

Sukob interesa roditelja i djece u praksi Europskog suda za ljudska prava

Balentović, Marina

Postgraduate specialist thesis / Završni specijalistički

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:876283>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-02**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

University of Zagreb

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Marina Balentović

**SUKOB INTERESA RODITELJA I DJECE
U PRAKSI EUROPSKOG SUDA ZA
LJUDSKA PRAVA**

ZAVRŠNI RAD

Mentor:
Izv.prof.dr.sc. Ivan Šimović

Zagreb, 2024.

Ja, Marina Balentović izjavljujem da sam autorica završnog specijalističkog rada „Sukob interesa roditelja i djece u praksi Europskog suda za ljudska prava“ te da nisam koristila drugu literaturu od one navedene u popisu literature predmetnog završnog rada.

Marina Balentović

SAŽETAK

Dijete je jednako kao i odrasla osoba subjekt prava, uključivo ljudskih prava koja zaštitu crpe iz Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Kao pojedinac dijete ima pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života iz članka 8. predmetne Konvencije. Jamstvo poštovanja tih prava proizlazi iz procesnih prava djeteta, uvažavajući i njegov poseban položaj u društvu. Navedena prava jamče se djetetu i u situaciji sukoba interesa roditelja međusobno, kao i roditelja i djeteta, koja situacija je posljedica konfliktnih odnosa unutar obitelji, zbog čega je neophodno djetetu osigurati objektivnu i nepristranu pravnu zaštitu. Zaštita procesnih prava djeteta u situaciji sukoba interesa unutar obitelji u fokusu je razmatranja i Europskog suda za ljudska prava kroz, u pravilu, striktni pristup u razmatranju pozitivne obveze države. No, možemo li govoriti o standardiziranom pristupu navedenog Suda u primjeni instituta sukoba interesa te tvrditi da su djetetova prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života uvijek razmatrana te izrijeком priznata u praksi tog Suda? Na navedena pitanja autorica u ovom radu nastoji dati odgovor, ponajprije analizirajući relevantnu sudsku praksu, te nastojeći utvrditi i pojasniti ključne aspekte u razmatranju praznine u zaštiti prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života djeteta.

KLJUČNE RIJEČI: privatni život, obiteljski život, dijete, sukob interesa, najbolji interes djeteta, članak 8. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda

Sadržaj

1. UVOD	1
1.1. O relevantnosti teme.....	1
1.2. Metodološke napomene.....	3
1.3. Hipoteze.....	5
2. PRAVA DJETETA U EUROPSKIM DOKUMENTIMA I POVEZNICA S KONCEPTIMA PRIVATNOG I OBITELJSKOG ŽIVOTA	7
2.1. Općenito	7
2.2. Posebno o pravima djeteta žrtve zločina (seksualne naravi)	9
3. KONCEPTI PRIVATNOG I OBITELJSKOG ŽIVOTA	12
3.1. Koncepti privatnog i obiteljskog života kroz prizmu pozitivne obveze države	12
3.2. Definicija (koncepta) privatnog života	13
3.3. Privatni život v. obiteljski život.....	15
3.4. Izazovi interpretacije i odnos između država članica i Europskog suda za ljudska prava	16
3.5. Zaključna razmišljanja o konceptima privatnog i obiteljskog života	20
4. ANALIZA PREDMETA A I B PROTIV HRVATSKE.....	22
4.1. Činjenično stanje	22
4.2. Pravno stanje – neutvrđivanje povrede članka 3. i 8. Konvencije	23
4.3. Netradicionalno postupanje	27
4.3.1. Otvorena pitanja u vezi ostvarenja najboljeg interesa djeteta	28
4.3.1.1. „Automatska prednost“ u zaštiti prava djeteta	33
4.3.1.2. Posebni zastupnik	34
4.4. Sukob interesa roditelja međusobno ili roditelja i djeteta	35
4.4.1. Sukob interesa roditelja i djeteta kao (formalna) prepreka zaštiti prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života djeteta.....	36
4.4.1.1. Usporedba predmeta C protiv Hrvatske s predmetom A i B protiv Hrvatske	37
4.5. Učinkovitost istrage - suprotstavljeni stavovi u vezi postupanja u najboljem interesu djeteta	39
4.6. Dopuštenost zahtjeva.....	40
5. UTJECAJ PREDMETA A I B PROTIV HRVATSKE NA PRIMJENU POSEBNIH MEHANIZAMA PRED EUROPSKIM SUDOM ZA LJUDSKA PRAVA	42
5.1. Odstupanje od dotadašnje prakse	42
5.2. Praksa Europskog suda za ljudska prava prije 2019. godine.....	43
5.2.1. Pravilo <i>locus standi</i> i utjecaj na pravo djeteta na poštovanje privatnog i obiteljskog života	44
5.3. Praksa Europskog suda za ljudska prava nakon 2019. godine	48
5.4. Praksa Ustavnog suda Republike Hrvatske	55

6. MOŽE LI SE PREDMET A I B PROTIV HRVATSKE SHVATITI KAO STANDARD POSTUPANJA?	58
7. POSLOVNIK EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA	60
8. ZAKLJUČCI	64
<i>Potvrđivanje hipoteza</i>	70
<i>Zaključna misao</i>	73
POPIS LITERATURE	75

1. UVOD

1.1. O relevantnosti teme

Postupci u sferi obiteljskih odnosa imaju snažan učinak na sve stranke u tim postupcima, posebice na djecu kao posebno osjetljivu i ranjivu skupinu. Može se zaključiti da će takav učinak uvijek postojati ako se uvaži priroda predmetnih postupaka i okolnosti zbog kojih se oni vode, i u slučajevima kad sam postupak i postupanje nije okarakterizirao određeni (materijalni ili procesni) nedostatak. U tom slučaju, može se izvesti zaključak o nastanku posljedica za pojedinca koji ulaze u sferu emocionalnog života, ali ne i u sferu prava. No, određeni nedostatak, bilo u normi nacionalnog prava ili u postupanju nadležnih tijela može dovesti do povrede prava, uključivo ljudskih prava koja zaštitu crpe izravno iz europskog konvencijskog prava. Stoga, neovisno o tome odražavaju li nacionalni propisi i postupci europski standard zaštite ljudskih prava, ta prava trebaju uvijek biti zaštićena.

Europsko konvencijsko pravo u smislu europskog sustava zaštite ljudskih prava danas obuhvaća iscrpnu praksu Europskog suda za ljudska prava (u daljnjem tekstu: Europski sud ili Sud) u pogledu zaštite prava i jamstava propisanih Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda¹ (u daljnjem tekstu: Konvencija). Ako se fokus zaštite usmjeri na pojedinca, primjerice njegov fizički i psihički integritet, identitet ili pak odnose s drugim ljudima i vanjskim svijetom, konceptualizira se privatni život pojedinca te pravo na poštovanje privatnog života iz članka 8. Konvencije.² Pri tome, pojam pojedinac podrazumijeva i dijete kao pravnog subjekta, koje ima pravo na poštovanje privatnog života jednako kao i odrasla osoba. Jamstvo poštovanja tog prava daje se i kroz procesna prava djeteta, od temeljnog pravila po kojem dijete ima aktivni procesni legitimitet, do posebnih instituta pojedinih grana prava, a ponajprije obiteljskog prava, koje štite djetetova prava i interese, uvažavajući njegov poseban položaj i okolnosti koje se po naravi prirode vežu za dijete³. Tako, primjerice, po Obiteljskom zakonu

¹ Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 18/97., 6/99. - pročišćeni tekst, 8/99. - ispravak, 14/02., 1/06. i 13/17.).

² Članak 8. Konvencije glasi:

„1. Svatko ima pravo na poštovanje svoga privatnog i obiteljskog života, doma i dopisivanja.

2. Javna vlast neće se miješati u ostvarivanje tog prava, osim u skladu sa zakonom i ako je u demokratskom društvu nužno radi interesa državne sigurnosti, javnog reda i mira, ili gospodarske dobrobiti zemlje, te radi sprječavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih.“

³ O procesnim pravima djeteta detaljnije u: Uzelac, A., Rešetar, B., *Procesni položaj djeteta i zastupanje djeteta u sudskom postupku*, u: Rešetar, B. (ur.) *Dijete i pravo – Interdisciplinarni pristup*, Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, 2009., str. 163–198.; Šimović, I., *The right of the child to be heard in the Croatian family law system*, *European integration studies*, 19, 2023., 1, str. 221-243.

radi zaštite pojedinih osobnih i imovinskih prava i interesa djeteta može zastupati posebni skrbnik.⁴ Navedeno procesno pravo aktivira se i u slučaju sukoba interesa roditelja međusobno te roditelja i djeteta, odnosno u situacijama kad je nužno roditeljima ograničiti zastupanje djeteta što je, kako navodi Hrabar, istovremeno pokazatelj jačanja autonomije volje djeteta i poštovanje njegova prava na izražavanje vlastitog mišljenja.⁵ Predmetni institut je od osobite važnosti za zaštitu prava i interesa djeteta u nacionalnim sudskim i upravnim postupcima, dok posebnu dimenziju dobiva u postupcima pred Europskim sudom. Dodatni aspekt zaštite prava na poštovanje privatnog života (djeteta) očituje se u obvezi države poduzeti sve potrebne mjere zaštite, uključivo provesti učinkovitu istragu, što se iz dodatnog kuta razmatra u slučajevima kad se povreda članka 8. Konvencije veže za povredu nederogabilnog konvencijskog prava. Kroz sve navedeno prožima se i načelo najboljeg interesa djeteta koje je snažno zaživjelo u praksi Europskog suda, ali je (još uvijek) predmet razmatranja i različitih poimanja u pogledu njegova značaja i dosega.

Iz prethodno navedenog vidljiva je lepeza termina, instituta i koncepata koji će biti predmetom analize. Pri tome, važno je istaknuti da se analiza u ovom radu ne usmjerava na (teorijsko) obrazlaganje općih postulata funkcioniranja Europskog suda⁶, primjene Konvencije, odnosno odredbe članka 8. Konvencije. Cilj je postojeću teorijsku osnovu nadograditi analizom razmišljanja domaćih i stranih autora, ali i izvornim razmišljanjima na temu, kao i analizom sudske prakse Europskog suda i Ustavnog suda Republike Hrvatske.

Izvorna razmišljanja postavila su hipoteze ovog rada. Hipoteze su proizašle iz pitanja koja su identificirana kao ključna za temu. Ističe se da je riječ o ključnim pitanjima s obzirom da se u vezi s temom rada mogu istaknuti i dodatna pitanja koja nisu obuhvaćena ovim radom ili im se ne pristupa na sustavan i detaljan način, jer bi njihova sustavna analiza dovela do opsega rada koja nadilazi okvire specijalističkog završnog rada.

Također, uvodno je neophodno istaknuti da su težište interesa autorice materijalni i procesni aspekti postupanja Europskog suda, specifično razumijevanje, definiranje i praktična primjena

⁴ Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 103/15., 98/19., 47/20. i 49/23. (u daljnjem tekstu: ObZ), članak 240.

⁵ Hrabar, D., Zastupanje djece i postupovna prava djeteta pred sudskim i upravnim tijelima u obiteljskopравnim stvarima, u: *Hrestomatija obiteljskog prava*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2010., str. 344.

⁶ S ciljem dobivanja uvida u raniji način funkcioniranja Europskog suda vidi: O'Boyle, M., *Practice and Procedure under European Convention on Human Rights Symposium International Human Rights*, Santa Clara Law Review, 20, 1980., 3., str. 697-732. Korff je pak analizirao standardni pristup (test) Europskog suda, između ostaloga, u pogledu članka 8. Konvencije, kroz prikaz standardnih pitanja koja Europski sud primjenjuje prilikom utvrđivanja je li došlo do povrede konvencijskog prava. Detaljnije vidi: Korff, D., *The standard approach under articles 8-11 ECHR and article 2 ECHR*, dostupno na: https://scsr.pravo.hr/download/repository/KORFF_STANDARD_APPROACH_ARTS_8-11_ART2.pdf (pristup: 27.4.2024.).

instituta sukoba interesa roditelja međusobno te roditelja i djece pred Europskim sudom, te posljedično zaključak o njegovu utjecaju na privatni život djeteta - nacionalna pravila, postupci i praksa obrađuju se u tom pogledu. Dodatno, okolnost da se uvodno stavlja naglasak na koncept privatnog života ne predstavlja odstupanje od namjere da se kroz ovaj rad obradi i koncept obiteljskog života. Naime, kad je riječ o konceptu obiteljskog života, naglasak će se staviti na analizu praznine u zaštiti prava na poštovanje obiteljskog života djeteta. S tim u vezi, smatramo da u okviru teme ovog rada nije neophodno terminološki i sadržajno odvajati koncepte privatnog i obiteljskog života, ali je s ciljem boljeg razumijevanja teksta, kao i jasnoće teksta, razmišljanja i zaključaka, uputno ili pak poželjno u određenim segmentima ovog rada posebno se referirati na koncept privatnog, odnosno obiteljskog života. Navedeno nipošto ne upućuje na opći zaključak o tome da privatni život i obiteljski život nisu dva odvojena koncepta, odnosno dva odvojena konvencijska prava, ali upućuje na to da je izvjesno da će zaključak o postojanju praznine u zaštiti prava na poštovanje obiteljskog života djeteta uputiti i na zaključak o postojanju praznine u zaštiti djetetova prava na poštovanje privatnog života.

1.2. Metodološke napomene

Postupak izrade ovog rada započeo je izborom literature odnosno utvrđivanjem pravih izvora, znanstvenih i stručnih radova, ostalih publikacija te sudske prakse. Popis literature utvrđen je pretraživanjem informacija u knjižnicama i pomoću knjižničnih kataloga, zatim pretraživanjem knjižničnih kataloga (e-izvora) na daljinu te pretraživanjem interneta. Kad je riječ o sudskoj praksi, koristile su se službene baze podataka, kao i materijali objavljeni na internetskim stranicama relevantnih institucija (na razini Vijeća Europe, Europske unije (u daljnjem tekstu se rabi i skraćenica: EU), kao i na nacionalnoj razini). U analizi prakse Europskog suda posebno se osvrćemo, no ne ograničavamo na predmete u kojima se kao tužena stranka pojavljuje Republika Hrvatska. Pri tome, naglasak je na predmetima u kojima se konceptualizira sukob interesa roditelja i djece, a detaljno se analizira predmet A i B protiv Hrvatske⁷ koji predstavlja težište interesa autorice.

Analizirajući navedeni predmet te dovodeći ga u vezu s drugim obrađenim predmetima, uočena su pitanja na koja Europski sud ne daje izričit odgovor, odnosno nedosljednosti u praksi Suda. Navedena okolnost potvrdila je potrebu iscrpnijeg pristupa temi produbljuvanjem početno

⁷ Predmet *A i B protiv Hrvatske*, Zahtjev br. 7144/15, presuda od 4.11.2019.

planirane analize, s ciljem istraživanja opravdanosti takvog postupanja Europskog suda. U tom smislu, posebna će se pažnja posvetiti analizi pojedinačnih stavova sudaca Suda.

Dakle, okosnica ovog rada je analiza predmeta A i B protiv Hrvatske. Osim što predmeti u kojima je Republika Hrvatska stranka u postupku uvijek predstavljaju zanimljiv pravni izvor, ovaj predmet se ističe u svjetlu zaključka o razvijanju prakse Europskog suda koja je povezana s razmatranjem dosega i vrste mehanizama zaštite djetetovih prava pred Sudom.

Ključnim za potrebe ovog rada smatra se i predmet C protiv Hrvatske.⁸ Također, detaljnije će se prikazati i praksa Europskog suda u drugim predmetima u kojima je utvrđen sukob interesa roditelja međusobno. Riječ je o predmetima u kojima je utvrđena povreda članka 8. Konvencije samo u odnosu na roditelja, a odabrani su s ciljem analize utjecaja tog sukoba interesa roditelja na privatni i obiteljski život njihovog djeteta. Pored navedenog, analizom koja osnovu nalazi u predmetima sličnog činjeničnog supstrata kao u predmetu A i B protiv Hrvatske, izvršen je dodatni izbor presuda Europskog suda protiv drugih država članica Vijeća Europe. U tom dijelu rada analiziran je rad Suda prije i nakon 2019. godine, odnosno analizirana su stajališta Suda zauzeta u razdoblju prije i nakon donošenja presude u predmetu A i B protiv Hrvatske (uzorak predmeta je odabran metodom pretraživanja po ključnim riječima). Temeljitosti analize doprinosi i istraživanje prakse Europskog suda koja nije povezana s institutom sukoba interesa roditelja i djece, ili čak sa specifičnim situacijama koje proizlaze iz odnosa roditelja i djece, a s ciljem zaključivanja o mogućnosti primjene određenih stajališta Suda na predmete koji su obuhvaćeni temom ovog rada. Dodatno analizirana praksa Europskog suda obrađuje se činjenično i pravno na manje detaljan način, ali neovisno o tome služi za potrebe pronalaženja dodatne argumentacije za potvrđivanje ili osporavanje postavljenih hipoteza.

Nadalje, u radu se daje pregled i/ili analizira relevantna praksa Ustavnog suda Republike Hrvatske te se daje osvrt na odabranu praksu Suda Europske unije (u daljnjem tekstu: Sud EU), s ciljem sveobuhvatnog sagledavanja koncepta privatnog života u području obiteljskih odnosa. Kad je riječ o praksi Ustavnog suda Republike Hrvatske, pretraživanje je obavljeno prema odredbi članka 8. Konvencije, koji je po sadržaju gotovo istovjetan odredbi članka 35. Ustava Republike Hrvatske⁹. Analizirana je dostupna praksa koja se odnosi na poštovanje privatnog i obiteljskog života te je u okviru dva uzorkovanja obavljen izbor odluka, primarno usmjeravajući se na činjenične okolnosti predmeta, a zatim i na koncepte koje primjenjuje

⁸ Predmet *C protiv Hrvatske*, Zahtjev br. 80117/17, presuda od 8.1.2021.

⁹ Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 56/90., 135/97., 113/00., 28/01., 76/10. i 5/14.

Ustavni sud Republike Hrvatske. Praksa Suda EU-a nije primarni ili sekundarni fokus ovog rada, ali jest vrijedan izvor za potrebe argumentacije, posebice u analizi praktičnog pristupa primjeni načela najboljeg interesa djeteta. S tim uvezi, pretraživanje prakse Suda EU-a provedeno je metodom pretraživanja po ključnim riječima („najbolji interes djeteta“ (*eng.*, „best interest of a child“)). Na taj je način odabran jedan predmet, uvažavajući okolnost da je istraživanje postavljenih hipoteza u značajnoj vezi i s teorijskim i s praktičnim razmatranjem načela najboljeg interesa djeteta, koje načelo Sud EU-a također primjenjuje u svojoj praksi.

Uzimajući u obzir sve prethodno istaknuto, neophodno je naglasiti da se u pripremi ovog rada koristila isključivo literatura koja mu je priložena, što je posebno važno kad je riječ o praksi Europskog suda koja je analizirana na uzorku. Također, autorica je određenu literaturu ili njezine dijelove samostalno prevodila s engleskog jezika. Ujedno, autorica u radu koristi parafraziranje s ciljem sumiranja sadržaja, osobito u dijelu u kojem se obrađuje sudska praksa.

1.3. Hipoteze

Cilj ovog rada je korištenjem normativne, teorijske, empirijske i komparativne metode postaviti, istražiti, potvrditi ili osporiti postavljene hipoteze koje su proizašle iz sljedećih istraživačkih pitanja:

1. Postoji li standardizirani način na koji Europski sud razmatra sukob interesa roditelja međusobno, odnosno roditelja i djeteta te zahtjeve u predmetima u kojima je takav sukob interesa utvrdio?
2. Koji je pristup Europskog suda u razmatranju postojanja povrede prava djeteta na poštovanje privatnog i obiteljskog života: može li se govoriti o ujednačenoj praksi postupanja te postoje li određena otvorena pitanja u vezi dosega (adekvatnosti i učinkovitosti) zaštite konvencijskih prava odnosno jamstava kad je riječ o djetetu?
3. Može li se tvrditi da sukob interesa roditelja međusobno utječe na jamstvo poštovanja prava na privatni i obiteljski život djeteta u slučajevima kad Europski sud po osnovi nedostatka legitimacije o tome nije raspravljao?

Dakle, predmetna pitanja oformila su sljedeće hipoteze:

1. U praksi Europskog suda ne postoji standardizirani pristup kad je riječ o primjeni instituta sukoba interesa roditelja i djeteta
2. Procesna pravila Europskog suda o pravu djeteta na objektivno i nepristrano zastupanje pred Sudom imaju izravan učinak na konvencijsko jamstvo prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života djeteta
3. U slučaju kad je utvrđen sukob interesa roditelja međusobno u postupcima odlučivanja o roditeljskoj skrbi u pogledu djeteta, a pojavljuju se i posebno ozbiljne okolnosti slučaja na štetu djeteta, moglo bi se u postupcima pred Europskim sudom presumirati postojanje sukoba interesa roditelja i djeteta.

Cilj istraživanja predmetnih hipoteza nije dati jamstvo da bi njihovo potvrđivanje dovelo do praktičnih rješenja u sustavu zaštite ljudskih prava. Cilj je istražiti je li pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života djeteta zaista uvaženo u svjetlu evolucije razumijevanja i primjene članka 8. Konvencije te općenito prava koja se danas priznaju djetetu kao pravnom subjektu i stranci u postupku pred Europskim sudom. Također, cilj je utvrditi postoji li potreba osiguravanja koherentnosti prakse Europskog suda u tom području.

Prije pristupanja istraživanju predmetnih hipoteza, neophodno je osvrnuti se na prava djeteta u europskim dokumentima u kojima se pronalazi izravna ili sadržajna poveznica sa sveobuhvatnim konceptom privatnog života. Također, u bitnom će se pojasniti i koncepti privatnog i obiteljskog života te obveze javnih vlasti (nadležnih nacionalnih tijela; države) u zaštiti konvencijskog jamstva prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života, s naglaskom na pozitivnu obvezu. Potonje će se sagledati i kroz prizmu obveze posebne zaštite djeteta koja se u praksi Europskog suda i općenito u dokumentima o pravima djeteta proklamira kroz standard zaštite posebno ranjive skupine osoba. Načelo najboljeg interesa djeteta dobiva pak dodatno obrazloženje kroz praktične primjere.

2. PRAVA DJETETA U EUROPSKIM DOKUMENTIMA I POVEZNICA S KONCEPTIMA PRIVATNOG I OBITELJSKOG ŽIVOTA

2.1. Općenito

Unatoč tomu što je naglasak ovog rada na zaštiti prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života kako ih definiraju Konvencija i praksa Europskog suda, tema će se u bitnom sagledati i kroz općenit prikaz pojedinih europskih izvora iz područja zaštite prava djeteta. Pri tome, važno je naglasiti da, iako se težište u ovom radu stavlja na europski element zaštite prava djeteta, navedeno ne isključuje i širi pristup temi u svjetlu međunarodnih standarda zaštite, s obzirom da se ti standardi prožimaju kroz europska stajališta, i to najmanje u strateškom pristupu zaštiti prava.¹⁰ Svi ti dokumenti neovisno o formi usmjereni su na zaštitu i promicanje prava djeteta koja su, kako navodi Hrabar, vrhunsko moralno pravilo kojem treba težiti.¹¹

Analizirajući dokumente koji se citiraju u ovom radu, zaključujemo da se učinak kojeg dokumenti imaju u sferi zaštite prava djeteta na poštovanje privatnog života crpi iz naglašavanja važnosti procesnih prava djeteta, zatim zaštite najboljeg interesa djeteta s posebnim naglaskom na zaštitu djeteta žrtve zločina, a sve povezano s (međunarodno prihvaćenim) općim konceptom zaštite privatnog života koji se odnosi na svakoga. Tako primjerice, koncept privatnog života djeteta obuhvaća pravo djeteta na izražavanje vlastitog mišljenja te na odnose s roditeljima.¹² Navedena prava izrijeком su definirana kao prava djeteta u Povelji EU-a o temeljnim pravima¹³ koja proklamira zaštitu interesa djeteta, i to u svakom djelovanju koje se odnosi na djecu, bez obzira na to provode li ga tijela javne vlasti ili privatne institucije.¹⁴ Ranije naglašen poseban aspekt zaštite djece vidljiv je i u Ugovoru o Europskoj uniji¹⁵ u kojem se ističe da će Unija

¹⁰ Kad je riječ o međunarodnim standardima zaštite, ponajprije se upućuje na Konvenciju o pravima djeteta (vidi bilj. 18) te dokumente Odbora za prava djeteta pri Ujedinjenim narodima čiji sadržaj je prepoznat u primjerice pravnim i drugim aktima Europske unije, kao i praksi Suda EU-a. Dakako, međunarodni standardi zaštite prožimaju se i kroz dokumente Vijeća Europe te praksu Europskog suda, što će biti prikazano u ovom radu kroz analizu prakse Suda.

¹¹ Hrabar, D., *Nova procesna prava djeteta – europski pogled*, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, 4, 2013., 1, str. 66.

¹² Pri tome, izražavanje vlastitog mišljenja je pravo koje egzistira i izvan procesnih prava djeteta. Kako navodi Korać Graovac, radi se o slobodnom izražavanju mišljenja o svim pitanjima koja se na njih odnose, neovisno o tome vodi li se o njima kakav postupak ili ne. Detaljnije vidi: Korać Graovac, A., Povelja o temeljnim pravima Europske unije i obiteljsko pravo, u: Korać Graovac, A., Majstorović, I. (ur.), *Europsko obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2013., str. 45 – 46.

¹³ Povelja Europske unije o temeljnim pravima (SL C 202, 7.6.2016.).

¹⁴ Vidi članak 24. stavak 2. Povelje Europske unije o temeljnim pravima.

¹⁵ Članak 3. stavak 5. Ugovora o Europskoj uniji – pročišćena verzija (SL C 202, 7.6.2016.) definira: „U svojim odnosima s ostatkom svijeta, Unija podržava i promiče svoje vrijednosti i interese i doprinosi zaštiti svojih građana. Ona doprinosi miru, sigurnosti, održivom razvoju Zemlje, solidarnosti i uzajamnom poštovanju među narodima,

doprinositi zaštiti ljudskih prava, osobito prava djece. Strateški pristup zaštiti prava djeteta na razini EU-a sadržan je u više dokumenata, pri čemu se za potrebe ovog rada izdvajaju Smjernice EU-a za promicanje i zaštitu prava djeteta.¹⁶ Kako se to navodi na internetskim stranicama Vijeća EU-a¹⁷, Smjernice EU-a za promicanje i zaštitu prava djeteta podsjećaju na međunarodne standarde u području prava djeteta te sadrže sveobuhvatne upute i konkretne mjere za učinkovito promicanje i zaštitu prava djeteta. Pri tome, kao što je to naglašeno u predmetnom dokumentu, Konvencija o pravima djeteta temelj je politike EU-a u području prava djeteta.¹⁸ Ista Konvencija uvelike oblikuje svekoliki europski pristup zaštiti prava djeteta, uključivo kroz praksu Europskog suda i interpretaciju (načela) najboljeg interesa djeteta.¹⁹ Općenito, prava djeteta opisana u Konvenciji o pravima djeteta su univerzalan i standardiziran način gledanja na potrebe djeteta i zadovoljenje tih potreba u različitim uvjetima pojedinih društvenih zajednica.²⁰ Navedeno će biti posebno vidljivo u stavovima Europskog suda, kao i pojedinih sudaca tog suda u sudskoj praksi koja će u ovom radu biti izložena.

Iako se u relevantnim dokumentima, osim kad se izrijeком upućuje na odredbu članka 8. Konvencije u pravilu terminološki ne obrađuje pravo djeteta na poštovanje privatnog života, možemo argumentirati da je ono u sadržajnom smislu prisutno kroz standarde zaštite djece koji proizlaze iz prihvaćenih europskih i međunarodnih dokumenata o dječjim pravima, ili iz potrebe koja se veže za životnu stvarnost obiteljskih odnosa koja se nesporno odražava na privatni život djeteta.²¹

Jedan od tako prihvaćenih europskih dokumenata je i Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava²² kao važan dokument koji je zadao smjer razvoja procesnih prava djeteta,

slobodnoj i poštenoj trgovini, iskorjenjivanju siromaštva i zaštiti ljudskih prava, osobito prava djeteta, te strogom poštovanju i razvoju međunarodnog prava, uključujući poštovanje načela Povelje Ujedinjenih naroda.“

¹⁶ Vijeće EU-a, Bruxelles, 6. ožujka 2017. (riječ je o reviziji istih Smjernica iz 2007. godine), dostupno na: <https://www.consilium.europa.eu/hr/press/press-releases/2017/03/06/protection-rights-children/> (pristup 20.4.2024.)

¹⁷ www.consilium.europa.eu (pristup:20.4.2024.).

¹⁸ Konvencija o pravima djeteta, Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 15/90. Preuzeta u pravni poredak Republike Hrvatske na temelju odluke o objavljivanju mnogostranih međunarodnih ugovora, kojih je Republika Hrvatska stranka na temelju notifikacije o sukcesiji, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 12/93. Puni tekst Konvencije o pravima djeteta dostupan je na: www.unicef.hr (pristup:20.4.2024.).

¹⁹ Prema članku 3. Konvencije o pravima djeteta najbolji interes djeteta mora biti primarni cilj u svim aktivnostima koje se odnose na djecu.

²⁰ Žižak, A., Nikolić, B., Koller-Trbović, N., *Procjena poštivanja prava djeteta u obitelji*, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 37, 2001., 2, str. 127.

²¹ Ta se potreba odnosi na zaštitu psihofizičkog integriteta i emocionalnog zdravlja djeteta koji mogu biti narušeni problemima unutar obitelji, kao što je primjerice razvod roditelja.

²² Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 1/10. i 3/10.

uključivo u nacionalnim zakonodavstvima.²³ Predmetna Konvencija primjenjuje se na situacije iz sfere obiteljskog prava u postupcima pred sudovima i upravnim tijelima u kojima dijete ostvaruje prava koja (u najširem smislu) podrazumijevaju pravo na izražavanje mišljenja, pravo na informiranost te pravo na nepristranog i neovisnog zastupnika. Navedeni dokument je izvorište niza različitih dokumenata koji se u pogledu zaštite prava djeteta razvijaju na europskoj razini, kao što su Smjernice o pravosuđu prilagođenom djeci²⁴ ili pak inicijativa, kao što je europsko jamstvo za djecu.²⁵

Sve prethodno istaknuto ključno je za razumijevanje europskog, ali i međunarodnog koncepta zaštite prava djeteta. U smislu prava na poštovanje privatnog, kao i obiteljskog života djeteta prema Konvenciji, u ovom radu će biti prikazano da su postojanje, sadržaj i primjena procesnih prava djeteta (postali!) poluga zaštite njegovih prava, uključivo u postupku pred Europskim sudom. Također, pojasniti će se da, barem u posebnim okolnostima slučaja kad postoji sumnja da je počinjen zločin na štetu djeteta, doseg tih prava proširuje sam Europski sud.

Naposljetku, učinkovito postupanje nadležnih tijela (javnih vlasti), ponajprije u smislu vođenja učinkovite istrage također predstavlja jamstvo zaštite prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života, uključivo kad se u postupku pred Europskim sudom pojavljuje dijete, a postoji sukob interesa roditelja međusobno, odnosno roditelja i djeteta.

2.2. Posebno o pravima djeteta žrtve zločina (seksualne naravi)

Osobito je naglašena zaštita prava djeteta žrtve zločina, kako kroz konvencijsko pravo (na europskom i međunarodnom planu), tako i kroz poseban zakonodavni okvir na razini EU.

Konvencija o pravima djeteta obvezuje države članke poduzeti sve potrebne zakonodavne, upravne, socijalne i prosvjetne mjere da zaštite dijete od svakog oblika tjelesnog ili duševnog nasilja, povreda ili zloraba, zanemarivanja ili zapuštenosti, zlostavljanja ili iskorištavanja, uključujući spolno zlostavljanje, dok o njemu brine roditelj(i), zakonski skrbnik(ci) ili neka

²³ Republika Hrvatska primjenjuje Europsku konvenciju o ostvarivanju dječjih prava, između ostaloga, u postupku odlučivanja o roditeljskoj skrbi tijekom razvoda braka roditelja, postupku ostvarivanja roditeljske skrbi i mjerama za zaštitu osobnih interesa i prava djeteta.

²⁴ Smjernice su iz 2010. godine i predstavljaju dio strategije Vijeća Europe o pravima djece, dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/children/child-friendly-justice> (pristup: 20.4.2024.).

²⁵ Riječ je o sveobuhvatnom okviru politike EU-a kojim se osigurava zaštita prava djece. Više o tome na: <https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights> (pristup: 20.4.2024.).

druga odgovorna osoba kojoj je skrb djeteta povjerena (članak 19. stavak 1.). U članku 34. iste Konvencije posebno se naglašava obveza države zaštititi dijete od svakog oblika spolnog izrabljivanja i zlostavljanja. Navedeno na razini općeg načela prati i Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja²⁶, koja stipulira i obvezu države usvojiti zakonske ili druge mjere kako bi pomogla žrtvama u njihovom fizičkom i psihosocijalnom oporavku te osigurala da istrage i kazneni postupci budu provedeni u najboljem interesu djeteta i poštujući njegova prava.²⁷ Poseban položaj djeteta u kaznenim postupcima prepoznat je i u Direktivi 2012/29/EU²⁸ koja utvrđuje da se za djecu kao žrtve predmnijeva da imaju posebne potrebe zbog čega države članice osiguravaju da, u slučaju kad je žrtva dijete, prvenstveno uzimaju u obzir interesi djeteta, a procjenjuju se od slučaja do slučaja.²⁹ Naposljetku, već spomenute Smjernice o pravosuđu prilagođenom djeci prepoznaju sukob interesa roditelja i djeteta kao obvezu javnih vlasti da aktiviraju mehanizme zaštite djeteta, bilo u smislu imenovanja skrbnika *ad litem* ili drugog neovisnog zastupnika koji će zastupati interese i stajalište djeteta.³⁰ Navedena obveza javnih vlasti ima dodatni značaj u postupcima u kojima se pojavljuju okolnosti koje upućuju na (potencijalni) zločin na štetu djeteta, na što ukazuje i analiza provedena za potrebe ovog rada, koja će biti detaljnije obrazložena kasnije u radu.

Dakako, sa stajališta Konvencije riječ je o situacijama koje primarno potpadaju pod doseg apsolutnih prava (odnosno apsolutne zabrane – ovisno o kutu razmatranja). Tako, primjerice, apsolutno jamstvo zabrane mučenja iz članka 3. Konvencije se po prirodi stvari veže za psihofizički integritet osobe, slijedom čega utvrđenje takve povrede potpada i pod povredu prava na poštovanje privatnog života. Navedeno je relevantno istaknuti u kontekstu kasnijih razmatranja vezanih za predmet A i B protiv Hrvatske, ali i općenitog razmatranja povrede članka 8. Konvencije. Naime, povreda članka 8. Konvencije često se razmatra kroz povredu

²⁶ Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, Narodne novine, br. 11/11. i 15/11.- ispravak, poznata i kao Lanzarote konvencija (sastavljena u Lanzaroteu 25. listopada 2007.).

²⁷ Vidi posebice članke 14. i 30.

²⁸ Direktiva 2012/29/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća (SL L 315, 14.11.2012.).

²⁹ Članak 1. stavak 2. Direktive 2012/29/EU.

³⁰ Detaljnije vidi u poglavlju IV. Pravosuđe prilagođeno djeci prije, tijekom i nakon sudskog postupka.

članka 3. Konvencije.^{31 32} Europski sud je potvrdio da članak 8. može služiti u istu svrhu kao članak 3. kad takvo ponašanje teško povređuje privatni život osobe.³³

Ipak, neophodno je istaknuti da se članak 3. i članak 8. Konvencije ne mogu promatrati na jednak način. Tako, primjerice, Büchler i Keller ističu da uloga Europskog suda ne može biti ista u području članka 3. i članka 8. Konvencije s obzirom da članak 8. obuhvaća značajno šire područje ljudskih prava u vezi kojih Konvencija utvrđuje (samo) mogućnost zabrane.³⁴ Povreda privatnog života dakle egzistira bez prethodno utvrđene povrede članka 3. Konvencije i u tom slučaju se razvijaju dodatni zahtjevi povezani sa zaštitom prava na poštovanje privatnog života. Ključnu ulogu u zaštiti tih prava ima država kroz pozitivnu obvezu, međutim i Europski sud je u takvim situacijama primjenjivao određena rješenja koja bi se mogla okarakterizirati kao *ad hoc* mehanizam zaštite prava. Razlozi koji podržavaju navedeni zaključak obrazložiti će se u ovom radu kroz analizu sudske prakse. Najprije, potrebno je usmjeriti se na pojašnjenje koncepata privatnog i obiteljskog života.

³¹ Članak 3. Konvencije utvrđuje da se nitko ne smije podvrgnuti mučenju ni nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kazni.

³² Predmet *E. L. protiv Litve*, Zahtjev br. 12471/20, presuda od 9.4.2024. recentniji je primjer u kojem je Europski sud utvrdio povredu članka 3. Konvencije. Smatramo da se upravo zbog činjenice da se odlučivalo o povredi prava djeteta te s ciljem vidljivosti postojanja i važnosti djetetova prava na poštovanje privatnog života, mogla utvrditi i povreda članka 8. Konvencije. Navedena razmatranja detaljnije će biti izložena u nastavku ovog rada, na način da će se analizirati važnost vidljivosti prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života djeteta, kroz izričito utvrđenje takve povrede, uključivo u situacijama u kojima je povredu članka 8. Konvencije Europski sud utvrdio u odnosu na roditelja.

U ovom predmetu je bila riječ o povredi konvencijskog prava koja je utvrđena slijedom propusta javnih vlasti istražiti tvrdnje o silovanju dječaka koji se nalazio u sustavu udomiteljstva.

³³ Batistić Kos, V., *Pozitivne obveze prema Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*, Narodne novine, Zagreb, 2012., str. 213.

³⁴ Büchler, A., Keller, H., Synthesis, u: Büchler, A., Keller, H. (ur.), *Family Forms and Parenthood: Theory and Practice of Article 8 ECHR in Europe*, Intersentia, Cambridge – Antwerp – Portland, 2016., str. 514.

3. KONCEPTI PRIVATNOG I OBITELJSKOG ŽIVOTA

3.1. Koncepti privatnog i obiteljskog života kroz prizmu pozitivne obveze države

Konvencija u članku 8. utvrđuje da svatko ima pravo na poštovanje svoga privatnog i obiteljskog života, doma i dopisivanja. Javna vlast se neće miješati u ostvarivanje tog prava, osim u skladu sa zakonom i ako je u demokratskom društvu nužno, radi interesa državne sigurnosti, javnog reda i mira, ili gospodarske dobrobiti zemlje, te radi sprječavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih. Dakle, poštovanje privatnog života podrazumijeva pravo na vlastiti život bez miješanja javne vlasti (negativna obveza države), odnosno miješanja koje nije opravdano legitimnim ciljevima (iznimkama). No, postoji dodatni aspekt tog „poštovanja“ koji se očituje u pozitivnoj obvezi države u zaštiti privatnog života³⁵, koja u biti predstavlja obvezu poduzimanja mjera zaštite čiji sadržaj i intenzitet ovise o okolnostima slučaja. Nastojeći definirati i pojasniti suštinu pozitivne obveze države, neki su autori istu interpretirali kao onu koja reflektira socijalni aspekt ljudskih prava, pri čemu je obveza države poduzeti sve što je potrebno s ciljem promicanja ljudskog dostojanstva i vrijednosti čovjeka.³⁶ U literaturi se pozitivna obveza države obrazlaže i kao obveza koja nalaže državam poduzimanje mjera s ciljem osiguravanja da su konvencijska prava aktivno zaštićena i ostvarena.³⁷

Usmjeravajući se posebno na koncept obitelji i obiteljskog života, možemo zaključiti da teoretičari u pravilu tu obvezu razmatraju kao obvezu poduzimanja mjera s ciljem osiguravanja povezanosti između članova obitelji.³⁸ U praksi, kad je riječ o pravu na poštovanje obiteljskog života, pozitivna obveza države se u pravilu odnosi na formalno priznavanje obiteljskih veza i očuvanje obiteljskog života.³⁹

Koncepti privatnog i obiteljskog života (djeteta) u ovom radu razmatraju se kroz prizmu pozitivne obveze države. Razlog tomu je taj što prihvaćamo argument da pozitivna obveza

³⁵ Predmet *X i Y protiv Nizozemske*, Zahtjev br. 8978/80, presuda od 26.3.1985., § 23.

³⁶ Tomu se primjerice priklanja Cambron. Vidi: Cambron, R. J., *Family Ties: The European Court of Human Rights' Protection of the Family and its Impact in Future Litigation*, Case Western Reserve Journal of International Law, 52, 2020., 1, str. 712.

³⁷ Büchler, A., Keller, H., *op. cit.*, bilj. 34., str. 540.

³⁸ Zaključujemo da na opisani način razmišlja primjerice Fomina kad obiteljski život veže za postojanje bliskih veza između ljudi. Vidi: Fomina, L. Yu., *Protection of the Right to Respect for Private and Family Life in European Court of Human Rights*, European Research Studies, 19, 2016., Special Issue 3, Part B, str. 103.

³⁹ Akandji-Kombe, J.F., *Positive obligations under the European Convention on Human Rights, A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights*, Human rights handbooks, No. 7, Council of Europe, 2007., str. 41.

predstavlja mehanizam priznavanja i jačanja prava djece pred Europskim sudom. Naime, čitajući članak 8. Konvencije i laik može zaključiti da se predmetni članak izrijeком ne referira na djecu, odnosno da u svom izričaju ne spominje dijete. Općenito, u literaturi se spominje kako se navedeni članak ne referira izravno na djecu i da je stoga pozitivna obveza države ključna u njegovoj primjeni kad je riječ o djeci, posebice u obiteljskim sporovima.⁴⁰

3.2. Definicija (koncepta) privatnog života

Kad je riječ od definiciji koncepta privatnog života, Europski sud je, iako zauzevši opće stajalište da se koncept privatnog života ne može iscrpno definirati⁴¹, u dosadašnjoj praksi utvrdio da isti obuhvaća fizički i moralni integritet osobe, fizički i socijalni identitet pojedinca, uključujući njegov seksualni identitet, pravo na osobni razvoj te pravo na odnose s drugim ljudskim bićima i vanjskim svijetom.⁴² Ipak, u teoriji ne pronalazimo zahtjev da definicija privatnog života nužno mora izostati. Potrebu detaljnijeg pristupa definiranju privatnog života možemo povezati s, u literaturi, uočenom općom težnjom koja za cilj ima uvesti određenu predvidljivost u postupanju Europskog suda, ali i jasnoću u vezi dosega zaštićenih prava te legitimnih očekivanja.

Tako, primjerice, Letwin ističe da bi u pogledu zaštite konvencijskih prava građani trebali biti u mogućnosti relativno jednostavno utvrditi kad je njihovo pravo povrijeđeno, dok bi države trebale znati na koji način odgovoriti na povredu, a Vijeće Europe imati jasne kriterije s ciljem osiguravanja usklađenosti.⁴³ Slično je, ali stavljajući naglasak na prava djece, zaključio i O'Mahony kad govori o potrebi dobivanja jasnije slike o tome što Europski sud zahtijeva od država članica u sferi zaštite djeteta, što uključuje zahtjeve u pogledu mjera koje bi države trebale provesti u slučaju utvrđene povrede.⁴⁴

Zanimljiv pristup privatnom životu daje Gómez-Arostegui navodeći da postoje dvije opće kategorije privatnog života: prva koju naziva komponentom privatnosti, a odnosi se na

⁴⁰ Detaljnije vidi u: Kilkelly, U., *Protecting children right under the ECHR: the role of positive obligations*, Northern Ireland Legal Quarterly, 61, 2010., 3, str. 245-261.

⁴¹ „(...) the concept of “private life” is a broad term not susceptible to exhaustive definition. It covers the physical and psychological integrity of a person.“ Vidi: predmet *Van Kück protiv Njemačke*, Zahtjev br. 35968/97, presuda od 12.9.2003., § 69.

⁴² Akandji-Kombe, J.F., *op. cit.*, bilj. 39., str. 37.

⁴³ Letwin, J., *Proportionality, Stringency and Utility in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights*, Human Rights Law Review, 23, 2023., 3, str. 6.

⁴⁴ O'Mahony, C., *Child Protection and ECHR, Making Sense of Positive and Procedural Obligations*, International Journal of Children Rights, 27, 2019., 4, str. 662.

informacije koje bi trebale biti skrivene od javnosti, te druga koja obuhvaća elemente koji se vežu za razvoj i ostvarenje nečije osobnosti ili autonomije koju naziva komponentnom osobnog izbora.⁴⁵ U kratkim crtama, Gómez-Arostegui zastupa tezu da bi, kad je riječ o privatnosti i osobnom izboru, Europski sud trebao postupati na temelju razumnih očekivanja pojedinca o tome što predstavlja privatnost ili osobni izbor.

Analizirajući teze navedenih autora i stavljajući ih u kontekst teme ovog rada, dolazimo do zaključka o potrebi isticanja dodatne kategorije privatnog života, ili u najmanju ruku - vidljivosti posebnog aspekta osobne autonomije. Naime, u obrazloženjima koja daje Gómez-Arostegui ne prepoznajemo komponentu obitelji i obiteljskog života kao dijela privatnog života. Stoga, izvjesno je da dvije opće kategorije privatnog života kako ih pojašnjava nisu sveobuhvatne. Poseban aspekt koncepta obiteljskog života kao komponente privatnog života veže se za posebnost, važnost i osjetljivu narav obiteljskih odnosa i ne pronalazi se u komponentama privatnosti i osobnog izbora. Stoga, utvrdilo se svrsishodnim za potrebe ovog rada definirati još jednu opću komponentu privatnog života koju bi se moglo nazvati komponentom obiteljske veze. Navedena komponenta odnosila bi se na ostvarenje pojedinca kroz i u bliskim vezama s drugim ljudima. Sažeto rečeno, iako se koncept obiteljskog života može smatrati konzumiranim konceptom privatnog života, ne može se smatrati konzumiranim komponentama privatnosti i osobnog izbora.

Iako se u svom radu ne referira na obiteljski život, te povredu prava na poštovanje obiteljskog života razmatra u kontekstu povrede prava na poštovanje privatnog života, vrijedno je spomenuti i analizu koju u pogledu privatnog života daje Moreham. Naime, Moreham analizira opseg privatnog života, pri čemu govori o sub-kategorijama privatnog života od kojih jedna predstavlja slobodu, između ostaloga, razvijati osobnost i identitet te živjeti život kako ga pojedinac odabere živjeti.⁴⁶ No, i u ovom primjeru, a razmatrajući koncept osobne autonomije u smislu razvoja veza s drugim ljudima, izgledno je da definicija nije potpuna jer nismo prepoznali posebnosti koje se vežu za dijete (kao što je primjerice zrelost djeteta koja se može povezati s mogućnošću izbora koje bi bilo u njegovom najboljem interesu).

Zaključno, nesporno je proširivanje dosega članka 8. Konvencije u pogledu razumijevanja koncepata privatnog i obiteljskog života, što je i logično ako se uvaži sociološki aspekt. No,

⁴⁵ Gómez-Arostegui, T. H., *Defending Private Life under the European Convention of Human Rights by Referring to Reasonable Expectations*, California Western International Law Journal, 35, 2005., 2, str. 155.

⁴⁶ Moreham, N., A., *The Right to Respect for Private Life in the European Convention on Human Rights: A Re-examination*, European Human Rights Law Review, 44, 2008., 1, str. 46.

primarno u navedenom leži razlog zbog kojeg ne postoji definicija ta dva koncepta. Slikovito je to, iako ne u toliko riječi, objasnio Korff utvrdivši da su prava iz članka 8. Konvencije „rastezljiva“ (*eng.* „stretched“), pretpostavljamo aludirajući na sve ono što se s vremenom podrazumijeva određenim pravom, odnosno potpada pod opseg određenog prava, pri tome referirajući se na stajalište Europskog suda po kojem odredbu članka 8. stavka 1. Konvencije treba tumačiti ekstenzivno.⁴⁷

3.3. Privatni život v. obiteljski život

Ako se uzme u obzir samo izričaj Konvencije, bez interpretacije koju taj izričaj dobiva kroz praksu Europskog suda, priklanjamo se argumentaciji da privatni i obiteljski život predstavljaju dva različita prava. No, unatoč tomu, česta je njihova međusobna povezanost te se, kao što je uvodno istaknuto, za potrebe ovog rada razmatraju odvojeno, ali i kroz jedinstveni koncept „privatnog života“.

S tim u vezi Korać Graovac navodi da je pravo na poštovanje privatnog života viši rodni pojam u odnosu na pravo na poštovanje obiteljskog života. Obiteljski život je uvijek i privatni život, a privatni život ne podvodi se pod obiteljski, jer obuhvaća daleko veći broj životnih situacija.⁴⁸ Omejec pak ističe da su privatni i obiteljski život područja osobne autonomije i pravno se kvalificiraju kao „zaštićena područja“.⁴⁹ Büchler u kontekstu zaštite prava na privatni i obiteljski život govori o „specifičnim zaštitama“ (*eng.* *specific protections*), naglašavajući da odgovor na pitanje koja od tih specifičnih zaštita će biti primjenjiva u konkretnom slučaju ovisi o interpretaciji koncepta obitelji i obiteljskog života od strane Europskog suda.⁵⁰ Batistić Kos se priklanja tezi o „interesima“ u okviru članka 8. stavka 1. Konvencije.⁵¹

Iako je razumljiva teza o tome da se u članku 8. Konvencije ne radi o pravima, nego specifičnim „interesima“, „područjima“ ili „zaštitama“ (neovisno o korištenoj terminologiji sadržajne sličnosti vidljive su kod većine autora) te uvažavajući da su takvu argumentaciju dali istaknuti

⁴⁷ Korff, D., *op. cit.*, bilj. 6., str. 1.

⁴⁸ Korać Graovac, A., *op. cit.*, bilj. 12., str. 37.

⁴⁹ Omejec, J., Značenje i doseg prava na poštovanje obiteljskog života u praksi Europskoga suda za ljudska prava, u: Hrabar, D. (ur.), *Presude o roditeljskoj skrbi Europskoga suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2021., str. 1.

⁵⁰ Büchler, A., *The Right to Respect for Private and Family Life*, u: Büchler, A., Keller, H. (ur.), *Family Forms and Parenthood: Theory and Practice of Article 8 ECHR in Europe*, Intersentia, Cambridge – Antwerp – Portland, 2016., str. 30.

⁵¹ Batistić Kos, V., *op. cit.*, bilj. 33., str. 203.

stručnjaci u pravnom području, rasprave radi argumentira se da nije vidljiva potreba odbacivanja teze o „pravima“. Naime, valja razmisliti o tome je li u sadržajnom smislu uputno govoriti o primjerice interesima pojedinaca koji, barem bez nekog posebnog obrazloženja tog termina, mogu upućivati isključivo na voljni aspekt. Također, treba imati na umu da se prava koja su sadržajno uređena odredbom članka 8. Konvencije štite kako na nacionalnoj, tako i na europskoj razini prisilnim propisima ili pravnoobvezujućim aktima, kao i da se štite u odnosu na postupanja drugih osoba. Slijedom navedenog, uputno je sagledati je li termin „interes pojedinca“ sveobuhvatan, posebno ako ga se ne veže za neko izričekom utvrđeno pravo. Također, ne smatra se potrebnim odstupiti od koncepta „jamstva prava“, iako jeste prihvatljiva argumentacija da „poštovanje“ prava ne pretpostavlja „jamstvo“ prava te nije isključeno govoriti o „jamstvu poštovanja prava“. Ipak, ističemo da se u ovom radu ne stavlja naglasak na analizu izričaja Konvencije, odnosno izrazi korišteni u ovom radu nemaju presudni značaj za potrebe argumentacije.

Provedeno istraživanje upućuje na zaključak da segment koji najviše doprinosi razlikovanju privatnog i obiteljskog života leži u međusobnoj povezanosti pojedinaca, kao i njihovih prava (interesa; zaštita; područja) koja zaštitu dobivaju pred Europskim sudom. Vrlo dobro su to pojasnile Büchler i Keller koristeći termin koji se može prevesti i doslovno - „multipolarne konstelacije“.⁵² Navedene autorice pojašnjavaju da interesi različitih nositelja prava dolaze u sukob u slučajevima koji se mogu podvesti pod obiteljski život, posebno ističući sukob interesa roditelja i djece kao element koji izdvaja te situacije od „uobičajenih“ u kojima su u pravilu sukobljeni interesi države i pojedinca.^{53 54}

Naposljetku, koncept obiteljskog života Fomina naziva autonomnim konceptom te ističe da se shvaćanje koje u pogledu njega ima Europski sud može razlikovati od shvaćanja zauzetog u nacionalnom pravu⁵⁵. Opisano daje uvod u pojašnjenje izazova koji se vežu za interpretaciju koncepta privatnog i obiteljskog života te pojma „poštovanje“.

3.4. Izazovi interpretacije i odnos između država članica i Europskog suda za ljudska prava

⁵² Eng. „multipolar constellations“.

⁵³ Više o tome u: Büchler, A., Keller, H., *op. cit.*, bilj. 34., str. 515.

⁵⁴ Valja naglasiti da Büchler i Keller raspravljaju o privatnom životu i obiteljskom životu kroz prizmu sukoba prava pojedinaca koje predstavljaju njegov privatni život i prava koja bi trebali imati članovi obitelji u svakodnevnom obiteljskom životu. Detaljnije vidi u: Büchler, A., Keller, H., *op. cit.*, bilj. 34., str. 539.

⁵⁵ Fomina, L. Yu., *op.cit.*, bilj. 38., str. 100.

Smatramo da se odredba članka 8. Konvencije ne treba ograničavati na jednu metodu interpretacije, no prvenstvo u primjeni dajemo metodi evolucijske interpretacije.⁵⁶ Naime, protok vremena zahtijeva dinamiku u tumačenju i primjeni Konvencije, neovisno o njezinu izričaju.⁵⁷

Tako autori koji se priklanjaju primjeni evolucijske (dinamičke) metode interpretacije Konvencije zaključuju da je izričaj članka 8. Konvencije dobivao različita značenja u kontekstu društvenih, moralnih i kulturoloških promjena u modernom europskom društvu.⁵⁸ Argumentira se da su navedene promjene najviše povezane upravo s privatnim i obiteljskim životom, zbog čega je i Europski sud suočen s izazovom interpretacije članka 8. Konvencije u kontekstu morala, tradicije i povijesti pojedine sredine.⁵⁹ Potrebu takve interpretacije priznaje i sam Europski sud ponavljajući sintagmu o Konvenciji kao živom instrumentu i jamstvima prava koja nisu samo teorijska i iluzorna, nego moraju biti i učinkovita i praktična.⁶⁰ Marochini ističe da uz primarno naglašenu primjenu metode evolucijske interpretacije Europski sud u praksi (iako ne izričekom) često primjenjuje i metodu inovativne interpretacije.⁶¹ Navedeno ne držimo

⁵⁶ Kao metode interpretacije u literaturi se često izdvajaju i metoda tekstualne i autonomne interpretacije. Metoda tekstualne interpretacije polazi od uobičajenog značenja riječi i fraza, te svrhe koju pronalazi u vrijednostima demokratskoga društva, a koje podrazumijevaju i progresivni pristup. Metoda autonomne interpretacije težište nalazi u autonomiji Europskog suda u odnosu na države članice Vijeća Europe i njihov pravni poredak, u pravilu u interpretaciji pojedinih termina. Vidi primjerice: Gómez-Arostegui, T. H., *op. cit.*, bilj. 45., str. 158 -159.; Marochini pak pojašnjava da postoje dvije doktrine koje obuhvaćaju više metoda interpretacije, a razlikuju se po tome stavljaju li naglasak na suca kao osobu koja stvara pravo ili pak osobu koja provodi pravo. Metodu evolucijske interpretacije, odnosno doktrinu živog instrumenta karakterizira aktivni pristup interpretaciji Konvencije. Više o doktrinama, odnosno metodama interpretacije vidi u: Marochini, M., *The interpretation of the European Convention on Human Rights*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 51, 2014., 1, str. 63-84.

⁵⁷ Smatramo da izričaj Konvencije nije presudan u utvrđivanju dosega zaštite konvencijskih prava. Odredbe članka 8. Konvencije ne definiraju koncept privatnog života ili koncept obiteljskog života, ali navedno ne bi smjelo biti ograničavajuće u zaštiti prava na poštovanje privatnog, odnosno obiteljskog života. Primjerice, Gómez-Arostegui ističe da Europski sud koristi metode interpretacije kako bi dao značenje riječima i frazama iz Konvencije, vidi: Gómez-Arostegui, T. H., *op. cit.*, bilj. 45., str. 158.

⁵⁸ Almeida, S., *The respect for (private and) family life in the case-law of the European Court of Human Rights: the protection of new forms of family*, Izlaganje na 5 svjetskom kongresu Obiteljskog prava i prava djece, Halifax, Canada, 23-26.8.2009., str. 2., rad je dostupan na: https://iconline.ipleiria.pt/bitstream/10400.8/861/1/Paper_The%20respect%20for%20private%20and%20family%20life.pdf (pristup: 27.4.2024.).

⁵⁹ Büchler, A., Keller, H., *op. cit.*, bilj. 34., str. 515.

⁶⁰ Vidi predmet *Marckx protiv Belgije*, Zahtjev br. 6833/74, presuda od 13.6.1979., § 41. U ovom predmetu Europski sud je obrazlagao potrebu evolucijskog pristupa u primjeni Konvencije s obzirom na evoluciju domaćeg prava u većini država članica Vijeća Europe. Konkretno, bila je riječ o poimanju obitelji i djeteta kao „zakonitih ili „nezakonitih“ (podnositeljica zahtjeva je bila dijete neudane majke te se prema tadašnjem belgijskom zakonu smatrala „nezakonitim djetetom“, sve do „ozakonjenja“ zakonskim priznavanjem i posvojenjem od strane majke).

⁶¹ Marochini, M., *op. cit.*, bilj. 56., str. 80. U literaturi se može pronaći da se navedene dvije metode opisuju i razmatraju zasebno, kao i elemente koji upućuju na njihovu međuovisnost. Tako primjerice Mowbray govori o doktrinama živog instrumenta te praktičnosti i učinkovitosti kao inovativnim interpretativnim pristupima. Vidi u: Mowbray, A., *The Creativity of the European Court of Human Rights*, Human Rights Law Review, 5, 2005., 1, str. 57-79.

iznenađujućim, s obzirom da se navedena metoda povezuje s razvijanjem zahtjeva (Europskog suda) koji se vežu za pozitivnu obvezu države.

Važno je istaknuti da ne primjećujemo da se Europski sud ograničava u primjeni određene metode interpretacije. Ujedno, povezano s primjenom metoda evolucijske i inovativne interpretacije u literaturi se pronalazi kritika Europskog suda koja se u širem smislu može povezati i s kritikom nepotpunosti i nekoherentnosti odluka Suda.^{62 63} Također, kritički se gleda i na položaj i ovlasti Europskog suda kad se u svom djelovanju približava „stvaratelju“, a ne „provoditelju“ prava, što je osobito značajno i za odnos država članica Vijeća Europe i Europskog suda. Pojašnjenje opisanog daje se na primjeru izazova vezanih za interpretaciju pojma „poštovanje“.

Naime, jamstvo prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života leži u razumijevanju tog „poštovanja“, što je povezano sa zahtjevima koji se vežu za pozitivnu obvezu države koja može biti materijalnog i procesnog karaktera. Upravo je izazov interpretacije poštovanja u bliskoj vezi s granicom slobodne procjene (diskrecije)⁶⁴ koju države imaju u primjeni odredbe članka 8. Konvencije, ali i interpretativnim ovlastima Europskog suda. Čini se da je Europski sud na svojevrsnom raskrižju, gdje s jedne strane treba s uvažavanjem pristupiti nacionalnoj komponenti zaštite ljudskih prava, a s druge strane ima pravo i obvezu uspostaviti sveobuhvatni sustav zaštite tih prava.⁶⁵ U tom smislu, ponekad je nejasna granica u primjeni i dosegu metoda interpretacije⁶⁶, kao i primjeni načela supsidijarnosti. Navedeno je osobito zanimljivo u predmetu A i B protiv Hrvatske te će kasnije biti predmetom analize. Dodatno, metodu dinamičke interpretacije i općenito interpretativne ovlasti Europskog suda trebalo bi razmotriti u kontekstu poimanja najboljeg interesa djeteta.

Općenito, smatramo da bi se odnos između država članica Vijeća Europe i Europskog suda trebao sagledavati kao odnos “jednakosti” kad je riječ o zaštiti ljudskih prava. Za opisivanje

⁶² Marochini primjerice upućuje na to da Europski sud nedovoljno obrazlaže razloge zbog kojih je određenu metodu interpretacije primijenio u pojedinom predmetu. Vidi: Marochini, M., *op. cit.*, bilj. 56., str. 83.

⁶³ Detaljnije u: Letwin, J., *Why Completeness and Coherence Matter for the European Court of Human Rights*, *European Convention on Human Rights Law Review*, 2, 2021., 1, str. 119-154.

⁶⁴ U literaturi se rabi i pojam „slobodna prosudba“. Vidi: Bukovac Puvača, M., Winkler, S., *Naknada štete prouzročene povredom prava na poštovanje obiteljskog života*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 44, 2023., 1., str. 107-131.

⁶⁵ Pri tome, polazimo od toga da to pravo, odnosno obveza izvorište nalaze primarno u ugledu Suda kao tijelu s visokim moralnim, stručnim i profesionalnim standardima.

⁶⁶ U prilogu navedenom ide i negativna kritika Europskog suda da doktrinu živog instrumenta nije definirao. Tako primjerice Mowbray ističe da u praksi Europskog suda njezini učinci te ograničenja trebaju biti bolje obrazloženi. Više o tome vidi u: Mowbray, A., *op. cit.*, bilj., 61., str. 71.

odnosa navedenih aktera Kleinlein rabi pojam „podijeljena odgovornost“.⁶⁷ Pojam je prepoznat i u drugim područjima. Na taj način opisuje se i odnos Europske unije i država članica Europske unije kad se pojašnjava zajednička odgovornost koja podrazumijeva prava i obveze u provedbi određenih zajedničkih politika te izvršavanju proračuna Europske unije. Stoga, može se reći da i u području zaštite ljudskih prava podijeljenu odgovornost tvore zajednička prava i obveze država članica Vijeća Europe i Europskog suda u osiguravanju učinkovite zaštite ljudskih prava, i u tom smislu postoji jednakost između njih. No, je li to u praksi zaista tako?

Odgovor nije jednoznačan. Možemo izvesti zaključak koji ide u prilog postojanju te jednakosti kao i njezinu odsustvu, ovisno u kojem autoru se nalazi inspiracija. Tako je Letwin pristupio kritički temi koja bi se mogla povezati upravo s pitanjem jednakosti i podijeljene odgovornosti između država članica i Europskog suda. Do određene mjere se može prihvatiti Letwinova teza o nedostatku kontrole država članica nad primjenom Konvencije. Ipak, ne priklanjamo se zaključku da bi metoda evolucijske interpretacije, odnosno doktrina živog instrumenta predstavljala kontroverzno rješenje koje ne nalazi potvrdu legitimiteta u državama članicama te izvorno potpisanom tekstu Konvencije.⁶⁸ Mowbray pak smatra da je načelno ostvarena pravična ravnoteža između inovativnosti Europskog suda i poštovanja uloge države članice u formiranju politika u utvrđivanju spektra prava koja su zajamčena Konvencijom.⁶⁹

Ako bismo izveli zaključak, ne smatramo da su države članice „nejednake“ u toj konstelaciji, ali u praksi se pojavljuju određene situacije koje bi Europski sud trebao dobro opravdati kroz svoje odluke i pravila koja primjenjuje, uključivo u smislu koherentnosti postupanja, a što će se sagledati i u ovom radu kroz analizu sudske prakse.

Naposljetku, sve prethodno opisano može zaokružiti misao da interpretacija podrazumijeva i subjektivni element – čovjeka, a čovjeka se ne može u potpunosti odvojiti od njegova nasljeđa i okoline koji formiraju njegove stavove i razmišljanja. Ta okolnost se ne bi trebala smatrati otegotnom, uključivo u radu Europskog suda, ali može uvelike utjecati na ujednačenost i predvidivost postupanja⁷⁰, posebice u slučajevima kad određeno pravo nije konkretizirano u smislu opisa i situacija u kojima se primjenjuje. Pri tome, ne misli na izostanak predvidivosti i ujednačenosti u smislu mogućnosti primjene već utvrđenih stavova Europskog suda na nove

⁶⁷ Kleinlein, T., *The Procedural Approach of the European Court of Human Rights: Between Subsidiarity and Dynamic Evolution*, *International and Comparative Law Quarterly*, 68, 2019., 1, str. 91.

⁶⁸ Letwin, J., *op. cit.*, bilj. 63., str. 130-132.

⁶⁹ Mowbray, A., *op. cit.*, bilj. 61., str. 79.

⁷⁰ Tako Büchler i Keller navode kao jednu od temeljnih kritika Europskog suda u primjeni odredbe članka 8. Konvencije upravo nepredvidivost postupanja, koja proizlazi iz širenja dosega primjene Konvencije, odnosno opsega ljudskih prava. Detaljnije u: Büchler, A., Keller, H., *op. cit.*, bilj. 34., str. 540.

predmete koji se pred njim javljaju (sam Europski sud primjenjuje svoju praksu⁷¹), nego na interpretativne ovlasti koje u nedostatku definicije mogu biti primijenjene s velikom dozom fleksibilnosti, zatim na sužavanje granice slobodne procjene, odnosno diskrecije koju imaju države članice, ili na subjektivnu ocjenu onoga što pojedinac smatra odgovarajućim ili dovoljnim obrazloženjem, te ocjenu okolnosti slučaja i ((ne)namjerno) davanje predznaka istima koji je povezan s osobnim stavovima.

3.5. Zaključna razmišljanja o konceptima privatnog i obiteljskog života

Istraživanje postavljenih hipoteza temelji se na razmatranju postupanja Europskog suda kroz prizmu metoda evolucijske i inovativne interpretacije. Uočavamo da se dvije metode nadopunjuju ili čak konzumiraju jedna drugu. Pri tome, ne smatramo da interpretativne ovlasti Europskog suda u potpunosti ili u velikoj mjeri oduzimaju državama članicama autonomiju u području zaštite ljudskih prava, no određena ograničenja u tom smislu postoje, a povezuju se s nedovoljnom potpunosti i ujednačenošću postupanja Europskog suda. Navedeno je povezano i s primjenom odredbe članka 8. Konvencije u pogledu prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života. Naime, Konvencija je ograničena u izričaju zbog čega se doseg zaštite prava, uključivo prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života širio u opsegu u odnosu na ovlaštenike tih prava.

Nadalje, privatni život uvijek obuhvaća i obiteljski život, zbog čega je uputno u teoriju uvesti dodatnu komponentu privatnog života. Ako se prihvati teza o postojanju privatnosti i osobnog izbora kao općih komponenti privatnog života, trebalo bi (ako ne zbog drugog razloga, tada zbog vidljivosti) općom komponentom proglasiti i obiteljske veze, koje najviše doprinose razlikovanju koncepata privatnog i obiteljskog života. Osobito je to značajno kad je riječ o djetetu, uvažavajući njegov poseban položaj u društvu.

Ne bi bilo pogrešno zaključiti da je metoda evolucijske interpretacije oblikovala i poimanje djeteta kao samostalnog nositelja ljudskih prava, a ne samo prava koja mu izrijeком pripadaju (primjerice na temelju Konvencije o pravima djeteta). Europski sud se u interpretaciji privatnog i obiteljskog života oslonio i na načelo najboljeg interesa djeteta zbog čega se u literaturi može

⁷¹ Ipak, valja istaknuti da je analiza provedena za potrebe ovog rada uputila na zaključak da takav sustav (koji je blizak sustavu presedana), ne podrazumijeva da će određeni predmet nužno tvoriti praksu postupanja u budućim istim ili sličnim situacijama.

pronaći pozitivna kritika njegova rada. Međutim, materija vezana uz načelo najboljeg interesa djeteta nije jednostavna i predmet je rasprava te sadržajno drugačijih pogleda na njegovo značenje i doseg. Zbog navedenog, trebalo bi u ovom radu posebnu pažnju posvetiti navedenom načelu, i to kroz analizu sudske prakse, usmjeravajući se na učinak koje predmetno načelo ima u primjeni članka 8. Konvencije.

Države članice u pravilu imaju široku granicu slobodne procjene u primjeni odredbe članka 8. Konvencije, osobito u pitanjima o kojima postoji europski konsenzus.⁷² Zaštita prava na poštovanje privatnog života pred Europskim sudom podrazumijeva da će Europski sud razmatrati je li osigurana pravična ravnoteža u miješanju u privatni život pojedinca, kao i jesu li mjere koje javne vlasti poduzimaju na nacionalnoj razini dostatne i učinkovite. Vrlo često se ta dva aspekta isprepliću i moglo bi se argumentirati da se baš zbog širine slobode države u procjeni, primjenjuju široko – od ocjene zakonodavnih rješenja i drugih pravila države (pa i prethodnog zakonodavnog postupka⁷³), do ocjene primjene tih pravila i učinkovitosti provedene istrage.⁷⁴ Međutim, kad je u pitanju najintimniji aspekt privatnog života, i to posebice djeteta - ta granica slobodne procjene je sužena. U tom smislu ključnu ulogu ima pozitivna obveza države.

⁷² Postoji i stajalište da je doktrina europskog konsenzusa nastala primarno iz razloga jer države članice Vijeća Europe gotovo da i nemaju kontrolu nad interpretativnim ovlastima Europskog suda. Vidi u: Letwin, J., *op. cit.*, bilj. 63., str. 130.

⁷³ Tako se primjerice u predmetu *L.B. protiv Mađarske*, Zahtjev br. 36345/16 (VV), presuda od 9.3.2023. Europski sud bavio povredom odredbe članka 8. Konvencije u kontekstu objave osobnih podataka podnositelja zahtjeva koji je bio i porezni dužnik. Zaključujemo da se presuda Europskog suda kojom je utvrđena povreda prava na poštovanje privatnog života u suštini utemeljila na utvrđenju nedostatnosti prethodnog parlamentarnog postupka u raspravljanju te ispitivanju nužnosti i primjerenosti te mjere. Zanimljivo je da su u ovom predmetu pojedini suci Europskog suda problematizirali učinak koji objavljivanje osobnih podataka (kao što je kućna adresa) podnositelja zahtjeva ima na njegovu obitelj, posebice djecu, iako pravo djeteta na poštovanje privatnog života (ili bilo koje drugo pravo) nije bilo predmet postupka pred Europskim sudom. U ovom predmetu „otvorena“ je rasprava o učinku utvrđene povrede prava na poštovanje privatnog života roditelja na privatni život djeteta, no navedeni koncept nije, barem izrijekom vidljiv u praksi Europskog suda. Određena razmišljanja na temu obrazlažu se detaljnije kasnije u ovom radu.

⁷⁴ Praksa Europskog suda utvrdila je kriterije učinkovitosti istrage u slučaju sumnje na zločin, kao i zahtjev njihove međuovisnosti. Ako bismo iste prikazali kroz jedan opći zahtjev, naglasak bi bio na ocjeni postupanja nacionalnih tijela, odnosno razmatranju jesu li nadležna nacionalna tijela pažljivo ocijenila slučaj u svjetlu postulata odvrćajućeg učinka te obvezu kažnjavanja odgovornih.

4. ANALIZA PREDMETA A I B PROTIV HRVATSKE

4.1. Činjenično stanje⁷⁵

U predmetu A i B protiv Hrvatske se kao podnositelji zahtjeva javljaju majka (A) i dijete (B), zastupano po majci kao zakonskoj zastupnici. Zahtjev Europskom sudu podnesen je zbog povrede odredbi članaka 3. i 8. Konvencije, i to slijedom tvrdnje majke o neučinkovitosti nacionalnih tijela kaznenog progona u istraživanju očeva (C) seksualnog zlostavljanja djeteta (kćerke). U trenutku podnošenja zahtjeva Europskom sudu u tijeku su bili postupci pred nacionalnim tijelima (između majke i oca), uključivo sudski postupak o roditeljskoj skrbi. Inicijalno je B stanovala s A dok je s C ostvarivala osobne odnose pod nadzorom stručne osobe. U svibnju 2018. godine nadležni sud je odlučio da je u najboljem interesu B da stanuje s C.⁷⁶

A i B stanovale su s C do siječnja 2014. godine. A je tvrdila da je u lipnju 2014. godine primijetila da se B, koja je tada imala četiri i pol godine, igra sa svojim genitalijama te da joj je rekla da to radi svaku večer s C prije odlaska na spavanje. Sljedećeg dana dogovorila je termin za pregled B u poliklinici za zaštitu djece (u daljnjem tekstu: poliklinika). Također, takvo ponašanje od strane B primijetila je i u javnosti te u krugu članova njezine uže obitelji i u odnosu na njih. Slučaj je prijavila i policiji podnošenjem kaznene prijave protiv C. Policija je obavila obavijesni razgovor s A i članovima njezine uže obitelji koji su potvrdili tvrdnje A. U isto vrijeme, C je prijavio A centru za socijalnu skrb navodeći da emocionalno i fizički zlostavlja B, što je podrazumijevalo stalno vikanje, udaranje i uvrede. Policija je obavila obavijesni razgovor i s pedijatrom koji redovno liječi B, kao i odgajateljima u vrtiću koji B pohađa. Nitko od njih nije primijetio znakove zlostavljanja, a B je opisana kao normalno i komunikativno dijete.

U poliklinici je multidisciplinarni tim pregledao B. Također, B je naknadno pregledao i ginekolog te nisu pronađene nove ili stare ozljede genitalnog područja. Stručno mišljenje poliklinika je izradila žurno na zahtjev policije te je u njemu navedeno da nisu pronađeni dokazi seksualnog zlostavljanja. Također, u mišljenju je iznesen zaključak o negativnom utjecaju A na

⁷⁵ Autorica rada samostalno prevodi s engleskog jezika i parafraziranjem sumira presudu. Navedeni pristup primjenjiv je i u odnosu na ostale predmete koji se u ovom radu obrađuju. Određeni dijelovi presuda koji se smatraju ključnim za potrebe argumentacije citiraju se u izvornom izričaju i na izvornom jeziku.

⁷⁶ Europski sud općenito za opisivanje opsega prava roditelja koji obuhvaća i zastupanje djeteta rabi termin koji se na hrvatski jezik može prevesti kao „skrbništvo“ (*eng.* „custody“). U pogledu odgovarajuće primjene u hrvatskom zakonodavstvu u pravilu se povezuje s ostvarivanjem roditeljske skrbi, tj. s roditeljem s kojim dijete stanuje. Za potrebe ovog rada se na roditelja u odnosu na kojeg je Europski sud utvrdio da ima pravo zastupati dijete, odnosno da ima „skrbništvo“ (*eng.* „custody“) rabi termin „roditelj s kojim dijete stanuje“.

B u pogledu C, između ostaloga, na način da je A govorila B o tome da je C loš, da ju dira po zabranjenom području i da ju od njega mora štititi.

U srpnju 2014. godine C je pokrenuo sudski postupak tražeći donošenje odluke temeljem koje bi B stanovala s njim, a ne s A. Također, u razgovoru s policijom negirao je da zlostavlja B te je podnio kaznenu prijavu protiv A.

Članovi uže obitelji C s kojima je policija obavila razgovor iskazivali su da nisu svjedočili zlostavljanju B od strane C, ali jesu od strane A. Centar za socijalnu skrb odredio je mjeru nadzora nad ostvarivanjem roditeljske skrbi o djetetu (u odnosu na A i C), uz stručno mišljenje da je najboljem interesu B stanovati s A. Nadalje, sud je odlučio da će B stanovati s A, dok će C ostvarivati osobne odnose s B kroz susrete i druženja.

U razdoblju nakon donošenja predmetne odluke (listopad 2014.- siječanj 2015.) nadležno državno odvjetništvo naložilo je poliklinici obavljanje dodatne stručne procjene B s ciljem utvrđivanja zlostavlja li ju koji o roditelja. Obavljene su dodatne psihijatrijske i psihološke procjene, koje su bile osnova za zaključenje slučaja, tj. odbačaj kaznene prijave protiv C. Obrazloženje predmetne odluke polazilo je od toga da, iako je kod B uočeno erotično ponašanje koje nije primjereno njezinoj dobi, ne može se osnovano tvrditi da je C seksualno zlostavljao B, tj. da je počinio kazneno djelo za koje se kazneni progon poduzima po službenoj dužnosti.

Pored mjera nadzora nad ostvarivanjem roditeljske skrbi o djetetu, s ciljem zaštite interesa djeteta određena je i mjera nadzora nad ostvarivanjem osobnih odnosa B i C, te mjera osiguravanja stručne pomoći i potpore u ostvarivanju skrbi o djetetu u odnosu na oba roditelja (A i C).

Naposljetku, 2018. godine donesena je sudska odluka da je u najboljem interesu B da stanuje s C.⁷⁷

4.2. Pravno stanje – neutvrđivanje povrede članaka 3. i 8. Konvencije

Uvažavajući posebnu prirodu predmeta, Europski sud je ponovio da građanski postupci, odnosno postupci vezani za ostvarivanje roditeljske skrbi ne pružaju odgovarajuću zaštitu, zbog čega se ne prihvaća argument države o preuranjenosti zahtjeva.⁷⁸ Cijeneći odnos majke koja se

⁷⁷ U daljnjem tekstu se na A, B i C referira kao na majku, dijete i oca.

⁷⁸ Vidi predmet *A i B protiv Hrvatske*, § 92.

inicijalno javlja kao podnositeljica zahtjeva pred Europskim sudom i oca djeteta, kao i odnos majke i djeteta, Europski sud utvrđuje potencijalni sukob interesa majke i djeteta te ukazuje na potrebu imenovanja nepristranog i neovisnog zastupnika koji će zastupati prava i interese djeteta pred Europskim sudom. Zastupnika je na zahtjev samog Europskog suda imenovala Hrvatska odvjetnička komora. Također, majci nije priznat status žrtve u skladu s člankom 34. Konvencije⁷⁹, s obzirom da Europski sud nije utvrdio izravni učinak u zahtjevu iznesenih tvrdnji na majku.

Osim inicijalne tvrdnje da nadležna nacionalna tijela nisu ispitala okolnosti postojanja očeva seksualnog zlostavljanja djeteta, argumentacija povrede odredbi članaka 3. i 8. Konvencije se u postupku kroz rad posebnog zastupnika djeteta proširila na tvrdnju da navedena okolnost nije ispitana u odnosu na treće osobe, kao i da su javne vlasti propustile ispitati okolnosti vezane za potencijalno majčino emocionalno zlostavljanje djeteta, iako je za navedeno postojala valjana osnova, čime nije spriječena sekundarna viktimizacija djeteta. Općenito, prigovor nedostatnog postupanja nacionalnih vlasti odnosio se na nedostatak žurnog postupanja u provođenju potrebnih radnji (kao što je liječnički pregled djeteta u roku 72 sata od navodnog čina zlostavljanja), na propust odgovarajućeg načina postupanja (primjerice, angažiranjem forenzičkog stručnjaka koji bi sastavio mišljenje) te propuštanje imenovanja posebnog skrbnika djetetu s obzirom da je bilo očito da otac i majka nisu bili u mogućnosti štiti najbolje interese djeteta.

Prilikom odlučivanja Europski sud je razmatrao nacionalno pravo i to odredbe kaznenog te obiteljskog prava. U analizi dokumenata posebno se osvrnuo na način na koji nacionalno zakonodavstvo definira prava i obveze roditelja, ograničavanje navedenih prava, kao i primjenu mjera s ciljem zaštite prava i dobrobiti djeteta.⁸⁰ Također, posebno se osvrnuo na Protokol o

⁷⁹ „Sud može primati zahtjeve bilo koje fizičke osobe, nevladine organizacije ili skupine pojedinaca koji tvrde da su žrtve povrede prava priznatih u ovoj Konvenciji ili dodatnim protokolima što ih je počinila jedna visoka ugovorna stranka. Visoke ugovorne stranke obvezuju se da ni na koji način neće sprečavati djelotvorno vršenje toga prava.“ *Ibid.*, § 89.

⁸⁰ Mjerodavan je Obiteljski zakon iz 2015. godine (Narodne novine, br. 103/15.) u kojem je, između ostaloga, navedeno:

Članak 127.

- (1) Roditelji su dužni i odgovorni štiti prava i dobrobit djeteta.
- (2) U slučajevima određenim ovim Zakonom i drugi članovi bliže obitelji imaju dužnosti i odgovornosti iz stavka 1. ovoga članka.
- (3) Mjere za zaštitu prava i dobrobiti djeteta određuju se roditeljima.

(...)

postupanju u slučaju zlostavljanja i zanemarivanja djece, koji nije klasičan zakonodavni akt s obzirom na to da je usvojen odlukom Vlade Republike Hrvatske 2014. godine. U predmetni Protokol su ugrađena osnovna načela Konvencije o pravima djeteta: pravo djeteta na život, opstanak i razvoj, nediskriminacija, najbolji interes djeteta te pravo djeteta na sudjelovanje.⁸¹

Vlada Republike Hrvatske (u daljnjem tekstu: Vlada) je tvrdila da su nadležna nacionalna tijela poduzela sve relevantne radnje s ciljem utvrđivanja okolnosti očeva navodnog seksualnog zlostavljanja djeteta, uključivo da su se već sljedećeg dana od dana prijavljivanja navodnog zlostavljanja provodili obavijesni razgovori sa svim osobama koje su mogle imati saznanja o događajima, uključujući i članove obitelji te druge osobe kao što su liječnik djeteta i odgajatelji u vrtiću. Također, prikupljeni su svi relevantni dokazi i na odgovarajući način ocijenjeni. Uvažavajući protek vremena od kad je dijete zadnji put susrelo oca do kad je majka prijavila navodno zlostavljanje policiji, ne stoji tvrdnja da su nacionalna tijela propustila žurno djelovati u vezi liječničkog pregleda djeteta. No, u trenutku kad su nacionalna tijela mogla naložiti obavljanje takvog pregleda, isti je obavio interdisciplinarni tim specijaliziranih stručnjaka koji se sastojao od socijalnog radnika, pedijatra, psihologa, psihijatra te ginekologa. Naposljetku, sama okolnost da nije podignuta optužnica protiv oca ne može upućivati na arbitrarnost javnih vlasti u postupanju ili izostanak odgovarajućeg postupanja.

Članak 128.

Tijelo koje provodi postupak prilikom izbora mjere prikladne za zaštitu prava i dobrobiti djeteta dužno je voditi računa da se odredi ona mjera kojom se najmanje ograničava pravo roditelja na ostvarivanje skrbi o djetetu, ako je takvom mjerom moguće zaštititi prava i dobrobit djeteta.

Članak 131.

(1) Mjere za zaštitu prava i dobrobiti djeteta određuju se na temelju stručne procjene ako se utvrdi da je došlo do povrede djetetovih prava i dobrobiti ili da su prava, dobrobit i razvoj djeteta ugroženi.

(2) Prava djeteta smatraju se ugroženima ako je skrb o djetetu neodgovarajuća ili ako dijete ima psihosocijalne poteškoće koje se očituju kroz ponašanje, emocionalne, školske i druge probleme u djetetovu odrastanju ili ako postoji vjerojatnost da će do toga doći.

(...)

Članak 134.

Centar za socijalnu skrb može radi zaštite osobnih prava i dobrobiti djeteta odrediti:

1. žurnu mjeru izdvajanja i smještaja djeteta izvan obitelji
2. upozorenje na pogreške i propuste u ostvarivanju skrbi o djetetu
3. mjeru stručne pomoći i potpore u ostvarivanju skrbi o djetetu i
4. mjeru intenzivne stručne pomoći i nadzora nad ostvarivanjem skrbi o djetetu.

⁸¹ U odnosu na pravo Europske unije, Vijeća Europe te međunarodno pravo vidi u ovom radu poglavlje 2. PRAVA DJETETA U EUROPSKIM DOKUMENTIMA I POVEZNICA S KONCEPTIMA PRIVATNOG I OBITELJSKOG ŽIVOTA.

Sagledavajući izložene okolnosti slučaja (pri tome, Europski sud se usmjerio na radnje koje su poduzimala nacionalna tijela te dinamiku i način poduzimanja tih radnji), te cijeneći hrvatsko pravo u svjetlu europskih i međunarodnih zahtjeva vezanih za zaštitu djeteta, Europski sud nije utvrdio postojanje povrede članka 3. Konvencije. Nepostojanje navedene povrede sagledalo se i kroz pozitivnu obvezu države da provede učinkovitu istragu, promatrajući tu obvezu i kroz prizmu posebnog položaja djeteta. U tom kontekstu, Europski sud je u presudi prikazao niz radnji koje su poduzimala nacionalna tijela. Tako je istaknuto da je nadležni centar za socijalnu skrb odredio mjeru nadzora nad ostvarivanjem roditeljske skrbi, kao i mjeru stručne pomoći i potpore u ostvarivanju roditeljske skrbi o djetetu. Nadležno državno odvjetništvo je pak poduzimalo dodatne radnje koje je samostalno okarakteriziralo kao radnje vezane za zaštitu najboljeg interesa djeteta, primjerice izdavanjem naloga da dijete pregleda defektolog te da poliklinika u kojoj se dijete liječilo izradi posebno mišljenje o tome zlostavlja li dijete bilo koji od roditelja. Također, Europski sud je našao da je osigurana koordinacija i suradnja nacionalnih vlasti uključenih u postupke u kojima se dijete javlja u svojstvu žrtve, uključivo kroz posebni proceduralni okvir koji stavlja naglasak na postupanje koje uvažava fizički i psihički integritet djeteta, čiji najbolji interesi imaju prednost. Dodatno, nije našao da bi bilo koje stručno mišljenje u postupcima pred nacionalnim tijelima upućivalo na zaključak o očevu zlostavljanju djeteta.

Stručno mišljenje koje je upućivalo na to da roditelji značajno zanemaruju dijete u socijalnom i emocionalnom pogledu, a koje je bilo sastavni dio zahtjeva koji je podnio posebni zastupnik djeteta, predstavljalo je Europskom sudu osnovu za razmatranje povrede odredbe članka 8. Konvencije. U tom smislu je sagledana obveza države da na odgovarajući način pristupi navedenim saznanjima. Pri tome, naponi nacionalnih tijela u čijem djelokrugu je zaštita djece u osiguravanju stručne pomoći i podrške djetetu i roditeljima, po mišljenju Europskog suda otklonili su postojanje povrede konvencijskog prava. Sud se posebice osvrnuo na napore nadležnih nacionalnih tijela u primjeni mjera s ciljem normaliziranja odnosa djeteta i oca, zatim osiguravanja podrške majci u brizi za dijete te praćenja očevih osobnih odnosa s djetetom.

Važno je naglasiti da je Vlada u ovom predmetu snažno kritizirala postupanje Europskog suda zbog izravnog obraćanja Hrvatskoj odvjetničkoj komori sa zahtjevom za imenovanje posebnog zastupnika djetetu te zaobilaženja nadležnih nacionalnih tijela. Naime, prema nacionalnom uređenju, jedino tijelo nadležno za imenovanje takvog zastupnika (posebnog skrbnika) bio je

centar za socijalnu skrb, te iznimno sud.⁸² Za potrebe ovog rada nužno je ponoviti – posebnog zastupnika djetetu je Europski sud smatrano potrebnim imenovati zbog potencijalnog sukoba interesa roditelja i djeteta.⁸³

Presuda sadrži i tri izdvojena mišljenja sudaca. Osim što su relevantna u pogledu uvida u različitu argumentaciju od one koju je dala većina u sudskom vijeću, smatramo da izdvojena mišljenja pojedinih sudaca sadrže i važna dodatna pojašnjenja o pitanjima o kojima je u sudskom vijeću postojalo suglasje, a nisu specificirana u tekstu same presude.

4.3. Netradicionalno postupanje

Analiza predmeta A i B protiv Hrvatske pokazala je da u slučaju kad je riječ o djetetu, Europski sud stavlja naglasak na ocjenu prava države, dovodeći ga u vezu sa zahtjevima zaštite najboljeg interesa djeteta na europskoj, ali i međunarodnoj razini, kao i na zahtjevu provođenja učinkovite istrage. Pri tome, istraga se mora provoditi u svjetlu posebnog položaja djeteta, slijedom njegove dobi i uvažavajući posebno ozbiljne okolnosti slučaja.⁸⁴ Sve navedeno ne predstavlja novinu u praksi Europskog suda, no predstavlja okolnost da je Sud u ovom predmetu, osim nacionalnih procesnih pravila države stranke u postupku „zaobišao“ i vlastita procesna pravila kad je, između ostaloga, u rješavanju potencijalnog sukoba interesa majke i djeteta (podnositeljica zahtjeva) pronašao rješenje u dotada nepoznatom institutu posebnog zastupnika u postupku pred samim Europskim sudom.

Shodno tome, argumentiramo da presuda u predmetu A i B protiv Hrvatske u sebi istovremeno obuhvaća tradicionalni i netradicionalni aspekt postupanja Europskog suda. Oba aspekta se mogu povezati s primjenom načela najboljeg interesa djeteta⁸⁵, kroz razumijevanje tog načela

⁸² Prema Obiteljskom zakonu iz 2015. godine – članak 242. Detaljnije vidi u: Čulo Margaletić, A., Presuda u predmetu A i B protiv Hrvatske, u: Hrabar, D. (ur.), *Presude o skrbništvu i lišenju poslovne sposobnosti Europskoga suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2021. str. 135-153.

⁸³ Važno je istaknuti da Europski sud u izričaju nije bio tako izravan. Naime, zahtjev za imenovanje posebnog zastupnika Europski sud utemeljio je na odnosu oca (navodnog zlostavljača) i djeteta, te potencijalnom sukobu interesa majke i djeteta. „Due to nature of the relationship between the first applicant and alleged perpetrator, and a potential conflict of interest between the applicants (...)“, vidi predmet *A i B protiv Hrvatske*, § 3.

⁸⁴ Dijete pripada ranjivoj skupini, za koju se u pravilu veže poseban karakter djela koji umanjuje granicu slobodne procjene države, a posebno ozbiljne okolnosti slučaja (kao što je zločin seksualne naravi) nalaže potrebu učinkovite kaznenopravne zaštite - učinkovitost se mora očitovati i u materijalnom i u procesnom smislu. Vidi: predmet *M.C. protiv Bugarske*, Zahtjev br. 39272/98, presuda od 4.3.2004., posebice § 152.

⁸⁵ Načelo najboljeg interesa djeteta u ovom radu se razmatra u skladu sa stajalištem Odbora Ujedinjenih naroda za prava djeteta izraženog u Općem komentaru br. 14 (2013.) o pravu djeteta, prema kojem djetetovi najbolji interesi moraju imati prednost, CRC/C/GC14, 29.5.2013., dostupno na: <https://dijete.hr/hr/dokumenti/medunarodni->

u materijalnom smislu, zatim kao interpretativnog načela te postupovnog jamstva. Tako se tradicionalni aspekt očituje u načinu na koji Europski sud razmatra najbolji interes djeteta, odnosno u sadržajnom pristupu načelu najboljeg interesa djeteta kako ga poznaje Konvencija o pravima djeteta, dok se netradicionalni aspekt očituje u pronalaženju opravdanja novih postupanja Suda kroz prizmu istog tog načela.

Sormunen se bavila detaljnom analizom najboljeg interesa djeteta u praksi Europskog suda te je zaključila da Sud preispituje najbolji interes djeteta dominantno u predmetima koji potpadaju pod doseg članka 8. Konvencije.⁸⁶ Ipak, treba naglasiti da analiza koja je provedena za potrebe ovog rada u predmetima u kojima se razmatrala povreda prava na poštovanje privatnog, odnosno obiteljskog života upućuje na zaključak da primjena načela najboljeg interesa djeteta u postupku pred Europskim sudom ne podrazumijeva prvenstvo djetetovih prava pred pravima odraslih osoba, ili da će djetetova prava (uopće) biti u razmatranju, čak i kad se zahtjev Europskom sudu podnosi i u ime djeteta.

Slijedom navedenog, načelo najboljeg interesa djeteta potrebno je detaljnije razmotriti.

4.3.1. Otvorena pitanja u vezi ostvarenja najboljeg interesa djeteta

Sadržaj ovog poglavlja može uputiti na neke od razloga uslijed kojih je postojala tako izražena podjela u razmišljanjima sudaca unutar sudskog vijeća koje je odlučivalo u predmetu A i B

[dokumenti/opci-komentari-odbora-za-prava-djeteta-un-a/](#) (u daljnjem tekstu: Opći komentar br. 14, pristup: 27.4.2024.). U točki 6. Općeg komentara br. 14 navedeno je: „ 6. Odbor ističe da je najbolji interes djeteta višestruki koncept:

- (a) Materijalno pravo: pravo djeteta da njegov/njezin interes bude procijenjen i ima prednost kad se razmatraju različiti interesi, kako bi se donijela odluka o određenom pitanju, i jamstvo da će ovo pravo biti primijenjeno uvijek kad se donosi odluka o djetetu, određenoj skupini djece ili skupini neimenovane djece, ili djeci općenito. Članak 3, stavak 1. uspostavlja osnovnu obvezu za države, obvezu koja je direktno primjenjiva (samoizvršiva) i na koju se može pozivati pred sudom.
- (b) Temeljno interpretativno pravno načelo: ako se jedna zakonska odredba može tumačiti na više načina, bit će odabrano ono tumačenje koje je najviše u funkciji najboljeg interesa djeteta. Prava koja su definirana Konvencijom i Fakultativnim protokolima će prilikom tumačenja služiti kao okvir.
- (c) Pravilo postupka: Prilikom donošenja odluka koje će utjecati na neko dijete, određenu skupinu djece ili na djecu općenito, proces donošenja odluka mora sadržavati procjenu mogućeg utjecaja (pozitivnog ili negativnog) te odluke na dijete ili djecu na koju se ona odnosi. Procjena i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta zahtijeva uspostavljanje postupovnih jamstava. Također, obrazloženje odluke mora dokazati da je predmetno pravo eksplicitno uzeto u obzir. Države članice će u tom smislu objasniti na koji način se prilikom donošenja odluke poštuje to pravo, odnosno što se smatra najboljim interesom djeteta; na kojim kriterijima se zasniva; i kako je interes djeteta procjenjivan u odnosu na druge čimbenike, bilo da je riječ o općenitijim pitanjima politike ili pojedinačnim slučajevima.“.

⁸⁶ Sormunen, M., *The Best Interests of the Child in Human Rights Practice : An Analysis of Domestic, European and International Jurisprudence*, Doctoral Dissertation, University of Helsinki, str. 135., dostupno na: <https://helda.helsinki.fi/items/bafd72f0-92ad-4b83-9dbd-b4f0fe79a2fc> (pristup: 21.6.2024.).

protiv Hrvatske. Općenito, u analiziranoj praksi Europskog suda ne nalazimo argumentaciju koja bi uputila na to da je Sud stajališta da se najbolji interes djeteta treba smatrati samostalnim (ljudskim) pravom, a izvodimo i zaključak da navedeno nije konceptualno, barem u ovom trenutku, u razmatranju pred Sudom. Ipak, kad je riječ o predmetu A i B protiv Hrvatske, zaključujemo da su suci u vijeću različito razmatrali najbolji interes djeteta. Ta razlika nije vidljiva u odnosu na pitanje imenovanja posebnog zastupnika djetetu o kojem je postojalo suglasje unutar sudskog vijeća, nego u odnosu na poimanje pozitivne obveze države, koju se promatralo kroz prizmu djeteta niske kronološke dobi u situaciji u kojoj postoje narušeni obiteljski odnosi i sumnja na postojanje kaznenog djela na štetu djeteta.

Presuda je donesena većinom od četiri naprama tri glasa. Ako se uzme u obzir navedena okolnost, uz dodatnu snažnu argumentaciju triju sudaca iz vijeća o neslaganju s načinom i argumentacijom predmetne presude, razumno je zaključiti o postojanju različitog pristupa sudaca u vijeću koji se primarno povezuje za poimanje najboljeg interesa djeteta, i to kroz pozitivnu obvezu države. Ipak, raspoznavamo da je svim sucima u vijeću zajedničko to da se oslanjaju na prethodno pojašnjeni tradicionalni pristup načelu najboljeg interesa djeteta.

U akademskoj literaturi se u pravilu nailazi na zaključak da najbolji interes djeteta ne predstavlja neovisno ili samostalno pravo⁸⁷. Naime, načelo najboljeg interesa djeteta ne daje djeci pred Europskim sudom automatsku prednost u zaštiti njihovih prava. Pojedini autori smatraju da bi utjecaj Europskog suda, odnosno njegove prakse bio značajniji kad bi dao prednost dobrobiti djeteta u vezi sa zaštitom ljudskih prava djeteta u odnosu na zaštitu ljudskih prava odraslih.⁸⁸

Načelo prvenstvene zaštite najboljeg interesa djeteta izvorište nalazi u Konvenciji o pravima djeteta.⁸⁹ Ranije u radu je pojašnjeno da je pred Europskim sudom prihvaćen i primjenjiv ne samo regionalni (europski), već i globalni (međunarodni) pravni okvir zaštite dječjih prava. U tom smislu, Europski sud jest bio progresivan kad je prihvatio načelo najboljeg interesa djeteta

⁸⁷ U akademskoj literaturi se rabe termini kao što su *eng.* „independent right“, „substantive human right“ ili „stand alone right“. Tako primjerice Collinson, vidi u: Collinson, J., *Making the best interests of the child a substantive human right at the centre of national level expulsion decisions*, Netherlands Quarterly of Human Rights, 38, 2020, 3, str. 169-190., <https://doi.org/10.1177/0924051920940167> (pristup: 21.6.2024.).

⁸⁸ Büchler, A., Keller, H., *op. cit.*, bilj. 34., str. 537.

⁸⁹ Riječ je o odredbi članka 3. u kojoj se navodi da u svima akcijama koje u svezi s djecom poduzimaju javne ili privatne ustanove socijalne skrbi, sudovi, državna uprava ili zakonodavna tijela, mora se prvenstveno voditi računa o interesima djeteta. „Prvenstvo“ proizlazi iz priznavanja posebnog položaja djeteta, kako je to pojašnjeno u Općem komentaru br. 14. S člankom 3. najviše se povezuje članak 12. iste Konvencije u kojem se proklamira pravo djeteta na slobodno izražavanje svojeg mišljenja u svim predmetima koji se na njega odnose. Detaljnije vidi: Šimović, I., *op. cit.*, bilj. 3.

u svojoj praksi, uvažavajući činjenicu da predmetno načelo nije prepoznato u izričaju Konvencije i da Europski sud nije stranka Konvencije o pravima djeteta te stoga nema obvezu primjenjivati ga na način kako ga poima Odbor za prava djeteta.^{90 91} Ipak, uz tu pohvalu Europskom sudu, ne treba zanemariti da se Konvencija o pravima djeteta u pravilu smatra najvažnijim međunarodnim izvorom prava koji se odnosi na zaštitu dječjih prava⁹², posebice ako prihvatimo stajalište da u odnosu na Konvenciju predstavlja *lex specialis*, odnosno osnažuje područje zaštite prava djeteta kroz specifične standarde.^{93 94}

U predmetu A i B protiv Hrvatske prepoznamo primjenu načela najboljeg interesa djeteta kao interpretativnog načela, i to u standardima koji se nameću državi kroz pozitivnu obvezu u situaciji posebno ozbiljnih okolnosti koje se vežu uz potencijalni zločin na štetu djeteta. Također, zaključujemo da je u navedenom predmetu Europski sud primijenio proceduralni

⁹⁰ Tako Collinson, J., *op.cit.*, bilj. 87.

⁹¹ Odbor za prava djeteta djeluje pri Ujedinjenim narodima. Riječ je o tijelu s 18 neovisnih stručnjaka koji prati provedbu Konvencije o pravima djeteta. Više o Odboru za prava djeteta vidi na: <https://www.ohchr.org> (pristup: 22.6.2024.).

⁹² Tom stajalištu se priklanja Sormunen. Vidi: Sormunen, M., *op. cit.*, bilj. 86., str. 18.

⁹³ *Ibid.*, str. 60.

⁹⁴ Za potrebe boljeg razumijevanja primjene najboljeg interesa djeteta daje se kratki osvrt i na rad Suda EU-a kroz primjer jedne presude. Općenito, u praksi Suda EU-a razmatranje najboljeg interesa djeteta povezano je s postupcima država članica vezano za državljane trećih zemalja koji nezakonito borave na teritoriju jedne od država članica Europske unije. Analiza je uputila na zaključak da se Sud EU-a oslanja u interpretaciji zakonodavstva Europske unije na Povelju EU-a o temeljnim pravima, u kontekstu okolnosti koje se vežu za djecu (članak 24. stavak 2.). U navedenom smislu, najbolji interes djeteta poima se na način da se o njemu prvenstveno mora voditi računa, kao i da se cijeni u odnosu na pojedino dijete i situaciju koja se za to dijete veže. U tom smislu, ne nalazimo razliku u odnosu na širi europski sustav zaštite ljudskih prava.

Tako, primjerice, u predmetu C-441/19 (EU:C:2021:9, 14.1.2021.) zahtjev Sudu EU-a za prethodnu odluku podnesen je u okviru spora TQ, maloljetnice bez pratnje, državljanke treće zemlje i državnog tajnika za pravosuđe i sigurnost u Nizozemskoj (u daljnjem tekstu: državni tajnik). TQ je ušla u Nizozemsku te podnijela zahtjev za dozvolu privremenog boravka na temelju prava azila. Tvrdila je da je u Nizozemskoj bila žrtva trgovanja ljudima i seksualnog iskorištavanja, zbog čega trenutno boluje od teških psihičkih poremećaja. Državni tajnik odlučio je da TQ u skladu s nizozemskim pravom nema pravo na dozvolu privremenog boravka kako je u danom trenutku imala 16 godina i jedan mjesec, te je odobrena privremena odgoda vraćanja TQ u zemlju podrijetla za najdulje šest mjeseci, do utvrđenja da je za navedeno zdravstveno sposobna. Naposljetku, naložen joj je povratak u zemlju podrijetla (Gvineja). U postupku pred Sudom EU-a utvrđivalo se, između ostaloga, je li primjenom Povelje EU-a o temeljnim pravima, odnosno prava EU-a potrebno provesti istragu kako bi se država članica uvjerila da u zemlji podrijetla postoji barem u načelu odgovarajući prihvati, te bi li ta obveza trebala biti povezana s dobi maloljetne osobe (prema nizozemskom pravu ta je obveza postojala samo za osobe koje su bile mlađe od 15 godina u trenutku podnošenja zahtjeva za azil). Sud EU-a zauzeo je stav da je u najboljem interesu djeteta potrebno tumačiti referenta pravila na način da se država članica mora uvjeriti da je za maloljetnika bez pratnje (maloljetnik o kojem je riječ) dostupan dogovarajući prihvati u državi povratka, kao i da kriterij dobi ne može biti jedini čimbenik koji treba uzeti u obzir u provjeri postojanja odgovarajućeg prihvata u državi povratka. Potrebno je provesti opću i sveobuhvatnu provjeru situacije tog maloljetnika.

pristup⁹⁵ koji se (u konkretnom slučaju⁹⁶) temeljio na preispitivanju postupaka nacionalnih tijela u zaštiti djeteta žrtve potencijalnog zločina.

Sagledavajući temu u širem smislu, analiza provedena za potrebe ovog rada je ukazala na to da se najbolji interes djeteta posebno preispituje u pogledu prava djeteta na pristup sudu i iznošenje vlastitih stajališta u postupku pred sudom u situaciji (potencijalnog) sukoba interesa roditelja i djeteta. Stavljajući opisano u kontekst predmeta A i B protiv Hrvatske, prepoznajemo da se pravo djeteta na iznošenje vlastitih stajališta razmatralo kao pravo koje treba biti poštovano u postupcima pred nacionalnim tijelima, kao i u postupku pred Europskim sudom. Pri tome, ne smatramo dvojbenim da je u predmetu A i B protiv Hrvatske načelo najboljeg interesa djeteta primijenjeno na tradicionalni način tj. uvažavajući okolnosti konkretnog slučaja.

Najbolji interes djeteta, ovisno o njegovoj prirodi i ozbiljnosti može nadjačati interes roditelja.⁹⁷ Uočavamo da se načelo najboljeg interesa djeteta ne može jednoobrazno primijeniti u svim

⁹⁵ Primjerice, Sormunen ističe da primjena najboljeg interesa djeteta kroz procesne obveze znači da će se u predmetima koji se odnose na djecu voditi računa je li se najbolji interes djeteta uzeo u obzir, jesu li pojašnjenje osnove za njegovu ocjenu te jesu li se poštivala procesna pravila, kao što je pravo djeteta na izražavanje mišljenja. Vidi u: Sormunen, M., *op. cit.*, bilj. 86., str. 95.

⁹⁶ U Općem komentaru br. 14 pojašnjeno da je načelo najboljeg interesa djeteta potrebno prilagoditi i definirati u skladu s okolnostima konkretnog slučaja, uzimajući u obzir osobni kontekst, situaciju i potrebe pojedinog djeteta (točka 32).

⁹⁷ Predmet *Sahin protiv Njemačke*, br. Zahtjev 30943/96 (VV), presuda od 8.7.2003., posebice § 65-66.

Kad je riječ o načelu najboljeg interesa djeteta, Ustavni sud Republike Hrvatske primjenjuje stajalište po kojem prilikom odlučivanja o izvršavanju roditeljskih prava država mora uspostaviti pravičnu ravnotežu između interesa djeteta i roditelja, s time da se posebna važnost mora dati najboljem interesu djeteta. Tako primjerice, u predmetu broj: *U-III-2341/2022*, odluka od 7. rujna 2022. otac djeteta (u daljnjem tekstu: podnositelj) je podnio ustavnu tužbu protiv odluke u postupku koji se vodio radi privremene mjere samostalnog ostvarivanja roditeljske skrbi. U tom postupku odbijen je prijedlog podnositelja za dobivanjem odobrenja za samostalno izvršavanje roditeljske skrbi u odnosu na zajedničko dijete, i to u bitnim osobnim pravima, osobito zastupanju djeteta pred javnopravnim tijelima. U trenutku podnošenja ustavne tužbe dijete je stanovalo s majkom, a podnositelj je ostvarivao susrete i druženja s djetetom. Prijedlog radi samostalnog ostvarivanja roditeljske skrbi podnesen je jer majka djeteta nije željela predati zdravstvenu iskaznicu djeteta te putovnicu s obzirom da je smatrala da podnositelj želi oteti vlastito dijete. Podnositelj je isticao sljedeće: upravo radi sklapanja braka s majkom djeteta doselio je u Republiku Hrvatsku (u daljnjem tekstu: RH), kupio nekretninu te nema namjeru RH napustiti. Ima dvojno državljanstvo (Republike Njemačke i RH), u RH živi, a u Republiku Njemačku odlazi povremeno radi liječenja. Također, majka djeteta ne želi dati suglasnost za ishođenje osobne iskaznice djetetu, odnosno ishođenje bilo kojih dokumenata koji bi mu omogućavali da dijete odvede na put (npr. u Bosnu i Hercegovinu na grob djetetove bake ili na more). Nikada ne bi odveo dijete od majke jer to ne bi učinio svom djetetu i narušio time njegovu zdravlje. Smatra da je interes djeteta da ima oba roditelja. U svom mišljenju nadležni centar za socijalnu skrb (u daljnjem tekstu: CZSS) naveo je kako je majka od samog početka tretmana iskazivala bojazan da će podnositelj odvesti dijete u drugu državu bez njezina znanja i suglasnosti, te da se takvim najavama služio za vrijeme njihova zajedničkog života (koji je u trenutku podnošenja ustavne tužbe faktično prestao postojati) kako bi ju zastrašio. CZSS je ocijenio da da podnositelj nije dovoljno jasno obrazložio razloge o potrebi izrade osobnih dokumenata djetetu, s obzirom da nije utvrđena prijevremena potreba i konkretan interes djeteta, osobito u situaciji narušene komunikacije između roditelja. Posebni skrbnik djeteta bio je suglasan s mišljenjem CZSS-a, ističući da oba roditelja i dalje stavljaju vlastite interese iznad interesa djeteta te nisu sposobni svoj partnerski odnos odvojiti od roditeljskog odnosa. U razgovoru s posebnim skrbnikom dijete je izrazilo privrženost i majci i ocu.

Ustavni sud Republike Hrvatske je ponavljajući da mora sagledati postupak koji je prethodio ustavnosudskom postupku kao jedinstvenu cjelinu te utvrditi jesu li razlozi koje su pružili redovni sudovi bili relevantni i dostatni, razmatrajući i što je u najboljem interesu djeteta ustavnu tužbu odbio. Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske

slučajevima koji potencijalno predstavljaju povredu odredbe članka 8. Konvencije. Ipak, smatramo da ne bi bilo protivno teoriji i praksi unaprijed definirati otvorenu listu situacija koje bi se podvele pod navedeno načelo na način da prava i interesi djeteta uvijek imaju prvenstvo kroz primjenu posebnih pravila, o čemu će u nastavku rada biti riječi. Sve navedeno je posebice značajno ako se uzme da nije pogrešno presumirati da su suci Europskog suda svjesni da ocjena učinkovitosti postupanja nadležnih nacionalnih tijela (istrage), koliko god bila utemeljena na premisi objektivnog pristupa slučaju, nije „slobodna“ od subjektivnog dojma pojedinca o tome smatra li određeno postupanje, u određenim okolnostima slučaja učinkovitim u smislu zaštite konvencijskog prava.⁹⁸

Ako se polazi od potrebe zaštite prava djeteta uslijed utvrđenog sukoba interesa roditelja međusobno, odnosno roditelja i djeteta, i to u posebnim okolnostima slučaja⁹⁹, u predmetu A i B protiv Hrvatske javlja se netradicionalno postupanje koje se očituje u novom pristupu Europskog suda u zaštiti najboljeg interesa djeteta. Navedeni pristup se, u svojoj biti, sastoji u uvođenju novog procesnog pravila kroz institut posebnog zastupnika djeteta u postupku pred Europskim sudom, pri čemu se raspoznaje i težnja (barem nekih od sudaca Suda) u definiranju novog smjera koji bi imao *erga omnes* učinak. No, bitno je razmotriti odnosi li se taj pristup u praksi uistinu na sve kasnije slučajeve istog ili sličnog činjeničnog supstrata, ili je pak primjenjiv samo od slučaja do slučaja i ovisno o posebnim okolnostima slučaja. Također, promatrano s druge strane, može se postaviti i pitanje je li na opisani način Europski sud sebi uveo dodatne ovlasti koje sežu izvan uobičajenog poimanja načela supsidijarnosti.¹⁰⁰

utemeljila se na utvrđenju da su u postupcima pred redovnim sudovima provedene sve referentne radnje, odnosno da je mjerodavno pravo tumačeno na ustavnopravno prihvatljiv način. Tako je bio imenovan posebni skrbnik djetetu koji je obavio razgovor s djetetom, roditeljima je dana mogućnost iskazivati, nadležni CZSS dao je mišljenje i podnositelju kao ocu djeteta tijekom čitavog postupka bilo je osigurano iznositi odlučne činjenice i očitovati se o navodima protivne stranke, predlagati dokaze, prisustvovati raspravi i izvođenju dokaza, a sve navedeno uvažavajući najbolji interes djeteta.

Za uvid u relevantnu praksu Ustavnog suda Republike Hrvatske u pogledu primjene načela najboljeg interesa djeteta dodatno vidi: predmet broj: *U - III-1525/2015*, odluka od 17. srpnja 2015.

⁹⁸ Primjerice, Sormunen pojašnjava kritiku načela najboljeg interesa djeteta koja se veže za njegovu neodređenost, posebno u postupcima odlučivanja o roditeljskoj skrbi. Primarno se kritika odnosi na izraženi subjektivni element i diskreciju sudaca u donošenju odluka. Vidi u: Sormunen, M., *op. cit.*, bilj. 86., str. 18.

⁹⁹ Postojanje posebnih okolnosti slučaja utvrđuje i sam Europski sud te pravda svoje postupke argumentom potrebe žurnog postupanja, upućujući na okolnost sumnje na zlostavljanje djeteta. Vidi predmet *A i B protiv Hrvatske*, Suglasno mišljenje sutkinje Koskelo, suca Eicke i suca Ilievskog, § 21.

¹⁰⁰ Pitanje je može li se postupanje Europskog suda u ovom predmetu shvatiti kroz tradicionalno poimanje načela supsidijarnosti i podvesti pod tradicionalnu zaštitu koju Europski sud osigurava izvan onih koje pružaju nacionalni poretki, ili se pak radi o novom razumijevanju predmetnog načela na način da je moguće i prihvatljivo „zaobilaziti“ izravnu komunikaciju s nacionalnim tijelima. Naime, načelo supsidijarnosti podrazumijeva da je na državama strankama primarna odgovornost za zaštitu temeljnih ljudskih prava pojedinaca, a djelatnost Europskog suda je sekundarna, odnosno aktivira se tek kad su na nacionalnoj razini iscrpljeni svi pravni lijekovi. Uz navedeno, primjena načela supsidijarnosti podrazumijeva poštovanje slobodne procjene države, tj. prihvaćanje određene diskrecije nacionalnih tijela. Može se argumentirati da je upravo ta „sloboda“ dana državama strankama ujedno i

Dodatni netradicionalni aspekt postupanja Europskog suda u predmetu A i B protiv Hrvatske izražen je u razmatranju (samostalno) povrede odredbe članka 8. Konvencije i odnosi se na razmatranje činjenica predmeta koje prema dotadašnjoj praksi Europski sud ne bi razmatrao.¹⁰¹

4.3.1.1. „Automatska prednost“ u zaštiti prava djeteta

Prethodno je istaknuto da načelo najboljeg interesa djeteta ne daje djeci kao strankama u postupcima pred Europskim sudom automatsku prednost u zaštiti njihovih prava. Dapače, u literaturi se može pronaći zaključak da tu prednost imaju roditelji, odnosno da izostaje pristup Europskog suda koji bi bilo usmjeren prvenstveno na dijete (*eng.* „child - centered approach“; „substantive rights approach“).^{102 103} U praksi navedeno znači da se sudjelovanje djeteta u postupku pred Europskim sudom u pravilu ne razmatra sa stajališta njegovih prava i interesa, nego sa stajališta zahtjeva koji podnose roditelji ili jedan od njih, što je osobito sporno u situacijama sukoba interesa u konfliktnim postupcima razvoda braka, u kojem slučaju se ne može smatrati da su roditelji sposobni objektivno i nepristrano zastupati svoju djecu.¹⁰⁴ Nadalje, analiza provedena za potrebe ovog rada uputila je i na to da se spornom u kontekstu zaštite i/ili ostvarivanja prava djeteta na poštovanje privatnog i/ili obiteljskog života treba smatrati i situacija u kojoj procesno pravilo Europskog suda koje uređuje pravo zastupanja djeteta pred Sudom (pravilo *locus standi*) u određenim slučajevima ne dozvoljava razmatranje povrede prava na poštovanje privatnog i/ili obiteljskog života u odnosu na dijete. Pitanje je može li se

odraz međusobnog uvažavanja i „jednakosti“ koji su u predmetu A i B protiv Hrvatske u određenim aspektima izostali.

¹⁰¹ Riječ je o okolnostima koje formalno, primjenom stajališta koji je Europski sud zauzeo u ranijoj sudskoj praksi (predmet *Radomilja protiv Hrvatske*, Zahtjev br. 37685/10 i 22768/12 (VV), presuda od 20.3.2018 – kasnije u tekstu o tome detaljnije), ne bi predstavljale dopušteni zahtjev pred Sudom prema članku 34. Konvencije. Vidi predmet *A i B protiv Hrvatske*, Suglasno mišljenje sutkinje Koselko, suca Eicke i suca Ilievskog, § 4.

¹⁰² Choudhry i Fenwick ističu da u slučaju sukoba prava roditelja i djeteta u pogledu prava na poštovanje obiteljskog života pred Europskim sudom, prava djeteta nevjerojatnije neće „pobijediti“, što je problematično sa stajališta priznavanja konvencijskih prava pojedincima u situacijama sukoba interesa. Detaljnije vidi: Choudhry, S., Fenwick, H., *Taking the Rights of Parents and Children Seriously: Confronting the Welfare Principle under the Human Rights Act*, Oxford Journal of Legals Studies, 25, 2005., 3, str. 454-455.

¹⁰³ Zaključujemo da se Ustavni sud Republike Hrvatske ne udaljava od načina na koji Europski sud shvaća najbolji interes djeteta, te pravima djeteta ne daje automatizmom prednost pred pravima odraslih osoba. Najbolji interes djeteta Ustavni sud Republike Hrvatske je razmatrao primjerice u odlukama koje su se odnosile na ponovno spajanje roditelja s djecom i pozitivnu obvezu države olakšati takvo spajanje. U tim predmetima osobito dolaze do izražaja stajališta Europskog suda u pogledu prava roditelja da im se omogući da iznesu sve argumente u prilog ostvarivanju kontakata s djetetom i da imaju pristup svim bitnim informacijama kojima raspolaže sud, kao i prava djeteta na slobodno izražavanje mišljenja. Vidi primjerice predmete: broj: *U-III-4519/2021*, odluka od 11. studenoga 2021. i broj: *U-III-6685/2021*, odluka od 29. rujna 2022.

¹⁰⁴ Tako Mol, C., *Strengthening Child Participation Rights in the Case Law of the ECtHR*, Human Rights in Context, dostupno na: <https://www.humanrightsincontext.be/post/strengthening-child-participation-rights-in-the-case-law-of-the-ecthr> (pristup: 20.6.2024.).

ta situacija promatrati na način da se u slučajevima kad je utvrđena povreda prava na poštovanje privatnog i/ili obiteljskog života roditelja, automatski smatra da takva povreda postoji i u odnosu na dijete. Stoji li zaključak da Europski sud pristupa članku 8. Konvencije na način da, kad je riječ zaštititi prava na obiteljski život, svaki član obitelji ima pravo na individualno poštovanje obiteljskog života?¹⁰⁵ U predmetu A i B protiv Hrvatske nije bila riječ o situaciji u kojoj je u slučaju potencijalnog sukoba interesa roditelja i djeteta izostalo odlučivanje o pravu djeteta, stoga će ta situacija biti pojašnjena kasnije na drugim primjerima.

Zaključno, u predmetu A i B protiv Hrvatske Europski sud je u fokus stavio dijete i njegov najbolji interes i to kroz primjenu instituta posebnog zastupnika djeteta u postupku pred Sudom. Moglo bi se argumentirati da se navedeno postupanje može podvesti pod širenje dosega prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života iz članka 8. Konvencije. Također, prethodno u ovom radu postavljena pitanja o učinku predmeta A i B protiv Hrvatske na daljnje formiranje sudske prakse, dovode do potrebe dodatne analize prakse Europskog suda, uključivo s aspekta koherentnosti postupanja. Analiza je predstavljena u poglavlju 5., točkama 5.2 i 5.3. ovog rada.

4.3.1.2. Posebni zastupnik

„Sramežljivo“ se priznalo da je Vlada imala odgovarajuću argumentaciju kad je uputila na to da je izravnim zahtjevom Hrvatskoj odvjetničkoj komori za imenovanje posebnog zastupnika djetetu Europski sud neopravdano izostavio komunikaciju s nadležnim nacionalnim tijelima. Obrazloženje takvog postupanja dao je u suglasnom mišljenju sudac Wojtyczek kazavši da se slaže s argumentacijom Vlade koja upućuje na potrebu dopune sudskog poslovnika, na što se pak nije moglo čekati slijedom potrebe za hitnim postupanjem.¹⁰⁶ Zanimljivo je da se detaljnije pojašnjenje, koje ujedno i pobliže argumentira potrebu imenovanja posebnog zastupnika djetetu, iznosi u mišljenju manjine u sudskom vijeću, za koje se može argumentirati da neizravno utvrđuje sukob interesa države i djeteta! No, manjina u sudskom vijeću (s namjerom?) ne rabi pojam „sukob interesa“, već ukazuje na potencijalno razilaženje interesa¹⁰⁷, i to uslijed okolnosti koje je trebalo izbjeći - da se od nadležnih nacionalnih tijela za koja se implicira da su povrijedila konvencijsko pravo zatraži da imenuju posebnog zastupnika djetetu.

¹⁰⁵ O navedenom više u: Choudhry, S., Fenwick, H., *op. cit.*, bilj. 102., str. 473.

¹⁰⁶ Vidi predmet *A i B protiv Hrvatske*, Suglasno mišljenje suca Wojtyczeka, posebice § 5.

¹⁰⁷ Vidi predmet *A i B protiv Hrvatske*, Zajedničko suprotstavljeno mišljenje suca Sicilianosa, sutkinje Turković i suca Pejchala, § 28.

U svakom slučaju, predmet A i B protiv Hrvatske nije prvi slučaj u kojem je u postupku pred Europskim sudom utvrđen sukob interesa roditelja međusobno ili roditelja i djeteta, pa se postavlja pitanje je li Europski sud u ovom predmetu odlučio raspravljati o povredi konvencijskog prava djeteta, unatoč postojanju ili barem presumpciji postojanja takvog sukoba interesa, i to kroz primjenu posebnih i novih procesnih mehanizama.

Zaključujemo da jeste.

Zaključak o tome da je predmet A i B protiv Hrvatske u praksu Europskog suda uveo novi mehanizam, odnosno novo pravilo postupanja proizlazi iz analize presuda u predmetima koji su se pred Europskim sudom pojavili prije i nakon 2019. godine¹⁰⁸. Riječ je o predmetima u kojima je, ili utvrđen sukob interesa roditelja međusobno, odnosno roditelja i djeteta, ili Europski sud nije ulazio u razmatranje sukoba interesa, a bila je riječ o sličnim okolnostima slučaja u odnosu na predmet A i B protiv Hrvatske. Presude u tim predmetima važan su dio ovog rada za potrebe argumentiranja izvedenih zaključaka.

No, prije analize prakse Suda važno je razmotriti pojam „sukoba interesa“.

4.4. Sukob interesa roditelja međusobno ili roditelja i djeteta

Pojam sukoba interesa će se u ovom dijelu rada razmotriti u vezi s analiziranom praksom Europskog suda te će poslužiti kao svojevrsan uvod u predmetnu analizu.

Ponajprije, nužno je ukazati na to da je provedena analiza oblikovala zaključak o tome da sadržajno te konceptualno sukob interesa roditelja međusobno, kao roditelja i djeteta ne treba nužno promatrati odvojeno. Iako su u praksi Europskog suda to dva različita pojma, zaključujemo da proizvode jednak učinak na opseg zaštite prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života djeteta.

Sukob interesa roditelja međusobno u pravilu se očituje na način da roditelj koji je podnositelj zahtjeva u ime djeteta ne može zastupati dijete pred Europskim sudom jer je skrb o djetetu povjerena drugom roditelju s kojim dijete stanuje¹⁰⁹, ili pak postoje elementi koji upućuju na

¹⁰⁸ Popis analiziranih predmeta vidi u bilj. 128 -129 ovog rada.

¹⁰⁹ O problemu zastupanja djeteta od strane jednog od roditelja u postupku pred Europskim sudom detaljnije u: Šimović, I., Presuda u predmetu C protiv Hrvatske, u: Hrabar, D. (ur.), *Presude o skrbništvu i lišenju poslovne sposobnosti Europskoga suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2021. str. 155-177.

određenu dinamiku odnosa roditelja i djeteta¹¹⁰, ili podnositelj zahtjeva, kao dijete u odnosu na kojeg se vodi postupak o roditeljskoj skrbi, mora imati mogućnost samostalno ili putem posebnog skrbnika¹¹¹ štiti svoja prava i interese. Slijedom navedenog, u ovom radu se sukobljeni interesi roditelja, odnosno roditelja i djeteta razmatraju kroz jedinstveni pojam i to sukoba interesa roditelja i djeteta. Dakle, polazi se od presumpcije da sukob interesa roditelja međusobno upućuje na postojanje sukoba interesa roditelja i djeteta u situaciji kad postoje posebno ozbiljne okolnosti slučaja – kao što je primjerice sumnja na seksualno zlostavljanje djeteta.

U situacijama u kojima se pak ne nalaze posebno ozbiljne okolnosti slučaja, ali postoji sukob interesa roditelja međusobno (primjerice, između roditelja je u tijeku spor o ostvarivanju roditeljske skrbi), izgledno je da najbolji interes djeteta dolazi u sukob s pravilom *locus standi*. Predlažemo da se razmotri shvaćanje po kojem okolnost se u određenim slučajevima primjenom pravila *locus standi* povreda prava na poštovanje privatnog i/ili obiteljskog života djeteta ne razmatra u postupku pred Europskim sudom, predstavlja argument u prilog tezi da takvo postupanje dovodi do zanemarivanja načela najboljeg interesa djeteta. Pri tome, načelo najboljeg interesa djeteta promatramo kroz prizmu osiguravanja vidljivosti dječjih prava, o čemu će biti riječi u nastavku ovog rada.

4.4.1. Sukob interesa roditelja i djeteta kao (formalna) prepreka zaštiti prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života djeteta

Kao što je prethodno istaknuto, neovisno o tome je li riječ o sukobu interesa roditelja međusobno ili roditelja i djeteta, do presude u predmetu A i B protiv Hrvatske nije se moglo govoriti o zaštiti prava djeteta na poštovanje privatnog i/ili obiteljskog života primjenom procesnog mehanizma posebnog zastupnika djeteta u postupku pred Europskim sudom.¹¹² Zaštita tog prava djeteta očitovala se u pravilu u ocjeni učinkovitosti mjera i postupanja nadležnih nacionalnih tijela, pri čemu se Europski sud ponajprije usmjeravao na utvrđivanje

¹¹⁰ Opisano je slučaj u predmetu A i B protiv Hrvatske u kojem Europski sud razmatra potencijalni sukob interesa djeteta i roditelja koji je podnio zahtjev Europskom sudu te odnos između djeteta i roditelja u odnosu na kojeg postoje tvrdnje da je seksualno zlostavljao isto to dijete.

¹¹¹ Prema hrvatskom zakonodavstvu, roditelji ne zastupaju dijete u slučajevima u kojima se imenuje posebni skrbnik – članak 240. ObZ-a.

¹¹² Navedeni argument potvrđuje analiza prakse Europskog suda provedena za potrebe ovog rada, ali i pojedini suci Europskog suda u svojim pojedinačnim (Wojtyczek) ili zajedničkim suglasnim (Koskelo, Eicke, Ilievski) mišljenjima iznesenima u presudi u predmetu A i B protiv Hrvatske.

primjerenosti zaštite djeteta u nacionalnim postupcima ili pak na snagu argumenata nacionalnih tijela u obrazlaganju razloga zbog kojih određene mjere nisu primijenjene. Kad je pak riječ o sukobu interesa roditelja i djeteta, postupanje Europskog suda u pravilu je bilo usmjereno na ocjenu argumentacije države o postojanju takvog sukoba te ocjenu postupanja nacionalnih tijela u vezi primjene procesnih instituta na nacionalnoj razini, primarno instituta posebnog skrbnika djeteta.

Tako je, primjerice, u predmetu C protiv Hrvatske¹¹³ utvrđena povreda članka 8. Konvencije u odnosu na dijete, odnosno povreda djetetova prava na poštovanje obiteljskog života jer nacionalna tijela nisu omogućila djetetu da izrazi mišljenje u postupku u kojem se odlučivalo o roditeljskoj skrbi. Dodatno, nacionalna tijela su propustila imenovati posebnog skrbnika koji bi objektivno i nepristrano štitio djetetova prava i interese. Europski sud nije priznao argumentaciju Vlade da imenovanje posebnog skrbnika nije bio potrebno jer dijete nije formalno bilo stranka u postupku.¹¹⁴ Uvažavajući istaknuto, prepoznajemo da ovaj predmet otvara dodatna pitanja vezana za razumijevanje pojma sukoba interesa i aktiviranje posebnih mehanizama, kao što je to bio slučaj u predmetu A i B protiv Hrvatske. Stoga, smatramo potrebnim analizirati predmet C protiv Hrvatske slijedom vrlo sličnih okolnosti slučaja s predmetom A i B protiv Hrvatske koje okolnosti su, nažalost, rezultirale drugačijim pristupom Europskog suda u ocjeni postojanja sukoba interesa roditelja i djeteta. *Summa summarum*, da je u predmetu C protiv Hrvatske bio primijenjen pristup kojeg je Europski sud primijenio u predmetu A i B protiv Hrvatske, izvjesno je da bi se razmatranje povrede djetetova prava na poštovanje privatnog i/ili obiteljskog života proširilo i izvan inicijalno postavljenog zahtjeva. Također, zaključujemo da su u ovom predmetu samo okolnosti slučaja, i to u strogo formalnom smislu dovele do dopuštenosti zahtjeva pred Sudom (majci koja je zastupala dijete pred Europskim sudom u trenutku podnošenja zahtjeva bila je povjerena skrb o djetetu rješenjem suda o privremenoj mjeri).

4.4.1.1. Usporedba predmeta C protiv Hrvatske s predmetom A i B protiv Hrvatske

U predmetu C protiv Hrvatske bila je riječ o razvedenim roditeljima koji su u trenutku podnošenja zahtjeva Europskom sudu vodili sudski postupak o roditeljskoj skrbi. Relevantna

¹¹³ *Predmet C protiv Hrvatske*, Zahtjev br. 80117/17, presuda od 3.10.2020.

¹¹⁴ *Ibid.*, § 77.

okolnost slučaja bila je i navodno očevo seksualno zlostavljanje djeteta, koju okolnost je prijavila majka, a predmetna prijava je rezultirala sličnim kaznenopravnim i obiteljskopравnim postupcima te postupcima osiguranja koji su se vodili na nacionalnoj razini, jednako kao u predmetu A i B protiv Hrvatske - primjerice, procjena stanja u obitelji, stručna psihološka i psihijatrijska procjena djeteta i roditelja, provođenje radnji koje su rezultirale odbačajem kaznene prijave. Dodatnu sličnost predstavlja i činjenica da je stručna procjena sudskog vještaka uputila na opasnost utjecaja majčinih postupaka na daljnji razvoj djeteta te na njezino emocionalno zlostavljanje djeteta, kao i na okolnost da je takvo postupanje primarno posljedica narušenih odnosa s ocem djeteta. Posljedično se vodio i postupak ovrhe radi predaje djeteta zbog odbijanja majke da dobrovoljno preda dijete ocu s kojim je dijete trebalo stanovati temeljem pravomoćne sudske odluke. Postupanje majke i oca bilo je takve naravi da je vještak u ekspertizi predložio i odvajanje djeteta od oba roditelja do konačnog razrješenja njihovih međusobnih odnosa. Protiv majke je pokrenut i kazneni postupak zbog kaznenog djela povrede djetetovih prava iz članka 177. Kaznenog zakona.¹¹⁵

Unatoč svim gore opisanim okolnostima, kao i naporima Vlade da ukaže na postojanje snažnog sukoba interesa majke i djeteta, Europski sud postojanje takvog sukoba interesa nije utvrdio. Pri tome, uvažavajući suviše jednostavno, pa i oskudno pojašnjenje Europskog suda o razlozima zbog kojih nije utvrdio postojanje spomenutog sukoba interesa¹¹⁶, ne možemo isključiti to da je u ovom predmetu Europski sud imao strogo formalistički pristup – od primjene pravila *locus standi* do „inzistiranja“ na primjeni instituta posebnog skrbnika u nacionalnom postupku. Također, dojmama smo da se manje pažnje posvetilo ozbiljnosti okolnosti samog slučaja, nego li je to bio slučaj u predmetu A i B protiv Hrvatske. Tako se povreda djetetova prava na poštovanje obiteljskog života ispitivala kroz procjenu jesu li nacionalna tijela postupala u skladu s načelom najboljeg interesa djeteta, i to primarno kroz primjenu instituta posebnog skrbnika. Ako se uzme u obzir predmet A i B protiv Hrvatske, dalo bi se argumentirati da je izostalo sadržajno razmatranje postojanja drugih okolnosti koje potencijalno predstavljaju povredu prava na poštovanje privatnog i/ili obiteljskog života djeteta, kao i dublja analiza (potencijalnog) sukoba interesa roditelja i djeteta.

Primjećujemo da Europski sud u predmetu C protiv Hrvatske, za razliku od predmeta A i B protiv Hrvatske, nije smatrao potrebnim razmatrati povredu prava na poštovanje privatnog i/ili

¹¹⁵ Kazneni zakon, Narodne novine, br. 125/11., 144/12., 56/15., 61/15., 101/1., 118/18., 126/19., 84/2., 114/22., 114/23. i 36/24.

¹¹⁶ Koji se odnose na to da je u trenutku podnošenja zahtjeva majka imala *locus standi* i da nije podnijela zahtjev i u svoje ime.

obiteljskog života djeteta u svjetlu okolnosti koje se vežu za nezdravi emocionalni odnos djeteta i majke, kao i postupanja majke koja izravno narušuju djetetov psihofizički integritet. S obzirom da Europski sud u ovom predmetu nije prihvatio argumentaciju Vlade o postojanju sukoba interesa majke i djeteta, nije razmatrao potrebu imenovanja posebnog zastupnika djetetu unatoč postojanju ozbiljne sumnje na zlostavljanje djeteta od strane majke kao zakonske zastupnice. U navedenom postupanju ne nalazimo poveznicu s ranijim stajalištem Europskog suda prema kojem je u interesu djeteta osigurati mu razvoj u zdravom okruženju, pa shodno tome roditelji ne smiju poduzimati mjere koje bi štetile djetetovu rastu i razvoju.¹¹⁷

Unatoč činjenici što smatramo da je Europski sud u ovom predmetu trebao utvrditi povredu članka 8. Konvencije po osnovi propuštanja imenovanja posebnog skrbnika djetetu u postupku pred nacionalnim tijelom, ipak ne možemo se oteti dojmu suviše formalističkog pristupa. U tom smislu, postavlja se legitimno pitanje bi li okolnost da je djetetu u postupku pred nacionalnim tijelom bio imenovan posebni skrbnik, uvažavajući sve okolnosti slučaja, dovela do sadržajno drugačijeg postupanja i odluka nacionalnih vlasti. Također, je li Europski sud, usmjeravajući se isključivo na predmetnu procesnu obvezu države, propustio sagledati okolnosti slučaja i *ultra petita*? Naposljetku, je li Europski sud odstupajući od striktnog i tehničkog pristupa, u predmetu C protiv Hrvatske zapravo isti primijenio (§ 55)?¹¹⁸

4.5. Učinkovitost istrage - suprotstavljeni stavovi u vezi postupanja u najboljem interesu djeteta

Učinkovitost istrage, odnosno nedostaci u istrazi zbog kojih država nije postupila u skladu s pozitivnom obvezom, okosnica su stajališta manjine u sudskom vijeću o postojanju povrede članka 8. Konvencije u predmetu A i B protiv Hrvatske. Kako je to istaknuto u mišljenju manjine, okolnost da istraga u konačnici nije potvrdila da je otac seksualno zlostavljao dijete ne isključuje potrebu da se detaljno utvrdi je li istraga navodnog očeva zlostavljanja (pa i zlostavljanja od strane treće osobe ili majke) udovoljila minimalnom pragu učinkovitosti.¹¹⁹ Pri tome, manjina u sudskom vijeću poseban naglasak stavlja na okolnost da se prilikom

¹¹⁷ Omejec upućuje na praksu Europskog suda (predmet *Elsholz protiv Njemačke*, Zahtjev br. 25735/94 (VV), presuda od 13.7.2000.) te predmetno stajalište posebno ističe u kontekstu pojašnjavanja načela najboljeg interesa djeteta. Vidi: Omejec, J., *op.cit.*, bilj. 49., str. 21.

¹¹⁸ Detaljniju činjeničnu i pravnu analizu predmeta C protiv Hrvatske vidi u: Šimović I., *op.cit.*, bilj. 109.

¹¹⁹ Vidi predmet A i B protiv Hrvatske, Zajedničko suprotstavljeno mišljenje suca Sicilianosa, sutkinje Turković i suca Pejchala, § 18.

odlučivanja nije cijenio poseban status djeteta žrtve¹²⁰, upućujući na nedostatno uvažavanje potrebe posebnog pristupa djetetu kao žrtvi. Stajalište je manjine da država nije ispunila pozitivnu obvezu s obzirom na to da nije imenovala posebnog skrbnika koji bi zastupao prava i interese djeteta, kao i zbog toga što nije odredila druge mjere kojima bi se ispitala okolnost postojanja sekundarne i ponovljene viktimizacije djeteta. Tako primjerice, ističe se da se ta viktimizacija očitovala u višestrukim pregledima i razgovorima s djetetom (uključivo uz prisutnost oca – potencijalnog zlostavljača), kao i u radnjama majke koje su stručnjaci okarakterizirali kao emocionalno zlostavljanje djeteta. Sve navedeno upućuje i na to da, suprotno od stajališta većine koje je izraženo u presudi, nije postojala dobra koordinacija nadležnih nacionalnih tijela, uključivo u smislu žurnog postupanja. Pri tome, manjina po našem mišljenju (čak) argumentira da koraci koje su nacionalna tijela poduzimala ne mogu sa sigurnošću isključiti kaznenu dogovornost oca za zlostavljanje.¹²¹

4.6. Dopuštenost zahtjeva

Pitanje (opsega) dopuštenosti zahtjeva također se veže za postupanje koje je Europski sud po prvi puta primijenio u predmetu A i B protiv Hrvatske, a u izravnoj je vezi sa zahtjevom upućenim nacionalnom tijelu u čijem djelokrugu nije postupak imenovanja posebnog skrbnika djetetu, pa time i posebnog zastupnika koji bi dijete zastupao pred Europskim sudom. Naime, u ovom predmetu Europski sud razmatrao je okolnosti slučaja koje nisu bile iznesene u inicijalnom zahtjevu. Tako se razmatranje (samostalno) povrede odredbe članka 8. Konvencije u odnosu na dijete temeljilo na argumentaciji posebnog zastupnika djeteta koja nije bila dijelom inicijalnog zahtjeva kojeg je Europskom sudu podnijela majka djeteta. Dapače, okolnosti koje je u postupku isticao posebni zastupnik djeteta i koje su upućivale na to da majka emocionalno zlostavlja dijete bili su dodatno razmatrani kroz zahtjev pozitivne obveze države, a proizašli su upravo iz potrebe da se ocijeni postojanje povrede uslijed potencijalnog sukoba interesa majke i djeteta.¹²² Pri tome, bitno je napomenuti da je prethodno navedeno predstavljalo osnovu za

¹²⁰ U svjetlu zahtjeva Lanzarote konvencije, vidi bilj. 26.

¹²¹ Vidi predmet *A i B protiv Hrvatske*, Zajedničko suprotstavljeno mišljenje suca Sicilianosa, sutkinje Turković i suca Pejchala, § 22. Manjina u sudskom vijeću tako argumentira da su propusti države značajno utjecali na obustavu istrage u kaznenom postupku protiv oca.

¹²² Sukob interesa u predmetu A i B protiv Hrvatske Europski sud utvrđuje potencijalnim. Nisu u cijelosti pojašnjeni razlozi za navedeno. Zaključujemo da su razlozi povezani s okolnostima koje se kasnije javljaju tijekom postupka, kao što su spor o roditeljskoj skrbi, odnosno načinu ostvarivanja roditeljske skrbi (koji je prije donošenja presude u postupku pred Europskim sudom dovršen donošenjem odluke u korist oca) te okolnosti koje upućuju na potencijalni negativan učinak majčinih postupaka na psihofizički razvoj djeteta.

razmatranje povrede prava iz članka 8. Konvencije samostalno i odvojeno od povrede prava iz članka 3. Konvencije.

Da se primijenio pristup u kojem je Europski sud razmatrao okolnosti koje nisu bile dijelom inicijalnog zahtjeva koji je Sudu podnesen izrijekom potvrđuje manjina u sudskom vijeću navodeći da je takvo postupanje u suprotnosti s dotadašnjom sudskom praksom koju je oblikovao predmet *Radomilja i drugi protiv Hrvatske*¹²³ prema kojoj Europski sud ne može utemeljiti odluku na činjenicama koje ne proizlaze iz zahtjeva, ili na dodatnim pojašnjenjima tih činjenica tijekom postupka, a nakon podnošenja zahtjeva.¹²⁴

¹²³ Predmet *Radomilja i drugi protiv Hrvatske*, Zahtjev br. 37685/10 i 22768/12 (VV), presuda od 20.3.2018.

¹²⁴ *Ibid.*, § 121-122.

5. UTJECAJ PREDMETA A I B PROTIV HRVATSKE NA PRIMJENU POSEBNIH MEHANIZAMA PRED EUROPSKIM SUDOM ZA LJUDSKA PRAVA

5.1. Odstupanje od dotadašnje prakse

Dovodeći u vezu sve prethodno istaknuto u ovom radu, zaključujemo da su upravo okolnosti slučaja predmeta A i B protiv Hrvatske u kojima su se posebice cijenile posebno ozbiljne okolnosti povezane primarno sa sumnjom na seksualno zlostavljanje djeteta, u konačnici dovele do netradicionalnog postupanja Europskog suda koje se očituje u odstupaju od dotadašnje prakse.

Naime, prema stajalištu Europskog suda, posebno ozbiljne okolnosti slučaja zrcalile su se u postupanjima koja su upućivala na zločin na štetu djeteta te na potrebu posebnog pristupa djetetu žrtvi zločina, kao i na emocionalno zlostavljanje djeteta. Izdvajaju se četiri segmenta za koje smatramo da su kumulativno doveli su do aktiviranja posebnih mehanizama pred Europskim sudom: 1. sumnja na seksualno zlostavljanje djeteta, 2. pitanja koja su se javila vezano za viktimizaciju djeteta u postupku koji se vodio povodom sumnje na kazneno djelo na njegovu štetu, 3. odnos djeteta i roditelja uslijed očigledno narušenog stanja u obitelji i 4. dob djeteta. Slijedom navedenog, Europski sud je primijenio sljedeće mehanizme koji se mogu okarakterizirati kao nova procesna prava djeteta, ali i kao nova procesna pravila u postupku pred samim Europskim sudom: A - pravo i obveza Suda da uslijed posebno ozbiljnih okolnosti slučaja uputi državi stranci zahtjev za imenovanje posebnog zastupnika djetetu ili čak samostalno imenuje takvog zastupnika djetetu te B - u slučaju iz točke A, pravo uvesti iznimku od zabrane *ultra petita* pravila, koja bi u sebi konzumirala striktna pravila vezana za podnošenje zahtjeva.

Uočavamo da se Europski sud u ovom predmetu razmatrajući povredu članka 8. Konvencije u kontekstu prava djeteta na poštovanje privatnog i/ili obiteljskog života udaljio od pretpostavke da se povreda navedenog prava razmatra i/ili iscrpljuje kroz povredu članka 3. Konvencije.¹²⁵ Dapače, osnovu za razmatranje (samostalne) povrede članka 8. Konvencije Europski sud je našao u okolnostima i kroz pristup za koji manjina u sudskom vijeću naglašava da se smatra novinom u praksi Europskog suda.¹²⁶ No, iako smo ranije u ovom radu zaključili da taj novi

¹²⁵ Valja ponoviti da se zahtjev Europskom sudu u navedenom predmetu temeljio na povredi članka 3. Konvencije.

¹²⁶ Vidi predmet *A i B protiv Hrvatske*, Zajedničko suprotstavljeno mišljenje suca Sicilianosa, sutkinje Turković i suca Pejchala, § 5.

pristup Europskog suda ne predstavlja standard postupanja, iz teksta same presude ostaje nejasno je li se izraženim stavovima u navedenom predmetu Europski sud udaljio od postupanja prema okolnostima konkretnog slučaja na način da se predmet A i B protiv Hrvatske može shvatiti kao standard postupanja (da utvrđuje i/ili pojašnjava određene koncepte i pravila postupanja s ciljem njihove jednoobrazne primjene), ili je pak navedeno bilo samo u fokusu pojedinog suca.¹²⁷ Navedeno pitanje osobito dolazi do izražaja ako se uzme u obzir predmet C protiv Hrvatske. Kao što je prethodno istaknuto, u tom predmetu Europski sud nije razmatrao učinak majčinih postupaka na dijete, odnosno potencijalnu povredu članka 8. Konvencije u odnosu na dijete fleksibilnijom primjenom *ultra petita* pravila (što bi podrazumijevalo i prethodno imenovanje posebnog zastupnika djetetu u postupku pred Europskim sudom).

S ciljem davanja dogovora na gore postavljeno pitanje treba se vratiti na praksu Europskog suda. Analiza je podijeljena na sudsku praksu prije i nakon 2019. godine.

5.2. Praksa Europskog suda za ljudska prava prije 2019. godine¹²⁸

Praksa Europskog suda do odlučivanja u predmetu A i B protiv Hrvatske u kojoj se pojavljuje institut sukoba interesa bila je primarno usmjerena na razmatranje povrede članka 8. Konvencije u odnosu na roditelja, uključivo kad je zahtjev Europskom sudu bio podnesen i u ime djeteta.

Neophodno je naglasiti da se posebno ozbiljne okolnosti slučaja (kao što je sumnja na seksualno zlostavljanje djeteta) ne pojavljuju u svim tim predmetima. Također, iako prvi dojam može upućivati na to da je riječ o istom meritumu jer se u predmetima pojavljuju roditelji i djeca, a u vezi s postupcima iz sfere obiteljskog prava, zapravo je riječ o činjeničnim sličnostima koje se vežu za način ostvarivanja roditeljske skrbi. Ipak, smatramo da navedene razlike nisu od

¹²⁷ Tako sudac Wojtyczek u svom suglasnom mišljenju problematizira postupanje u kojem se Europski sud usmjerava samo na činjenice iznesene u zahtjevu, u kojem slučaju prava i interesi koji nisu zastupani kroz zahtjev i podneske stranaka nisu u razmatranju. „(...) any legally protected goods and interests not asserted in the submissions of the parties are often completely absent from the „balancing“ exercise carried out by the Court. (...) the whole „balancing“ exercise becomes flawed and cannot lead to the clarification an specification of general standards valid for 47 States, but results only in random, case specific answers (...)“. Vidi predmet *A i B protiv Hrvatske*, Suglasno mišljenje suca Wojtyczeka, § 3.

¹²⁸ Analiziraju se predmet *Scozzari i Giunta protiv Italije*, Zahtjev br. 39221/98 i 41963/98 (VV), presuda od 13.7.2000., predmet *Eberhard i M. protiv Slovenije*, Zahtjev br. 8673/05 i 9733/05, presuda od 1.3.2010., predmet *Moog protiv Njemačke*, Zahtjev br. 23280/08 i 2334/10, presuda od 6.3.2017. i predmet *K. B. i drugi protiv Hrvatske*, Zahtjev br. 36216/13, presuda od 18.9.2017.

utjecaja za potrebe usporedbe i analize. Isto pojašnjenje primjenjivo je i u odnosu na uzorkovanu praksu Europskog suda nakon 2019. godine.¹²⁹

5.2.1. Pravilo *locus standi* i utjecaj na pravo djeteta na poštovanje privatnog i obiteljskog života

U analiziranim predmetima u kojima je presuda donesena prije 2019. godine, institut sukoba interesa se ponajprije povezuje s pravilom *locus standi*.

Ako bi se na praktičan način sažela primjena pravila *locus standi* te utjecaj tog pravila na pravo djeteta na poštovanje privatnog i obiteljskog života, praksa Europskog suda u analiziranim presudama poznaje različite situacije. Tako postoji sukob interesa koji nastaje u pogledu zaštite djetetovih interesa između biološkog roditelja i službene osobe koja je imenovana skrbnikom djeteta. U toj situaciji *locus standi* pred Europskim sudom u ime djeteta može imati biološki roditelj kojem nije povjerena skrb o djetetu (s kojim dijete ne stanuje) na način da ima pravo zastupati dijete samo u situacijama kad se smatra da službena osoba (imenovani skrbnik djeteta) ne može na odgovarajući način štititi konvencijska prava djeteta.

To je, primjerice, bio slučaj u predmetu *Scozzari i Giunta protiv Italije*¹³⁰ u kojem je Europski sud smatrao da je postupanje nacionalnih tijela koja nisu primijenila dužnu pažnju u osjetljivoj situaciji koja se ticala kontakata roditelja i djeteta bilo u suprotnosti s prvenstvenim interesom djeteta.

U ovom predmetu zahtjev Europskom sudu podnijele su gđa. Scozzari i gđa. Giunta (majka i baka djece), između ostaloga, zbog povrede članka 8. Konvencije, slijedom odluke suda u Italiji kojom je gđi. Scozzari oduzeto pravo na stanovanje s djecom (dva sina) te je skrb o djeci povjerena „Il Forteto“ zajednici. Naime, nakon rođenja drugog sina, obiteljski odnosi su se počeli teško narušavati. U tim okolnostima, a s obzirom da nije bila osigurana takva besplatna podrška, starijeg sina počeo je na vlastitu inicijativu vikendima čuvati socijalni radnik zaposlen u regionalnom centru za socijalnu skrb koji je inače radio na brojnim slučajevima savjetovanja djece s problemima u obitelji. Nakon što je stariji sin obiteljskom prijatelju ispričao o

¹²⁹ Analiziraju se predmet *K. O. i V. M. protiv Norveške*, Zahtjev br. 64808/16, presuda od 15.4.2020., predmet *M. M. B. protiv Slovačke*, Zahtjev br. 6318/17, presuda od 26.2.2020., predmet *C protiv Hrvatske*, Zahtjev br. 80117/17, presuda od 8.1.2021., predmet *R. B. protiv Estonije*, Zahtjev br. 22597/16, presuda od 22.9.2021., predmet *A. M. i drugi protiv Rusije*, Zahtjev br. 47220/19, presuda od 22.11.2021., predmet *E. M. i dr. protiv Norveške*, Zahtjev br. 53471/17, presuda od 9.5.2022. i predmet *A i dr. protiv Islanda*, Zahtjev br. 25130/20 i 31856/20, presuda od 15.2.2023.

¹³⁰ Predmet *Scozzari i Giunta protiv Italije*, Zahtjev br. 39221/98 i 41963/98 (VV), presuda od 13.7.2000.

„neobičnim igrama“ u kojima je sudjelovao pod utjecajem socijalnog radnika, roditelji su slučaj prijavili policiji, što je iniciralo istragu i dovelo do saznanja da je isti u centru lanca pedofilije te trgovine drogom. Istovremeno, u vrijeme kad se vodio postupak protiv socijalnog radnika, nadležno tijelo za socijalnu skrb započelo je detaljnije pratiti predmetnu obitelj (uključivo zbog prijave nasilja oca prema majci djece). Navedena aktivnost je u razdoblju od veljače do rujna 1997. godine rezultirala: mišljenjem o potrebi smještaja majke i djece u poseban dom, njihovim privremenim smještajem u hostel Caritasa, izmještanjem iz predmetnog hostela koji ih više nije bio u mogućnosti zbrinuti, mišljenjem o nemogućnosti majke da na odgovarajući način ostvaruje roditeljsku skrb nad djecom, liječničkim mišljenjem da majka boluje od poremećaja osobnosti što je utjecalo i na majčino ponašanje prema starijem sinu, izdvajanjem djece iz obitelji i smještajem u dom te naposljetku smještajem djece u „Il Forteto“ zajednicu. Nacionalni sud je kritički nastupio prema roditeljima, navodeći da nisu na odgovarajući način ostvarivali roditeljsku skrb. Također, naložio je nadležnom tijelu socijalne skrbi daljnje intenzivno praćenje slučaja. U vrijeme kad je sud u Italiji odlučio o izdvajanju djece iz obitelji i smještaju u „Il Forteto“ zajednicu, javnosti su bile dostupne informacije o navedenoj zajednici te osobama koje su je osnovale i tamo radile u vidu optužbi za zlostavljanje, uključivo seksualno zlostavljanje djece (što je obuhvaćalo i kaznene postupke te osuđujuće presude protiv tih osoba). Tijekom razdoblja od 1997. do 1999. godine podnositeljice zahtjeva podnijele su niz pravnih lijekova te drugih pritužbi vezano za ostvarivanje kontakata s djecom, kao i one koje upućuju na situaciju u „Il Forteto“ zajednici, tvrdeći da su i djeca, odnosno unuci podnositeljice zahtjeva također izvrgnuti zlostavljanju.

Činjenično stanje opisano je s ciljem dobivanja uvida u razloge zbog kojih je Europski sud u ovom predmetu priznao majci (podnositeljici zahtjeva) pravo na zastupanje djece, crpeći to pravo iz propusta države. Naime, Europski sud uputio je na to da država, između ostaloga, nije dokazala učinkovit nadzor nad obavljanjem skrbi o djeci u zajednici „Il Forteto“ te nad osobama iz te zajednice, posebice u smislu njihova utjecaja na djecu i njihov odnos prema majci.¹³¹

Uvažavajući prethodno opisano, primjećuje se da su okolnosti ovog slučaja dostatno ozbiljne i mogle su opravdati imenovanje posebnog zastupnika djetetu, kao što je to bilo učinjeno u predmetu A i B protiv Hrvatske. Ipak, takvo postupanje nije (još) bilo u razmatranju, ali Europski sud jest utvrdio mehanizam zaštite djetetovih prava na način da je omogućio roditelju koji nije ostvarivao roditeljsku skrb zastupati dijete. Međutim, primjećujemo da navedeno postupanje

¹³¹ *Ibid.*, posebice § 212-216.

nije dovelo do razmatranja (dodatnih) okolnosti koje bi s ciljem zaštite djetetovih prava i interesa u ime djeteta u postupku iznosio neovisni stručnjak. Drugačija situacija javlja se u primjerima koji slijede.

Naime, kad postoji sukob interesa između roditelja, a samo jedan od roditelja zastupa dijete¹³², drugi roditelj nema pravo podnijeti zahtjev Europskom sudu u ime djeteta, osim ako se može smatrati da djetetova prava neće biti učinkovito zaštićena.¹³³ Analiza sudske prakse je pokazala da se pravilo po kojem jedan od roditelja nema pravo zastupati dijete pred Europskim sudom često aktivira, što dovodi do odbacivanja zahtjeva koji je podnesen u ime djeteta.

U predmetu *K. B. i drugi protiv Hrvatske*¹³⁴ utvrđena je povreda prava iz članka 8. Konvencije (samo) u odnosu na majku jer nadležna nacionalna tijela nisu osigurala odgovarajuće kontakte majke i djece nakon razvoda od oca kojem su djeca bila povjerena na skrb. Utvrđenje povrede primarno se temeljilo na propustu države da žurno postupa u skladu s pozitivnom obvezom. Tako je, primjerice, Europski sud utvrdio da je nacionalnim tijelima trebalo gotovo pet godina kako bi se odredilo provođenje stručne procjene s ciljem utvrđivanja razloga zbog kojih su djeca pružala otpor pri kontaktima s majkom, uvažavajući okolnosti koje su upućivale na to da je otpor bio usmjeren na povratak u mjesto stanovanja majke, a ne samoj majci.

Okolnosti slučaja upućuju na zaključak da je u postupku pred Europskim sudom propušteno utvrditi povredu prava na poštovanje obiteljskog života djece. Iako se u ovom predmetu ne nalaze posebno ozbiljne okolnosti vezane za seksualno zlostavljanje djeteta, kako ih je Europski sud našao i pojasnio u predmetu *A i B protiv Hrvatske*, smatramo da se postojanje određenih ozbiljnih okolnosti moglo utvrđivati po drugoj osnovi. Naime, dugotrajna razdvojenost djeteta i roditelja u situaciji kad je država propustila poduzeti odgovarajuće mjere s ciljem utvrđivanja postoji li za navedenim potreba, mogla bi se smatrati ozbiljnom okolnošću koja bi aktivirala određene mehanizme zaštite djetetovih prava. Navedeno dolazi do izražaja posebice ako se uzme u obzir stajalište koje je Europski sud zauzeo u predmetu *Scozzari i Giunta protiv Italije*. Naime, povredu članka 8. Konvencije u tom predmetu Europski sud podveo je i pod propust države u definiranju trajanja razdvojenosti roditelja i djeteta, uvažavajući da razdvojenost ima značajan učinak na povratak životu u obitelji.¹³⁵ Također, okolnost da je u predmetu *Scozzari i Giunta protiv Italije* odlučivalo Veliko Vijeće, opravdava zaključak da bi nemogućnost

¹³² „Zastupanje djeteta“ kako to navodi Europski sud u svojim presudama, obuhvaća slučajeve u kojima prema nacionalnom zakonodavstvu roditelj ima to pravo u skladu s odlukom o ostvarivanju roditeljske skrbi.

¹³³ Predmet *Eberhard i M. protiv Slovenije*, Zahtjev br. 8673/05 i 9733/05, presuda od 1.3.2010., § 86 – 88.

¹³⁴ Predmet *K. B. i drugi protiv Hrvatske*, Zahtjev br. 36216/13, presuda od 18.9.2017.

¹³⁵ Vidi predmet *Scozzari i Giunta protiv Italije*, § 214.

ostvarivanja osobnih odnosa roditelja i djece koja je posljedica propusta nadležnih nacionalnih tijela mogla predstavljati posebno ozbiljnu okolnost. Pojava takvih okolnosti zahtjeva standardizirani pristup Europskog suda kad je riječ o razmatranju potrebe aktiviranja posebnog mehanizma zaštite. Općenito, posebni mehanizam zaštite može biti sadržan u obliku novog instituta posebnog zastupnika djeteta u postupku pred Europskim sudom, u fleksibilizaciji postojećih pravila po kojima Sud postupuje, a odnose se primjerice na mogućnost razmatranja činjenica koje nisu istaknute u inicijalno podnesenom zahtjevu, ili pak utvrđenju povrede djetetova prava na poštovanje privatnog i/ili obiteljskog života, po osnovi takve povrede koja je prethodno utvrđena u odnosu na roditelja. Općenito, stava smo da ne bi trebala postojati opća procesna ograničenja za raspravljanje u vezi s mogućom povredom privatnog i obiteljskog života djeteta, barem u situacijama koje se mogu podvesti pod očuvanje obiteljskog života.

Propust nacionalnih tijela u ispunjavanju pozitivne obveze u primjeni mjera s ciljem osiguravanja kontakta roditelja s djetetom bila je osnova za utvrđenje povrede članka 8. Konvencije i u predmetu *Eberhard i M. protiv Slovenije*.¹³⁶ No, i u ovom predmetu povreda je utvrđena samo u odnosu na roditelja podnositelja zahtjeva kojemu je uskraćeno pravo zastupanja djeteta u čije ime je također podnio zahtjev. Okolnosti vezane za nemogućnost ostvarivanja kontakata s djetetom dovele su do utvrđenja povrede članka 8. Konvencije i u predmetu *Moog protiv Njemačke*, u kojem po osnovi činjenice da je majci bila povjerena skrb o djetetu, ocu podnositelju zahtjeva pred Europskim sudom nije priznat *locus standi* u ime djeteta.¹³⁷

¹³⁶ Predmet *Eberhard i M. protiv Slovenije*, Zahtjev br. 8673/05 i 9733/05, presuda od 1.3.2010.

U ovom predmetu Europski sud je također primjenom pravila *locus standi* odbacio zahtjev koji je podnositelj zahtjeva podnio i u ime svoje kćerke. U bitnom, Europski sud je utvrdio da veza između podnositelja zahtjeva i njegove kćeri predstavlja obiteljsku vezu. Slijedom navedenog, tvrdnja nacionalnih vlasti da podnositelj zahtjeva ne bi imao pravo na poštovanje obiteljskog života zbog neplaćanja uzdržavanja za dijete, ne može biti odlučujuća u ocjenjivanju naravi veze između njega i kćerke. Također, država nije udovoljila pozitivnoj obvezi jer nije poduzela sve mjere kako bi podnositelju zahtjeva osigurala ostvarivanje osobnih odnosa s djetetom u obliku susreta i druženja, a nakon što je on nekoliko godina bezuspješno nastojao ostvariti kontakt s djetetom, koji nije dozvoljavala djetetova majka s kojom je dijete stanovalo.

¹³⁷ Predmet *Moog protiv Njemačke*, Zahtjev br. 23280/08 i 2334/10, presuda od 6.3.2017., § 39-41. U ovom predmetu podnositelj zahtjeva tvrdio je da je nacionalni sud povrijedio njegovo pravo na poštovanje obiteljskog života nedozvoljavajući mu ostvariti kontakt sa sinom, iako je bio voljan i u mogućnosti skrbiti o njemu. Također, učinjen je propust kad nije pribavljeno mišljenje neovisnog stručnjaka o najboljem interesu djeteta te s ciljem procjene je li djetetovo odbijanje vidjeti oca zaista vjerodostojno. Povredu prava na poštovanje obiteljskog života Europski sud obrazložio je, između ostaloga, propustom države u skladu s pozitivnom obvezom osigurati učinkovit postupak (koji je na nekoliko stupnjeva nadležnih tijela trajao dulje od četiri godine).

U svim navedenim primjerima Europski sud, primjenjujući pravilo *locus standi*, unatoč tomu što je roditelj u odnosu na kojega je utvrđena povreda prava podnio zahtjev i u ime djeteta, takav zahtjev u meritumu nije razmatrao.¹³⁸

Činjenica da je roditelj u odnosu na kojeg je utvrđena povreda članka 8. Konvencije podnio zahtjev i u ime djeteta, pretpostavlja da je smatrao (moglo bi se argumentirati i da je imao pravo!) da su okolnosti slučaja takve da utječu na njegova prava, kao i na prava djeteta. Navedena presumpcija nije bez obrazloženja, uzimajući u obzir da se radi o postupcima obiteljske naravi, kao i da je dijete (bilo formalno stranka u postupku ili ne) osoba na čiji psihofizički integritet treba staviti najveći naglasak.

5.3. Praksa Europskog suda za ljudska prava nakon 2019. godine

Cilj analize dodatnog uzorka prakse Europskog suda je utvrditi pojavnost istog ili sličnog pristupa Europskog suda u predmetima u kojima je presuda donesena nakon 2019. godine. Polazišna točka je predmet A i B protiv Hrvatske, a analiza se usmjerava i na primjenu pravila *locus standi*.

Tako je, primjerice, u predmetu A. M. i drugi protiv Rusije¹³⁹ utvrđena povreda prava na poštovanje obiteljskog života u odnosu na roditelja uslijed ograničavanja njegovih roditeljskih prava, koje ograničavanje nije bilo nužno u demokratskom društvu, i u skladu s pravom na očuvanje obiteljskog života. Riječ je bila o ograničavanju roditeljeva prava na kontakte s djecom¹⁴⁰ uslijed stajališta nacionalnih tijela da bi navedeni kontakti imali negativan učinak na psihički razvoj djece, jer je roditelj (otac) prolazio kroz postupak promjene spola. S obzirom da se pred nacionalnim sudovima vodio postupak o ostvarivanju roditeljske skrbi, u kojem postupku je skrb o djeci povjerena majci, Europski sud podnositelju zahtjeva primjenom pravila *locus standi* nije priznao pravo na zastupanje djece u postupku, samo po osnovi činjenice

¹³⁸ Shodno tomu, primjenjivim držimo pitanja koja u predmetu A i B protiv Hrvatske postavlja sudac Wojtyczek i potrebu razmatranja tradicionalnog pristupa Europskog suda te ih proširujemo na pitanja u vezi primjene pravila *locus standi*. Naime, u svom suglasnom mišljenju sudac Wojtyczek se nije referirao na navedeno pravilo, nego se usmjerio na problematiku ograničenog dosega djelovanja Europskog suda u smislu sagledavanja činjenica koje bi iznijele sve stranke kojih se predmet tiče. U kontekstu predmeta A i B protiv Hrvatske navedeno se ponajprije odnosilo na oca djeteta. Kad je riječ o djeci, sudac Wojtyczek govori o iznimnim situacijama u kojima bi djetetu trebalo imenovati skrbnika *ad litem* u postupku pred Europskim sudom, a tiču se ozbiljnog sukoba interesa između roditelja. Vidi predmet A i B protiv Hrvatske, Suglasno mišljenje suca Wojtyczeka, posebice § 5-6.

¹³⁹ Predmet A. M. i drugi protiv Rusije, Zahtjev br. 47220/19, presuda od 22.11.2021.

¹⁴⁰ Radilo se o pravima na ostvarivanje osobnih odnosa s djecom i u pravilu je riječ o ostvarivanju tih odnosa kroz susrete i druženja s djecom.

biološkog roditeljstva.^{141 142} Stoga, u tom dijelu zahtjev oca je odbačen u skladu s člankom 35. Konvencije.¹⁴³

Analizirajući ovaj predmet, postavili smo pitanje što je s pravom na poštovanje obiteljskog života djeteta u slučajevima u kojima je istom tom djetetu uskraćeno pravo na kontakte s jednim od roditelja. Dodatno, primjećujemo da je Europski sud prepoznao negativan učinak odluka nacionalnih tijela na obiteljski život djeteta jer su se, gotovo u cijelosti, vezale za činjenicu promjene spola oca, a ne za najbolji interes djeteta. Možda se može opravdati okolnost da povreda prava nije utvrđena u odnosu na dijete uslijed zaključka da je Europski sud u ovom predmetu priznao povredu prava na poštovanje obiteljskog života djeteta posredno, priznajući takvu povredu u odnosu na roditelja. Međutim, unatoč tomu stava smo da i dalje egzistira praznina u izričitom priznavanju takve povrede. Naime, izričito priznavanje povrede konvencijskog prava djeteta osiguralo bi vidljivost praktične primjene načela najboljeg interesa djeteta, pri čemu bi se i samo utvrđenje povrede moglo smatrati dostatnom satisfakcijom.

Obiteljska veza se ne može smatrati prekinutom po osnovi okolnosti koja nastane nakon rođenja djeteta kao što je razvod braka¹⁴⁴. Ako primijenimo smisao navedenog stajališta Europskog suda na predmet *A. M. i drugi protiv Rusije*, obiteljske veze između roditelja i djeteta ne bi smjele biti prekinute ili narušene zbog okolnosti kao što je promjena spola roditelja, koja okolnost je bila težište argumentacije nacionalnih tijela prilikom odlučivanja o roditeljskoj skrbi.

Predmet *A i dr. protiv Islanda*¹⁴⁵ još je jedan primjer u kojem Europski sud nije odlučivao o pravu na poštovanje privatnog i/ili obiteljskog života djece primjenom pravila *locus standi*. Razlika u odnosu na ranije izložene slučajeve je ta što je utvrđeno da nije došlo do takve povrede u odnosu na roditelja. Ipak, ovaj predmet se smatra relevantnim s obzirom na sličnosti s predmetom *A i B protiv Hrvatske*. Spomenute sličnosti se ogledaju u okolnostima koje se mogu okarakterizirati kao posebno ozbiljne, a tiču se seksualnog zlostavljanja djece. Dodatno,

¹⁴¹ Riječ je o stajalištima koja je Europski sud razvio, između ostaloga, u predmetu *K. B i drugi protiv Hrvatske* te predmetu *Moog protiv Njemačke* koji se također obrađuju u ovom radu. Vidi *supra*.

¹⁴² „U slučajevima koji ishodište imaju u sporu između roditelja, roditelj s kojim dijete stanuje ima pravo brinuti o djetetovim interesima. U tim situacijama, sama činjenica biološkog roditeljstva ne može biti dostatna za podnošenje zahtjeva Europskom sudu u ime djeteta. (...)”, Vidi predmet *A. M. i drugi protiv Rusije*, § 43.

¹⁴³ U članku 35. stavku 3. točki a) te stavku 4. je navedeno da će sud proglasiti nedopuštenim i odbaciti svaki pojedinačni zahtjev ako se smatra inkompatibilnim s odredbama Konvencije i dodatnih protokola, očito neosnovanim ili zloupotrebom prava na podnošenje zahtjeva.

¹⁴⁴ „(...) trenutkom rođenja djeteta stvara se veza između podnositelja zahtjeva i njegove kćerke, koja predstavlja obiteljski život“. Vidi: predmet *Keegan protiv Irske*, Zahtjev br. 16969/90, presuda od 26.5.1994., § 45.

¹⁴⁵ Predmet *A i dr. protiv Islanda*, Zahtjev br. 25133/20 i 31856/20, presuda od 15.2.2023.

Europski sud je u ovom predmetu razmatrao sukob interesa majke i djece te prihvatio prigovor države o odsustvu prava roditelja da zastupa djecu pred Sudom i to primjenom pravila *locus standi*. Dakle, u ovom predmetu Europski sud nije našao da postoje interesi djece koji trebaju biti izneseni pred njega, a da bi zbog navedenog razloga priznao pravo zastupanja majci.

U bitnom, podnositelji zahtjeva (otac i majka) lišeni su prava na roditeljsku skrb, nakon što je otac optužen, ali i oslobođen od optužbi za seksualno zlostavljanje djece. Otac, koji je podnio zahtjev u svoje ime je tvrdio da su mu povrijeđena konvencijska prava kad je bio lišen prava na roditeljsku skrb po osnovi optužbe za seksualno zlostavljanje djece, uslijed čega mu nije bio omogućen kontakt s djecom, a što je posljedično dovelo do narušavanja njihovih odnosa. Majka je podnijela zahtjev Europskom sudu u svoje ime te u ime djece tvrdeći da je došlo do pretjeranog miješanja u njihov privatni i obiteljski život, odnosno da su se mogle primijeniti manje restriktivne mjere u danim okolnostima, poput stručne pomoći i podrške. Umjesto toga, došlo je do narušavanja obiteljskih odnosa i izoliranja djece od roditelja.

Smatramo da je u ovom predmetu Europski sud, zaključujući da je došlo do miješanja u privatni i obiteljski život roditelja i djece (ali ne onog koje bi konstituiralo povredu Konvencije) prava djece konzumirao pravima roditelja. Navedeno znači da nije smatrao potrebnim razmatrati potencijalnu povredu konvencijskih prava djece odvojeno od razmatranja povrede u odnosu na roditelje. Također, dok u predmetu A i B protiv Hrvatske manjina u sudskom vijeću iznosi argumentaciju kojom se dovodi u pitanje očeva kaznena odgovornost za seksualno zlostavljanje kćerke, i to unatoč odlukama nadležnog nacionalnog tijela (vidi *supra*), u ovom predmetu Europski sud nije ulazio u to područje. Obrazloženje presude utemeljio je na utvrđenju da su nacionalna tijela postupala na odgovarajući način i primijenila odgovarajuće mjere u vezi s najboljim interesima djece. Tako je, primjerice, Europski sud cijenio i isticao okolnosti kao što je broj poduzetih mjera, odnosno radnji nadležnih tijela - broj izvješća, procjena, iskaza svjedoka te je istaknuo da nema potrebe da nacionalna tijela dokazuju postojanje kaznene odgovornosti kao pretpostavku za poduzimanje obiteljskopравnih mjera.¹⁴⁶

Uspoređujući predmet A i dr. protiv Islanda s predmetom A i B protiv Hrvatske, zaključujemo da okolnosti predmeta A i dr. protiv Islanda, posebice one vezane za navodno seksualno zlostavljanje djece, snažnije upućivale na potrebu detaljnijeg i sveobuhvatnijeg pristupa Europskog suda. Smatramo da je ovaj predmet primjer slučaja u kojem je bilo neophodno imenovati posebnog zastupnika djeci (uvažavajući da je takav institut ranije primijenjen u

¹⁴⁶ *Ibid.*, § 87.

postupku pred Europskim sudom), kako bi se razmotrila povreda članka 8. Konvencije u odnosu na djecu.¹⁴⁷ Na ovaj zaključak posebno je utjecala argumentacija pojedinih sudaca u predmetu A i B protiv Hrvatske vezano za učinkovitost istraživanja postojanja kaznenog djela na štetu djeteta.¹⁴⁸ Ako bi se povukla paralela s predmetom C protiv Hrvatske, izgledno je da Europski sud nije dao istu težinu i važnost stručnim izvješćima nadležnih nacionalnih tijela, koja su u predmetu A i dr. protiv Islanda predstavljala ključni argument za utvrđenje da nije došlo do povrede članka 8. Konvencije, a u predmetu C protiv Hrvatske pak nisu predstavljala dovoljan argument po osnovi kojih bi se utvrdio sukob interesa majke i djeteta.

Sukob interesa roditelja i djeteta Europski sud utvrdio je i u predmetu E. M. i dr. protiv Norveške.¹⁴⁹ Majci lišenoj prava na roditeljsku skrb nije priznat *locus standi* u ime djece. Sud je prilikom donošenja navedene odluke cijenio da je u konkretnim okolnostima slučaja bila riječ o teškom zanemarivanju djece i propustu majke zaštititi djecu od zlostavljanja u obitelji. Dodatno je cijenio da je u nacionalnim postupcima bio imenovan posebni skrbnik (kako se u presudi navodi - *eng.* domestic level representative) koji je i osobno razgovarao s djecom.¹⁵⁰ S obzirom na važnost koju je Europski sud u ovom predmetu dao činjenici imenovanja posebnog skrbnika u postupcima pred nacionalnim tijelima, moguće je da u navedenom leži barem dio razloga za postupanje koje je primijenio u predmetu A i B protiv Hrvatske u kojem se to pitanje snažno problematiziralo.¹⁵¹ S namjerom se ističe ta mogućnost, s obzirom da okolnost da u postupcima pred nacionalnim tijelima nije bio imenovan posebni skrbnik¹⁵² u predmetu A i B protiv Hrvatske nije izrijeком utvrđena kao ona koja je inicirala ili barem ključno utjecala na

¹⁴⁷ Primjerice, istraživanje sumnje na seksualno zlostavljanje djeteta je u ovom predmetu pokrenulo samo dijete (kćerka) samoinicijativno upućujući na takvo zlostavljanje, kako nje, tako i mlađeg brata. Iskazi djece u postupku jesu bili kontradiktorni, ali su u više navrata upućivali na sumnju na zlostavljanje. Također, majka djece nije bila u mogućnosti na dogovarajući način brinuti o djeci, s obzirom da se liječila od depresije i anksioznosti, pri čemu je samoinicijativno tražila da se djeca privremeno izdvoje iz obiteljskog doma.

¹⁴⁸ Vidi predmet *A i B protiv Hrvatske*, Zajedničko suprotstavljeno mišljenje suca Sicilianosa, sutkinje Turković i suca Pejchala, § 22.

Dakako, drugo je pitanje bi li navedeno postupanje bilo u skladu s ovlastima Europskog suda primjernom načela supsidijarnosti. Namjera je istaknuti da se analizom sudske prakse zaključilo da postoje različita razmišljanja sudaca Europskog suda u pogledu zahtjeva koji bi trebali proizlaziti iz pozitivne obveze države. Ipak, ne nalazi se obrazac koji bi uputio na supranacionalni element postupanja Europskog suda (u cjelini), ali nailazi se na određene različitosti koje proizlaze iz pojedinačnih stavova, ali i prakse Suda.

¹⁴⁹ Predmet *E.M. i dr. protiv Norveške*, Zahtjev br. 53471/17, presuda od 9.5.2022.

¹⁵⁰ *Ibid.*, § 64.

¹⁵¹ U još jednom predmetu protiv Norveške (predmet *K.O. i V.M. protiv Norveške*, Zahtjev br. 64808/16, presuda od 15.4.2020.) utvrđena je povreda članka 8. Konvencije u odnosu na roditelje podnositelje zahtjeva. Iako zahtjev nije podnesen i u ime djeteta, predmet je odabran za potrebe ovog rada, jer je bila riječ o povredi utvrđenoj po osnovi ograničenja kontakata podnositelja zahtjeva i djeteta, koji su u konkretnom slučaju bili svedeni na nekoliko puta godišnje, uz nadzor (dijete je bilo u sustavu udomiteljstva). Sud je utvrdio da takvo postupanje nije u skladu s najboljim interesom djeteta i potrebom poduzimanja mjera s ciljem ponovnog ujedinjenja obitelji.

¹⁵² Smatramo da Europski sud upućuje na to da je u kaznenom postupku koji se vodio povodom sumnje na kazneno djelo na štetu djeteta bilo neophodno djetetu imenovati posebnog skrbnika.

odlučivanje o potrebi imenovanja djetetu posebnog zastupnika u postupku pred Europskim sudom.¹⁵³

Posebno je zanimljiv predmet *M.M.B. protiv Slovačke*.¹⁵⁴ Podnositeljicu zahtjeva zastupala je majka, a zahtjev se odnosio na povredu članka 8. Konvencije uslijed neodgovarajuće istrage nacionalnih tijela u vezi sa seksualnim zlostavljanjem podnositeljice zahtjeva od strane oca. U ovom predmetu pronalaze se izrazite činjenične sličnosti s predmetom A i B protiv Hrvatske. Naime, i ovdje je majka sumnjajući na seksualno zlostavljanje četverogodišnje kćerke, istu samoinicijativno odvela psihologu u privatni centar koji se bavio takvom vrstom savjetovanja. Na temelju mišljenja psihologa iz tog centra o tome da djevojčica pokazuje mnoge znakove koje inače pokazuju djeca koja su zlostavljana i zanemarena, kao i seksualno ponašanje koje nije primjereno za njezinu dob, podnijela je kaznenu prijavu protiv oca djeteta. Ocu djeteta bilo je naloženo iseliti se iz zajedničkog doma, a u tijeku je bio i postupak razvoda braka. U okviru provedene istrage u kaznenom postupku stručno mišljenje psihologa upućivalo je na to da nisu vidljivi znakovi seksualnog zlostavljanja djeteta. Također, s djetetom i roditeljima razgovarala je i osoba koja je istraživala prijavljeni zločin. Dijete je zaniijekalo seksualno zlostavljanje, a djetetu je imenovan i posebni skrbnik za potrebe kaznenog postupka. Istraga je obustavljena s obzirom na nedostatak dokaza. Majka je nakon toga podnijela novu kaznenu prijavu protiv oca, te je započeo novi postupak u kojem je novi stručnjak (psiholog) ocijenio da dijete ne pokazuje negativne emocije prema ocu te da postoji sumnja u to da na dijete i događaje kako ih je dijete počelo opisivati utječu osobe oko njega. Dijete ne pokazuje znakove seksualnog zlostavljanja, ali pokazuje znakove emocionalne zbunjenosti. Stručna procjena oca ukazivala je na to da otac nema tendenciju lagati, sklonost agresivnom ponašanju, uključivo seksualnom te osobnost koja bi pokazivala patološke simptome, te da nema seksualne sklonosti prema djeci. U odnosu na majku ekspertiza je zaključila da ima lagano povišenu tendenciju lagati i pretpostavljati, te da je zbunjena u vezi s realnošću. Također, moguće je da je majka manipulirala djetetom i stimulirala njezine maštarije seksualne naravi. Nakon navedenih događaja provedeno je još nekoliko vještačenja, rezultat kojih su bila kontradiktorna mišljenja i zaključci. Naposljetku, protiv oca je podignuta optužnica za seksualno zlostavljanje djeteta, a ključno za navedeno je bilo posljednje vještačenje u kojem je utvrđeno da postoji velika vjerojatnost da je

¹⁵³ Daljnja analiza upućuje na to da su dvojba u pogledu postojanja sukoba interesa majke i djeteta te okolnost da u postupcima pred nacionalnim tijelima nije bio imenovan posebni skrbnik bile odlučujuće za postupanje Europskog suda u predmetu A i B protiv Hrvatske te će o tome biti riječi u nastavku rada.

¹⁵⁴ Predmet *M.M.B. protiv Slovačke*, Zahtjev br. 6318/17, presuda od 26.2.2020.

podnositeljica zahtjeva seksualno zlostavljana. Kazneni postupak protiv oca naposljetku je obustavljen, uslijed činjenice da se nisu utvrdili i potvrdili navodi o zlostavljanju.

Podnositeljica zahtjeva upućivala je na povredu članka 8. Konvencije slijedom okolnosti da nadležna nacionalna tijela nisu poduzele mjere u vezi ispitivanja različitosti u stručnim izvješćima. Stručnjaci kao i osobe koje su istraživale zločin nisu bile educirane za potrebe identificiranja djeteta kao žrtve zločina seksualne naravi.

Europski sud je u ovom predmetu utvrdio povredu članka 8. Konvencije i to primjenom koncepta pozitivne obveze države. Naime, Sud nije doveo u pitanje opseg radnji koje su poduzimala nacionalna tijela, nego način na koji su ta tijela ocijenila dostupne dokaze, zatim je li njihova odluka sadržavala dovoljne razloge, i jesu li postojeći mehanizmi kaznenog postupka bili primijenjeni na učinkovit način.¹⁵⁵ Posebno se osvrnuo na proturječnosti stručnih mišljenja i činjenicu da nisu svi stručnjaci uzimali u obzir iste okolnosti, kao primjerice crteže djeteta, oko čije važnosti i značenja su postojale različite stručne ocjene. Također, našao je da su u nekim stručnim mišljenjima postojale osnove za provođenje daljnjih analiza (primjerice, mogućnost pojave seksualnog zlostavljanja po osnovi određene psihijatrijske dijagnoze zlostavljača).

Primjećuje se da se u ovom predmetu, unatoč postojanju izraženih činjeničnih sličnosti s predmetom A i B protiv Hrvatske, Europski sud nije osvrtao na postojanje sukoba interesa roditelja međusobno te majke i djeteta kojeg je zastupala, pa stoga nije razmatrao imenovanje posebnog zastupnika djetetu. Razlog za navedeno vjerujemo leži u okolnosti da je djetetu tijekom oba kaznena postupka pred nacionalnim tijelom bio imenovan posebni skrbnik. Međutim, postupanje posebnog skrbnika i radnje koje je poduzimao vrlo se kratko i šturo objašnjavaju u presudi Europskog suda. Postavlja se pitanje predstavlja li okolnost da je u postupcima pred nacionalnim tijelima djetetu bio imenovan poseban skrbnik (dostatan) razlog zbog kojeg se u postupku pred Europskim sudom nije problematizirao sukob interesa roditelja i djeteta.¹⁵⁶ U tom smislu, upućujemo na zaključak, ili barem dojam o tome da će povreda prava

¹⁵⁵ *Ibid.*, § 72.

¹⁵⁶ S ciljem dodatnog pojašnjenja razloga postavljanja navedenog pitanja, upućujemo i na praksu Ustavnog suda Republike Hrvatske. Tako je, primjerice, u predmetu broj: *U-III-249/2022*, odluka od 12. srpnja 2022. ustavna tužba usvojena, odnosno Ustavni sud Republike Hrvatske je zaključio da nadležni sudovi nisu postupali u skladu s jamstvom prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života iz članka 8. Konvencije i pravom na štovanje i pravnu zaštitu obiteljskog života iz članka 35. Ustava Republike Hrvatske podnositeljice tužbe kad joj je oduzeto pravo na roditeljsku skrb. Naime, Ustavni sud Republike Hrvatske je smatrao da nisu postojali dostatni razlozi za miješanje u obiteljski život podnositeljice zahtjeva, pri čemu je povreda utvrđena, između ostaloga, uslijed utvrđenih propusta u postupanju posebne skrbnice djeteta. Ustavni sud Republike Hrvatske je u odluci obrazložio razloge zbog kojih je smatrao da posebna skrbnica djeteta nije postupala u skladu sa zakonskim dužnostima kao

na poštovanje privatnog i/ili obiteljskog života djeteta, odnosno razmatranje takve povrede u postupku pred Europskim sudom u pravilu biti povezano s propustom imenovanja posebnog skrbnika u postupcima pred nacionalnim tijelima. Pri tome, ne treba se ograničavati samo na postupke iz sfere obiteljskog prava, nego i primjerice one kaznenopravne naravi.

Činjenične sličnosti s predmetom A i B protiv Hrvatske, kao i s predmetom M.M.B. protiv Slovačke nalaze se i u predmetu R. B. protiv Estonije¹⁵⁷, s tom razlikom što je u ovom predmetu u postupku pred Europskim sudom dijete zastupao odvjetnik. Naime, u ovom predmetu je utvrđena povreda članka 8. Konvencije po osnovi značajnih nedostataka u istrazi povodom sumnje na seksualno zlostavljanje djeteta (djevojčice) od strane njezina oca. Posebnost ovog predmeta, s obzirom da se kao zastupnik djeteta u postupku pred Europskim sudom javlja odvjetnik, inicirala je detaljniju analizu metoda zastupanja djeteta.¹⁵⁸

Tempesta se bavila istraživanjem različitih metoda iznošenja djetetova mišljenja pred sudom, i to sa stajališta članka 12. Konvencije o pravima djeteta¹⁵⁹. Istraživanje je usmjerila na prava koje bi dijete trebalo ostvarivati kao pripadnik posebno ranjive skupine, ali i kroz prizmu podrške djetetu u priznavanju i razvijanju njegovih mogućnosti donošenja odluka. Obveza osiguravanja takve podrške odnosi se na roditelje i na profesionalce u postupcima pred sudom.¹⁶⁰ Jedan od takvih modela je i onaj po kojem dijete zastupa odvjetnik koji bi imao obvezu osigurati da su svi dokazi u vezi s djetetovim najboljim interesom izvedeni pred sudom. Zaključuje se da je upravo takvu vrstu zastupanja u predmetu A i B protiv Hrvatske Europski sud odabrao s ciljem i namjerom.

zastupnica djeteta. Naime, osim uvida u pisanu dokumentaciju, posebna skrbnica nije poduzela drugu radnju u postupku i njezino postupanje svelo se na usuglašavanje s prijedlogom nadležnog centra za socijalnu skrb o potrebi oduzimanja prava na roditeljsku skrb.

¹⁵⁷ Predmet *R.B. protiv Estonije*, Zahtjev br. 22597/16, presuda od 22.9.2021.

U ovom predmetu zahtjev podnositeljice je upućivao, između ostaloga, na povredu članka 8. Konvencije po osnovi činjenice da je država propustila provesti učinkovitu istragu navoda vezanih za seksualno zlostavljanje. Riječ je bila o ocu koji je oslobođen optužbe za seksualno zlostavljanje djeteta po osnovi procesne pogreške u postupku prikupljanja dokaza.

¹⁵⁸ Više o tome vidi u: Tempesta, C. E., *Legal Representation as a Critical Aspect of the Realization of the Child's Right to Be Heard*, Master's thesis, Universiteit Leiden, rad je dostupan na: <https://www.universiteitleiden.nl/binaries/content/assets/rechtsgeleerdheid/instituut-voor-privaatrecht/jeugdrecht/legal-representation-as-a-critical-aspect-of-the-childs-right-to-be-heard.pdf> (pristup: 21.6.2024.).

¹⁵⁹ „1. Države stranke osigurati će djetetu koje je u stanju oblikovati vlastito mišljenje, pravo na slobodno izražavanje svojih stavova o svim stvarima koje se na njega odnose, te ih uvažavati u skladu s dobi i zrelošću djeteta. 2. U tu svrhu, djetetu se izravno ili preko posrednika, odnosno odgovarajuće službe, mora osigurati da bude saslušano u svakom sudbenom i upravnom postupku koji se na njega odnosi, na način koji je usklađen s proceduralnim pravilima nacionalnog zakonodavstva.“

¹⁶⁰ Tempesta, C.E., *op. cit.*, bilj. 158., str. 7.

Izgledno je da se ta vrsta zastupanja smatra optimalnom u postupcima u kojima se javljaju „posebno ozbiljne okolnosti“ kao što je sumnja na seksualno zlostavljanje djeteta, i to polazeći od premise da se na opisani način osigurava „najveći odmak od države“ u odnosu na koju postoji bojazan da nije osigurala učinkovitu zaštitu konvencijskog prava. U predmetu A i B protiv Hrvatske razmatra se, pa i problematizira potencijalno razilaženje interesa države i djeteta. Iako je navedeno izričito mišljenje samo nekih od sudaca u vijeću, nalazimo da predstavlja i argumentaciju većine u sudskom vijeću koja je podržala imenovanje posebnog zastupnika djetetu - upravo iz redova odvjetnika.

S ciljem sveobuhvatnog pristupa istraživanju, shodno je bilo analizirati i praksu Ustavnog suda Republike Hrvatske (u daljnjem tekstu: Ustavni sud) s ciljem uvida u pristup Ustavnog suda pitanju zastupanja djeteta u situaciji utvrđenog sukoba interesa roditelja međusobno, odnosno roditelja i djeteta.

5.4. Praksa Ustavnog suda Republike Hrvatske

Kad je riječ o praksi Ustavnog suda, predstaviti ćemo predmet kojeg smatramo relevantnim, a o kojem je Ustavni sud odlučivao nakon 2019. godine. Riječ je o predmetu u kojem se javlja sukob interesa roditelja međusobno, te roditelja i djece u kojem se može prepoznati utjecaj prakse Europskog suda u pogledu koncepata, načela i standardnih postupaka koje Sud primjenjuje. Predmet predstavlja zanimljiv pravni izvor, uvažavajući i izdvojena mišljenja sudaca u vijeću.

U predmetu broj: U-III-4447/2020, odluka od 8. studenoga 2022. podnositeljica je ustavnu tužbu podnijela u svoje ime i u ime svoje djece. Ustavnom tužbom se osporavala odluka donesena u postupku radi razvoda braka koji je obuhvaćao i postupak odlučivanja o pravima i interesima djece u pogledu kojih je postojao sukob između roditelja. S obzirom na utvrđen sukob interesa roditelja međusobno, radi zaštite prava i interesa djece imenovan je posebni skrbnik, koji se usuglasio s podnošenjem ustavne tužbe i u njihovo ime¹⁶¹. Ustavna tužba podnesena je, između ostaloga, zbog povrede prava iz članka 35. Ustava Republike Hrvatske¹⁶² te članka 8. Konvencije. U ustavnoj tužbi navodilo se da nadležna tijela nisu provela učinkovit

¹⁶¹ Primjer u kojem je otac podnio ustavnu tužbu i u ime svoje maloljetne djece, a posebna skrbnica je bila mišljenja da se to ne bi trebalo odobriti u najboljem interesu djece je predmet broj: *U-III-1162/2021*, odluka od 6. listopada 2021. U takvim slučajevima ustavna tužba odbacuje se kao nedopuštena.

¹⁶² Ustav Republike Hrvatske (Narodne novine, br. 56/90., 135/97., 113/00., 28/01., 76/10. i 5/14.) u članku 34. propisuje da se svakom jamči štovanje i pravna zaštita, između ostaloga, obiteljskog života.

postupak u pogledu navoda i prijava podnositeljice tužbe o verbalnom i fizičkom zlostavljanju od strane njezina supruga te da su neučinkovita istraga navoda o zlostavljanju i propusti nadležnih tijela utjecali na ishod brakorazvodne parnice te na ostvarivanje roditeljske skrbi (nadležna tijela odlučila su da djeca stanuju s ocem). Propusti nadležnih tijela očitovali su se u odbijanju provođenja dokaza psihijatrijsko-psihologijskim vještačenjem, kao i u zanemarivanju okolnosti vezanih za suprugovo nasilje protiv podnositeljice tužbe. U razgovorima s nadležnim centrom za socijalnu skrb te defektologinjom, utvrđena je veća privrženost djece ocu i želja da s njim stanuju, a s majkom ostvaruju kontakte.

Ustavni sud je utvrdio da je došlo do miješanja u pravo na poštovanje obiteljskog života, te je stoga primijenio standardni test razmjernosti, odnosno pristupio ocjeni je li to miješanje bilo u skladu sa zakonom, je li težilo ostvarenju legitimnog cilja i je li bilo nužno u demokratskom društvu. Ponovio je da pri ocjeni nužnosti zadiranja treba imati u vidu pravednu ravnotežu koju je potrebno postići između suprotstavljenih interesa pojedinca i zajednice, te je potrebno ispitati jesu li redovni sudovi postigli takvu ravnotežu između interesa djece s jedne strane i interesa roditelja s druge strane. Takva ocjena uključuje ispitivanje jesu li redovni sudovi proveli detaljnu analizu cjelokupne obiteljske situacije zajedno s nizom čimbenika (osobito onih činjeničnih, emotivnih, psiholoških, materijalnih i zdravstvenih), te jesu li na temelju takve analize proveli uravnoteženu i razumnu procjenu interesa svake strane. Pri tome, kao najvažniji kriterij uzima se ono što je u najboljem interesu djeteta.¹⁶³ Nadalje, Ustavni sud je utvrdio da, iako članak 35. Ustava i članak 8. Konvencije ne sadrži izričite postupovne zahtjeve, postupak donošenja odluka u kojem dolazi do zadiranja u pravo na obiteljski život pojedinca mora biti pravičan i kao takav osigurati dužno poštovanje interesa zaštićenih tim pravom.¹⁶⁴ Pri procjeni navedenog potrebno je utvrditi, imajući u vidu okolnosti konkretnog slučaja, jesu li roditelji sudjelovali u postupku u mjeri koja je dovoljna da im se osigura zaštita njihovih interesa. Ako nisu, to će predstavljati povredu poštovanja njihova obiteljskog života, a miješanje se neće moći smatrati nužnim u smislu članka 8. Konvencije i članka 35. Ustava.¹⁶⁵

Iako se Ustavni sud u predmetnoj odluci usmjerio primarno na obrazlaganje potrebe zaštite interesa roditelja, razmatrao je i interes djece i to kroz analizu postupanja nadležnih tijela. Tako je utvrdio da su djeca u postupcima pred nadležnim tijelima imala pravo izraziti svoje mišljenje. Općenito, Ustavni sud je zaključio da su sudovi sveobuhvatno analizirali obiteljsku situaciju i

¹⁶³ Predmet broj: *U-III-4447/2020*, odluka od 8. studenoga 2022., točka 5.2.

¹⁶⁴ *Ibid.*, točka 5.3.

¹⁶⁵ *Ibid.*, točka 5.4.

u dovoljnoj mjeri utvrdili i raspravili sve relevantne čimbenike, uključivo vodeći se načelom najboljeg interesa djeteta, što je predstavljalo osnovu za odbijanje ustavne tužbe.

Predmetna odluka sadrži i dva izdvojena mišljenja, pri čemu jedno izdvojeno mišljenje upućuje na propust nacionalnih sudova, kao i samog Ustavnog suda da se u navedenom predmetu razmotri obiteljsko i rodno uvjetovano nasilje. Naime, u tom mišljenju suci u sudskom vijeću skreću pažnju na to da okolnosti slučaja upućuju na diskriminaciju po osnovi spola, kao i sudsko obezvrjeđivanje činjenice zlostavljanja između roditelja kao relevantnog čimbenika ocjene najboljeg interesa djeteta u odluci o roditeljskoj skrbi.¹⁶⁶

Uistinu, da ne postoje izdvojena mišljenja uz odluku u kojima se detaljnije obrazlažu činjenične okolnosti slučaja povezane s nasiljem u obitelji, iz same odluke Ustavnog suda dalo bi se zaključiti da navedeno nije bilo od utjecaja na donošenje konačne odluke. Nasilje u obitelji se ne spominje, unatoč tomu što je podnositeljica tužbe iznijela prigovor da nadležna tijela nisu provela učinkovit postupak u pogledu navoda i prijava da je verbalno i fizički zlostavljana od strane njezina supruga. U odluci Ustavnog suda se u kratkim crtama navodi da je podnositeljica tužbe u postupku dostavila kaznene prijave, obavijest o podizanju optužnice i obavijesti policije o obavljenim intervencijama. Uočavamo da se Ustavni sud nije prilikom odlučivanja detaljno osvrnuo na te dokumente i njihov sadržaj. Ipak, ako uzmemo u obzir ono što jest u odluci navedeno, a to je broj dokumenata koje je u postupku dostavila podnositeljica tužbe te narav tih dokumenata, smatramo razumnim argumentirati da s konvencijskog stajališta država nije udovoljila pozitivnoj obvezi i istražila vjerodostojne izjave u pogledu nasilja koje bi predstavljalo povredu prava na poštovanje privatnog života. Ne možemo isključiti da je takvo postupanje bilo od utjecaja i na utvrđivanje najboljeg interesa djece te njihov privatni i obiteljski život, kao i dojam o pretežito formalističkom pristupu Ustavnog suda.¹⁶⁷

¹⁶⁶ Izdvojeno mišljenje sutkinje Lovorke Kušan i suca Gorana Selaneca u odnosu na odluku Ustavnog suda Republike Hrvatske u predmetu broj: *U-III-4447/2020*, odluka od 8. studenoga 2022.

¹⁶⁷ Primjerice u predmetu broj: *U-III-1336/2015*, odluka od 20. svibnja 2015. podnositeljica tužbe je također isticala prigovor zlostavljanja od strane bivšeg supruga. Primjećuje se da u odluci u tom predmetu Ustavni sud detaljnije obrazlagao i analizirao postupanje redovnih sudova u utvrđivanju okolnosti vezanih za zlostavljanje.

6. MOŽE LI SE PREDMET A I B PROTIV HRVATSKE SHVATITI KAO STANDARD POSTUPANJA?

Usmjeravajući se na okolnosti slučaja u predmetu A i B protiv Hrvatske te dovodeći ga u vezu s dodatno analiziranom praksom Europskog suda, dolazimo do zaključka da se Sud u svom „netradicionalnom“ pristupu nije odmaknuo od okolnosti konkretnog slučaja. Argument u prilog navedenom daju nam i mišljenja sudaca uz presudu u predmetu A. M. i drugi protiv Rusije. Tako se u zajedničkom suglasnom mišljenju koje su dali suci Ravarani i Elosegui (također u sudskom vijeću u predmetu A i B protiv Hrvatske) i to u posebnom odlomku „Potreba razmatranja daljnjih solucija zastupanja“ iznosi potreba da se razmotri tema zastupanja interesa osoba koje nisu stranka u postupku pred Europskim sudom, te se pri tome uzme u obzir i poseban status djeteta. Oni ističu da bi se navedeno moglo postići definiranjem posebnog mehanizma putem kojeg bi se odredio zastupnik *ad litem* u slučajevima kad dijete ne može pred Sudom zastupati roditelj ili država.¹⁶⁸ Dakle, nesporno je da je standardizacija postupanja po uzoru na predmet A i B protiv Hrvatske bila u razmatranju i nekoliko godina nakon konačnosti presude u tom predmetu. Uvažavajući mišljenje spomenutih sudaca, ne izvodimo zaključak da se njihov prijedlog usmjerava na uvođenje posebnih mehanizama zastupanja djeteta samo u posebno ozbiljnim okolnostima slučaja, kao što su pojašnjene u predmetu A i B protiv Hrvatske. Ako se uzme ispravni izvedeni zaključak, izgledna je dihotomija, primarno u interpretaciji načela najboljeg interesa djeteta.

Naime, moguće je interpretirati da načelo najboljeg interesa djeteta primjenom posebnih procesnih pravila u praksi Europskog suda u slučajevima u kojima se pojavljuje (potencijalni) sukob interesa roditelja i djeteta dolazi do izražaja onda kad postoje posebno ozbiljne okolnosti slučaja (npr. seksualno zlostavljanje djeteta). Ipak, nije riječ o standardu, s obzirom da izostaje takvo postupanje izvan pojedinačnog slučaja. Unatoč tomu, prepoznavamo da pojedini suci Europskog suda ne isključuju ideju formiranja novih praksa koje bi predstavljale standard postupanja. No, u tim težnjama primjećuje se određeni oprez u pristupu koji je vidljiv kroz izričaj. Navedeno je vidljivo u predmetu A. M. i drugi protiv Rusije, kao i u predmetu A i B protiv Hrvatske, kad se mišljenja i stavovi, ili stipuliraju u formi pitanja, ili pak kroz specifično izražavanje i terminologiju.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Vidi predmet *A. M. protiv Rusije*, Zajedničko suglasno mišljenje suca Ravaranija i sutkinje Elosegui, § 10.

¹⁶⁹ Primjerice, govori se o potrebi razmatranja okolnosti da se kao stranka u postupku pred Europskim sudom ne pojavljuje osoba čiji se interesi trebaju uzeti u obzir; „(,) an occasion to reflect on the possibility of reconciling

Unatoč tomu što zaključujemo da se predmet A i B protiv Hrvatske ne može shvatiti kao standard postupanja, ipak određeni postupci koje je Europski sud primijenio i prihvatio u navedenom predmetu jesu naknadno izrijekom definirani u poslovniku Suda. U tom kontekstu, neophodno je proučiti pravila po kojima Europski sud postupa. Analiza je usmjerena na pravila o zastupanju i interveniranju (miješanju).

the absence of a party with the need to take into account his or her interests (...)”, predmet *A. M. protiv Rusije*, Zajedničko suglasno mišljenje suca Ravaranija i sutkinje Elosegui, § 11).

Također, upućuje se na to da bi bilo prihvatljivo da države članice razmotre, moguće zajedno s Europskim sudom, korisnost utvrđivanja i uspostavljanja mehanizama na nacionalnoj razini vezanih za imenovanje djetetu pravnog skrbnika/neovisnog zastupnika u postupcima pred Europskim sudom, barem u slučajevima u kojima je prethodila komunikacija s državama članicama i kad je utvrđen ili presumiran sukob interesa između podnositelja zahtjeva; “(...) whether it would not be appropriate (...) in particular for Member States, to consider, possibly together with the Court, whether it may not be useful to identify or establish domestic mechanisms for the appointment of legal guardian/separate representation for a child in proceedings before this Court, at least in the cases that have been communicated to the respondent Government and where there is an established or suspected conflict of interest between the two applicants.”, vidi predmet *A i B protiv Hrvatske*, Suglasno mišljenje sutkinje Koselko, suca Eickea i suca Ilievskog, § 21.

Naposljetku, manjina u sudskom vijeću u predmetu A i B protiv Hrvatske postavlja pitanje treba li se Europski sud striktno ograničiti na stajalište izneseno u predmetu Radomilja protiv Hrvatske, ili prihvatiti fleksibilniji pristup kad je riječ o pravu djeteta na pristup tom sudu. Ističe se da se pri donošenju te odluke Europski sud treba voditi načelom najboljeg interesa djeteta; “Should the Court strictly follow the “*Radomilja*” approach, or should it take a more flexible approach to a child’s right of access to the Court? In making this decision the Court should be guided by the principle of the best interests of the child, in all of its three aspects, as substantive right, as an interpretative principle and as a rule of procedure.” Vidi predmet *A i B protiv Hrvatske*, Zajedničko suprotstavljeno mišljenje suca Sicilianosa, sutkinje Turković i suca Pejchala, § 34.

7. POSLOVNIK EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Zastupanje podnositelja zahtjeva definirano je Pravilom 36. Poslovnika Europskog suda¹⁷⁰ (u daljnjem tekstu: Poslovnik). U stavku 1. navedenog Pravila utvrđeno je da osobe, nevladine organizacije ili skupine pojedinaca mogu samostalno podnijeti zahtjeve na temelju članka 34. Konvencije ili putem zastupnika. Stavak 4. istog Pravila definira da zastupnik koji djeluje u ime podnositelja zahtjeva mora biti odvjetnik ovlašten baviti se odvjetništvom u bilo kojoj ugovornoj stranki i koji ima prebivalište u jednoj od njih, ili bilo koja druga osoba koju odobri predsjednik vijeća. U iznimnim okolnostima i u svakom stadiju postupka, predsjednik vijeća može, kad smatra da okolnosti ili postupanje odvjetnika ili druge osobe imenovane to zahtijevaju, odrediti da taj odvjetnik ili ta osoba više ne može zastupati ili pomagati podnositelju zahtjeva i da podnositelj zahtjeva treba tražiti drugog zastupnika.

Pravila o zastupanju podnositelja zahtjeva ne utvrđuju posebna i dodatna pravila, kao primjerice ona vezana za institut posebnog zastupnika djeteta u postupku pred Europskim sudom. Poslovnik Europskog suda u dijelu koji se odnosi na zastupanje podnositelja zahtjeva je izmijenjen posljednji put u veljači 2022. godine¹⁷¹. Kroz navedene izmjene nije izričito zaživjela ideja novog mehanizma posebnog zastupnika djeteta. Poslovnik je posljednji put mijenjan 24. ožujka 2024. kad je dopunjen, između ostaloga, sadržajem praktičnih uputa koje je donio predsjednik Europskog suda u ožujku 2023. godine (u daljnjem tekstu: praktične upute), vezanih za članak 36. stavak 2. Konvencije, odnosno članak 3., drugu odredbu Protokola br. 16¹⁷² koje će se analizirati ponajprije u kontekstu predmeta A i B protiv Hrvatske.

Kao što je ranije navedeno, Europski sud je u predmetu A i B protiv Hrvatske prihvatio argument Vlade o potrebi dopune sudskog poslovnika pravilima o posebnom zastupniku djeteta, obrazlažući da to jest potrebno, ali u danim okolnostima slučaja nije bilo moguće uslijed potrebe za žurnim postupanjem. Ipak, za razmisliti je zašto Europski sud, ako je odlučio postupati na način na koji do trenutka odlučivanja u predmetu A i B protiv Hrvatske nije postupao, nije pristupio „elegantnijem“ rješenju te takvo postupanje podveo pod već postojeća pravila Poslovnika. Navedeno smatramo razumnim argumentom, tim više jer do danas

¹⁷⁰ Rules of Court, 28 March 2024, dostupno na: <https://www.echr.coe.int/> (pristup: 25.4.2024.).

¹⁷¹ Rules of Court, 3 June 2022, dostupno na: <https://www.echr.coe.int/> (pristup: 25.4.2024.).

¹⁷² Practice Directions, Third-party intervention under Article 36 § 2 of the Convention or under Article 3, second sentence, of Protocol No. 16, dostupno na: <https://www.echr.coe.int/> (pristup: 25.4.2024.).

Poslovník nije dopunjen pravilima koja bi se izrijeком odnosila na postupanje vezano za imenovanje, ulogu ili ovlasti posebnog zastupnika djeteta.

Tako primjerice, ne ulazeći u okolnosti u kojima je Europski sud ranije primijenio to pravilo i je li ga uopće primijenio, može se zastupati teza da se postupanje Suda u predmetu A i B protiv Hrvatske može podvesti pod pravilo o istražnim mjerama. Pravilo A1. – ISTRAŽNE MJERE definira da vijeće može, na zahtjev stranke ili na svoju inicijativu, donijeti svaku istražnu mjeru za koju smatra da može razjasniti činjenično stanje predmeta. Vijeće može, uz ostalo, pozvati stranke da dostave dokumente kao dokaze i odlučiti kao svjedoka ili vještaka ili u nekom drugom svojstvu saslušati svaku osobu za čije se svjedočenje ili izjave čini vjerojatnim da će mu pomoći u izvršavanju njegovih zadaća. Vijeće također može od bilo koje osobe ili institucije po svom izboru zatražiti mišljenje ili pisano izvješće o svakoj stvari koju smatra relevantnom za predmet. Također, nakon što predmet bude proglašen dopuštenim, ili, iznimno, prije odluke o dopuštenosti, vijeće može jednog ili više svojih članova ili drugih sudaca Suda imenovati svojim izaslanikom ili izaslanicama da provedu istragu, provedu istragu na mjestu događaja ili izvedu dokaz na neki drugi način.¹⁷³

Nadalje, smatramo ključnim i odredbu članka 36. Konvencije koji definira intervenciju (miješanje) treće stranke. Naime u stavku 2. istog članka navedeno je da predsjednik Suda može, u interesu pravilnog suđenja, pozvati svaku visoku ugovornu stranku koja nije stranka u postupku ili svaku zainteresiranu osobu koja nije podnositelj zahtjeva da podnesu pisana očitovanja ili da sudjeluju u raspravi. Praktičnim uputama, kojima je u ožujku 2024. godine dopunjen Poslovník, pojašnjen je način na koji treća stranka može intervenirati u postupak. Tako je pojašnjeno da “treća stranka“ podrazumijeva, između ostaloga, „treću zainteresiranu stranku“ te navedeni termin uključuje i osobe čija prava neizravno mogu biti pogođena u slučajevima kad Europski sud utvrdi povredu Konvencije ili pripadajućeg Protokola. Pri tome, kao primjer izdvojena je i situacija spora o ostvarivanju skrbi nad djetetom, kad bi se trećom zainteresiranom strankom mogao smatrati drugi roditelj (u odnosu na podnositelja zahtjeva pred Europskim sudom).¹⁷⁴

Naprijed navedeno ide u prilog stajalištima pojedinih sudaca koja su iznesena u predmetu A i B protiv Hrvatske u vezi potrebe osiguravanja sudjelovanja i drugih zainteresiranih stranaka u

¹⁷³ *Op.cit.*, bilj.170., Pravilo A1, str. 58., Poslovník je dopunjen predmetnim Pravilom 7. srpnja 2003.

¹⁷⁴ *Op.cit.*, bilj. 172., točka 12., str. 2.

postupku.¹⁷⁵ Međutim, ne pronalazimo da bi se navedeno primjenjivalo na djecu, te nije vidljivo da je izrijeком prepoznat izravni ili neizravni učinak povrede konvencijskog prava koja je utvrđena prema roditelju na prava djeteta. Možda u stvarnosti to bude slučaj i primjena navedenog pravila Poslovnika se u tom smislu u daljnjoj praksi Europskog suda proširi i/ili pojasni interpretacijom. Zanimljivo je da je posljednja dopuna Poslovnika pojasnila da interveniranje treće stranke podrazumijeva i sudjelovanje u istražnim mjerama¹⁷⁶, što može biti pokazatelj da će s nekim kasnijim dopunama izrijeком riješiti i gore opisana pitanja.

Ipak, odmak vremena ukazuje na to da je Europskom sudu, kad je riječ o osjetljivom području prava djece, jednostavnije primijeniti određene mehanizme onda kad to zahtijevaju specifične okolnosti slučaja, nego pristupiti razradi detaljnih pravila. Vjerujemo da za navedeni pristup postoji više razloga.

Europski sud¹⁷⁷ je u predmetu A i B protiv Hrvatske tvrdio da imenovanje posebnog zastupnika djetetu, i to samoinicijativnim izborom nacionalnog tijela koje bi to učinilo, nije uređeno pravilima po kojima Sud postupuje. Ujedno, u tom predmetu, kao i drugim predmetima u kojima Europski sud nije ulazio u razmatranje povrede prava djeteta na poštovanje privatnog, odnosno obiteljskog života, vidljive su aspiracije rješavanja tog pitanja definiranjem i primjenom posebnih mehanizama zastupanja djeteta pred Sudom, uključivo kroz komunikaciju s visokim ugovornim strankama.

Europski sud ne bi mogao odstupiti od standarda koji su zadani državama u smislu zahtjeva jasnoće, sveobuhvatnosti i transparentnosti procesnih jamstava. Dapače, ti zahtjevi prožimaju se i kroz Opći komentar br. 14 koji bi, interpretirajući stav manjine u sudskom vijeću u predmetu A i B protiv Hrvatske, trebao zadati smjer postupanja. Tako se u Općem komentaru br. 14 navodi da bi države trebale utvrditi formalne procese, sa striktnim procesnim jamstvima, s ciljem ocjene i utvrđivanja djetetovog najboljeg interesa prilikom donošenja odluke koja ima učinak na dijete, uključivo i mehanizme za evaluaciju rezultata. Države moraju razviti transparentne i objektivne postupke za donošenje odluka, osobito u području koje ima izravni učinak na dijete ili djecu.¹⁷⁸ Izrijeком se navodi da bi ta jamstva obuhvaćala pravo djeteta na iznošenje mišljenja, utvrđivanje činjenica, percepciju vremena, kvalificirano osoblje, pravno

¹⁷⁵ Primarno se odnosi na drugog roditelja koji nije podnositelj zahtjeva (ranije pojašnjeno u radu – vidi predmet *A i B protiv Hrvatske*, Suglasno mišljenje suca Wojtyczeka).

¹⁷⁶ *Op.cit.*, bilj. 172., točka 19., str. 3.

¹⁷⁷ S namjerom se upućuje na Europski sud, a ne pojedinog suca Suda, jer se zaključuje da navedeno jest stajalište Suda.

¹⁷⁸ *Op.cit.*, bilj. 85., točka 87., str. 18.

zastupanje, pravno obrazloženje, mehanizme za ocjenu i reviziju odluka te procjenu učinka na prava djeteta.¹⁷⁹

Stoga, trebalo bi definirati proceduru imenovanja, ulogu i ovlasti posebnog zastupnika, kao i osnovne odrednice koje bi uputile na okolnosti slučaja u kojima bi se takav mehanizam obvezno aktivirao. Navedeno uključuje i slučaj sukoba interesa roditelja i djeteta, i to u situacijama kad okolnosti upućuju na to da taj sukob postoji u odnosu na roditelja koji je ujedno i podnositelj zahtjeva pred Europskim sudom. U tim situacijama striktna (opća) pravila čija namjera je, između ostaloga, osigurati učinkovitost postupka (kao što je pravilo o zastupanju ili *ultra petita* pravilo) ne bi imali prednost u odnosu na načelo prvenstvene zaštite najboljeg interesa djeteta¹⁸⁰. Navedeno bi posebno bilo primjenjivo u postupcima u vezi s ostvarivanjem roditeljske skrbi u kojima, kako je to navedeno u Općem komentaru br. 14, načelo djetetovog najboljeg interesa bude zlorabljeno, i od strane roditelja koji u tim postupcima zastupaju vlastite interese.¹⁸¹ Dakako, sve navedeno bi se trebalo realizirati poštujući načelo supsidijarnosti – (potencijalni) supranacionalni element u djelovanju Europskog suda bio tema za sebe.

Na kraju, ako bi se postupanje zadržalo samo na sudskoj praksi, odnosno ako bi se u nedostatku izričitog pisanog pravila uzelo da se isključivo na taj način utvrđuje postupanje u istim ili sličnim slučajevima, potrebno je osigurati potpunost i jasnoću obrazloženja presuda Europskog suda koji će pronaći daljnju primjenu bez poteškoća. Dobro je to opisao Letwin kad navodi da je potpunost sudskih odluka važna, jer što je obrazloženija odluka, to ista ima veću snagu u pogledu svoje primjene i manje je podložna interpretaciji i dvojbama u pogledu primjene u budućim slučajevima, a s tim dolazi i veća stabilnost i predvidivost.¹⁸² Uzimajući u obzir analiziranu praksu Europskog suda izgledno je da je upravo potpunost presude u smislu njezina obrazloženja i jasnih stajališta u pogledu daljnje primjene važan element koji utječe na predvidivost postupanja u predmetima u kojima se javlja sukob interesa roditelja i djeteta.

¹⁷⁹ *Ibid.*, točka 89. - 99., str. 18. – 20.

¹⁸⁰ Navedeno ne podrazumijeva da bez primjene tih pravila učinkovit proces ne bi egzistirao, nego bi se učinkovitost ogledala u davanju prvenstva najboljem interesu djeteta primjenom manje striktnih (posebnih) pravila.

¹⁸¹ *Op.cit.*, bilj. 85., točka 34., str. 9.

¹⁸² Letwin, J., *op.cit.*, bilj. 63., str. 138.

8. ZAKLJUČCI

Provedeno istraživanje ukazuje na to da Europski sud, barem za sada, ne inzistira na potrebi definiranja procesnih pravila u vezi primjene načela najboljeg interesa djeteta, posebice u slučajevima kad dijete nije stranka u postupku. Navedeno se odnosi i na definiranje postupanja u situacijama potencijalnog ili utvrđenog sukoba interesa između roditelja i djece. Ipak, neophodno je istaknuti da navedeno ne podrazumijeva da Europski sud u praksi ne primjenjuje načelo najboljeg interesa djeteta, nego da vjerojatno za određene načine postupanja, kao što je izričito i formalno uvođenje instituta posebnog zastupnika djeteta u postupku pred Europskim sudom još nije došao trenutak.

Europski sud upućuje na potrebu razmatranja standardizacije postupanja u situacijama kad je potrebno zaštititi prava trećih osoba koje nisu stranke u postupku pred Sudom. Međutim, navedeno je u praksi Suda u smislu članka 8. Konvencije, odnosno prava na poštovanje privatnog i/ili obiteljskog života, bilo vezano za postupke razvoda braka i ostvarivanje roditeljske skrbi sa stajališta prava roditelja. Tako se argumentirala potreba da se u postupku pred Europskim sudom određena prava u vezi sa sudjelovanjem u postupku priznaju i praktično počnu primjenjivati u odnosu na osobe čiji prava i interesi neizravno mogu biti obuhvaćeni predmetom postupka, a te osobe se ne javljaju u ulozi podnositelja zahtjeva. Iako se od nedavno i izrijekom u Poslovniku pojašnjava termin treće zainteresirane stranke, navedeno pojašnjenje ne obuhvaća djecu, ili situaciju sukoba interesa roditelja i djece.

Kao što smo pojasnili u kontekstu predmeta A i B protiv Hrvatske, Europski sud se udaljio od tradicionalnog postupanja što se može razmatrati u materijalnom i procesnom smislu. Tako Europski sud uvodi novi mehanizam (institut) posebnog zastupnika djeteta i primjenjuje ga u postupku. Međutim, dojam je da je taj novi mehanizam rezultat trenutnog stajališta Europskog suda, a ne strateškog pristupa u definiranju vlastitih ovlasti, odnosno definiranju prava stranaka u postupku pred Sudom. Tako se u predmetu A i B protiv Hrvatske u zajedničkom suprotstavljenom mišljenju koje su dali suci Sicilianos, Turković i Pejchal, ističe da ostaju nejasni procedura imenovanja, uloga i ovlasti posebnog zastupnika, kako u konkretnom predmetu, tako i općenito.¹⁸³ Također, dojma smo i da način komunikacije Europskog suda, ili barem pojedinih sudaca u vijeću u predmetu A i B protiv Hrvatske, upućuje na to da se određena pitanja u smjeru daljnje standardizacije postupanja ili odstupanja od tradicionalne prakse Suda

¹⁸³ Vidi predmet *A i B protiv Hrvatske*, Zajedničko suprotstavljeno mišljenje suca Sicilianosa, sutkinje Turković i suca Pejchala, § 2.

ne postavljaju u svjetlu okolnosti samo tog predmeta, nego kao opća pitanja kojima bi se Europski sud *pro futuro* trebao pozabaviti. U tom smislu jača argument o postojanju težnje Europskog suda da se standardiziraju određeni postupci kad se govori o (dotadašnjim) ograničenjima Suda, između ostaloga, utvrđivanjem određenih postupanja koja će kao pojašnjenje ili utvrđenje općeg standarda biti primjenjiva *erga omnes*.¹⁸⁴ Međutim, takvi standardi, kao što su primjerice izričita materijalna osnova i procesna ovlast Europskog suda naložiti imenovanje posebnog zastupnika djetetu ili samostalno ga imenovati djetetu kao stranci u postupku¹⁸⁵, trebaju predstavljati mehanizam praktične primjene načela najboljeg interesa djeteta, a ne biti posljedica presumpcije neučinkovitosti djelovanja nacionalnih vlasti. Naime, takvu presumpciju koja je bila izražena u predmetu A i B protiv Hrvatske ne smatramo dobrom praksom jer se na opisani način na nadležna nacionalna tijela (javnu vlast; državu) stavlja negativan predznak, odnosno u startu se dovodi u sumnju objektivnost njihova djelovanja u zaštiti prava i interesa djeteta.¹⁸⁶ U tom smislu, ako se primjeni stajalište da se najbolji interes djeteta prvenstveno mora razmatrati kad se donosi odluka koja proizvodi učinak i u odnosu na dijete¹⁸⁷, u predmetu A i B protiv Hrvatske možda nije bilo nužno prethodno ocjenjivati u kojem opsegu bi država bila učinkovita u zaštiti djetetovih prava i interesa, nego utvrditi, definirati i aktivirati posebne institute koji bi navedeno trebali osigurati.

Načelo najboljeg interesa djeteta treba razmatrati kao materijalnopravni standard jer ono predstavlja garanciju da će najbolji interes djeteta uvijek biti uzet u obzir pri donošenju odluke koja se odnosi na dijete ili grupu djece, te kao postupovni standard koji garantira da će predmetno načelo uvijek biti primijenjeno kad god se odlučuje o konkretnom djetetu ili grupi djece.¹⁸⁸ Navedeno podrazumijeva da svi oni koji donose odluke koje utječu na djecu tijekom postupka donošenja odluke razmotre i pitanje najboljeg interesa djeteta, kao i moguće učinke odluke na to dijete ili djecu.¹⁸⁹

Stoga, pitanje je treba li primjenom načela najboljeg interesa djeteta u slučajevima kad je povreda prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života utvrđena u odnosu na roditelja, uvijek postojati presumpcija povrede istog tog prava u odnosu na dijete. Ta presumpcija dovela

¹⁸⁴ Vidi predmet *A i B protiv Hrvatske*, Suglasno mišljenje suca Wojtyczeka, § 3.

¹⁸⁵ Primjerice iz redova stručnjaka koji su zaposlenici Europskog suda ili se nalaze na posebno utvrđenoj listi stručnjaka – posebnih zastupnika, koja se utvrđuje u odnosu na svaku državu članicu.

¹⁸⁶ Kako je to izrazila manjina u sudskom vijeću, govoreći o razilaženju interesa djeteta i nacionalnih vlasti.

¹⁸⁷ Što proizlazi iz Općeg komentara br. 14.

¹⁸⁸ Takvom pojašnjenju priklanja se Medić, vidi u: Medić, I., *Najbolji interes djeteta u europskim prekograničnim predmetima*, u: Mirela Župan (ur.), *Prekogranično kretanje djece u Europskoj uniji*, Pravni fakultet J.J. Strossmayera u Osijeku, Osijek 2019., str. 14.

¹⁸⁹ *Ibid.*

bi do meritornog rješavanja o potencijalnoj povredi prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života djeteta po službenoj dužnosti. Iako prepoznamo da takvo postupanje ne predstavlja konceptualno pitanje pred Europskim sudom, za razmisliti je treba li, barem u slučaju postojanja posebno ozbiljnih okolnosti slučaja kao što je sumnja na seksualno zlostavljanje djeteta, ulaziti u ocjenu postojanja sukoba interesa između roditelja i djeteta onda kad sukob nedvojbeno postoji između roditelja. Možemo li u toj situaciji presumirati da sukob interesa roditelja i djeteta (uvijek) postoji?

Stava smo da ne bi bilo protivno svrsi Europskog suda da ima ovlasti samostalno poduzimati određene radnje, kao što je podnošenje zahtjeva nacionalnom tijelu da se imenuje posebni zastupnik djetetu, te u tom smislu ne treba kritički nastupiti prema Sudu u pogledu postupanja u predmetu A i B protiv Hrvatske. No, smatramo da takvo postupanje treba imati uporište u posebnim pravilima, ili barem odgovarajućem obrazloženju presuda, pri čemu Europski sud ne bi trebao pravdati svoja postupanja kroz presumpciju da država nije u mogućnosti na dogovarajući način zaštititi djetetova prava.

Tako bi se, primjerice, moglo utvrditi da se posebni zastupnik djetetu treba obvezno imenovati u slučajevima u kojima postoje okolnosti koje dodatno značajno produbljuju ranjivost djeteta, kao što je okolnost da je dijete potencijalno žrtva zločina, ili postupanja koje ozbiljno dovodi u pitanje njegovo psihofizičko zdravlje i tjelesni integritet. Takvu okolnost bi nedvojbeno predstavljala sumnja na seksualno zlostavljanje djeteta, ali i dodatni aspekti koji dovode u pitanje sigurnost djeteta kao što su fizičko i emocionalno zlostavljanje.

U takvim situacijama predlažemo konceptualno izjednačiti sukob interesa roditelja međusobno te roditelja i djeteta. Drugim riječima, predlažemo uvesti pravilo po kojem bi se moglo presumirati da sukob interesa roditelja i djeteta postoji onda kad su u međusobnom sukobu roditelji djeteta u postupcima koji se odnose na ostvarivanje roditeljske skrbi, u kojim postupcima svaki od njih zastupa svoje interese. Pri tome, pristup u kojem bi se u tim situacijama ograničilo razmatranje činjenica koje nisu dijelom inicijalnog zahtjeva podnesenog Europskom sudu ili pojašnjenja tih činjenica, trebao bi se smatrati potencijalnim ograničenjem primjene načela najboljeg interesa djeteta. Naravno, kad je riječ o procesnim pravilima granicu negdje treba postaviti. Ipak, mogli bi se pronaći argumenti koji opravdavaju uvođenje iznimki od pravila koje bi flexibilizirale proces kad je riječ o zaštiti dječjih prava. Navedene iznimke poput mogućnosti dopunjavanja inicijalno podnesenog zahtjeva iznošenjem novih činjenica u postupku, bile bi primjenjive prema svima na jednak način, a specifične okolnosti slučaja, posebice one koje se vežu za određeno dijete, bile bi odlučne prilikom donošenja odluke o

postojanju povrede prava. Jedna od takvih specifičnosti bila bi dob djeteta, s time da mlađa dob djeteta ne bi trebala biti odlučujuća okolnost.¹⁹⁰ Dapače, može se argumentirati da je u određenim situacijama dijete starije dobi ranjivije od djeteta mlađe dobi. Riječ je o slučajevima nezdrave (simbiotske) povezanosti djeteta s roditeljem, koji odnos je nastalo tijekom vremena i pod snažnim utjecajem roditelja te dovodi u pitanje mogućnost da djetetovo mišljenje bude uistinu izraženo slobodno. U tom kontekstu, a uvažavajući okolnosti slučaja iznesene u presudi u predmetu C protiv Hrvatske, izostao je pristup u kojem bi se sukladno najboljem interesu djeteta cijenio učinak potencijalnog emocionalnog zlostavljanja majke u odnosu na njegov privatni i obiteljski život, a ne samo odsustvo izraženog mišljenja djeteta u postupku.¹⁹¹ Kao što navodi Majstorović, činjenica da je dijete trpjelo emocionalnu povredu, primjerice tijekom postupka razvoda roditelja, dovoljan je razlog za potrebu pružanja podrške djetetu¹⁹². Navedeno je Majstorović istaknula u kontekstu prava djeteta na izražavanje mišljenja, ali opisanu tvrdnju bismo mogli shvatiti općenito kao doprinos potrebi zaštite djetetovog prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života, i to aktiviranjem novih procesnih mehanizama zaštite djetetovih prava. Predmet A i B protiv Hrvatske, kao i predmet C protiv Hrvatske primjeri su zbog kojih je uputno sagledati potrebu definiranja (neiscrpnice liste) slučajeva koji bi uvijek i prema svima dali određena pojašnjenja te aktivirali određene mehanizme postupanja u smislu nepristrane (pravne) zaštite u slučaju sukoba interesa unutar obitelji¹⁹³.

Iako se u svim analiziranim predmetima ne nalaze tzv. posebno ozbiljne okolnosti slučaja (kao što je okolnost seksualnog zlostavljanja djeteta), uputno je i sagledati potrebu redefiniranja pravila *locus standi* u skladu s načelom najboljeg interesa djeteta. Navedeno pravilo je onemogućilo odlučivanje o pravu na poštovanje privatnog i obiteljskog života djeteta u slučajevima u kojima je zahtjev Europskom sudu podnio roditelj kojemu nije bila povjerena skrb o djetetu, tj. koji u trenutku podnošenja zahtjeva Europskom sudu nije stanovao s djetetom. Riječ je o slučajevima u kojima je, između ostaloga, ozbiljno dovedeno u pitanje očuvanje

¹⁹⁰ Naime, dob djeteta je bila vidljivo različita okolnost u predmetu A i B protiv Hrvatske te u predmetu C protiv Hrvatske, pa je pitanje je li Europski sud upravo na to obratio posebnu pažnju kad je različito interpretirao sukob interesa roditelja i djeteta, kao i u odlučivanju o postojanju povrede prava. U predmetu A i B protiv Hrvatske radilo se o djetetu od četiri godine, dok je u predmetu C protiv Hrvatske djetetu bilo trinaest godina u vrijeme odvijanja ključnih događaja.

¹⁹¹ U prilog navedenom ide i stajalište Europskog suda po kojem pravo djeteta na izražavanje mišljenja ne pretpostavlja da se djetetu daje bezuvjetno pravo veta, bez uzimanja u obzir drugih okolnosti i bez provođenja ispitivanja radi utvrđivanja njegova najboljeg interesa (vidi *predmet K. B. i dr. protiv Hrvatske*, § 143).

¹⁹² Majstorović, I., *The realisation of the right of the child to express his/her views – How „visible“ are children in Croatian family judicial proceedings?*, u: *Ljetopis socijalnog rada*, 24, 2017., 1, str. 64.

¹⁹³ „(...) djeca trebaju potporu u obitelji u svom odrastanju, ali da u slučaju sukoba unutar obitelji trebaju nepristranu (pravnu) zaštitu“, Vidi: Hrabar, D., *Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava - nov prilog promicanju dječjih prava*, u: *Hrestomatija hrvatskoga obiteljskog prava*, Pravni fakultet sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2010., str. 293.

obiteljskog života djeteta i tog roditelja, što se u nekim slučajevima očitovalo u višemjesečnoj pa i višegodišnjoj razdvojenosti, odnosno odsustvu kontakata tog roditelja i djeteta. Uslijed navedenog, u tim je slučajevima Europski sud utvrdio povredu prava na poštovanje obiteljskog života u odnosu na roditelja s kojim dijete ne stanuje, ali ne i u odnosu na to dijete.^{194 195}

Kad je riječ o interpretativnim ovlastima Europskog suda, važno je naglasiti da bi iste trebale imati ograničeni doseg, a to ograničenje bi trebalo biti povezano s obvezom predvidivosti postupanja i potpunošću pravila po kojima Sud postupuje i presuda koje donosi. Pri tome, *ad hoc* pristup uspostavljanjem novih postupaka trebao bi biti iznimka te poslužiti kao osnova za daljnje postupanje u istim ili sličnim situacijama.

Provedeno istraživanje upućuje na potrebu razmatranja primjene instituta posebnog skrbnika djeteta u hrvatskom zakonodavstvu i praksi čak i izvan sfere obiteljskih sporova. Naime, u predmetu A i B protiv Hrvatske Europski sud je presumirao sukob interesa majke i djeteta te cijenio okolnost da u postupcima pred nacionalnim tijelima djetetu nije bio imenovan posebni skrbnik. Smatramo da je postupanje nacionalnih tijela u vezi imenovanja posebnog skrbnika djetetu bilo ključno te usmjerilo odlučivanje Europskog suda o potrebi imenovanja posebnog

¹⁹⁴ Primjerice to je bio slučaj u predmetu *Eberhard i M. protiv Slovenije*, Zahtjev br. 8673/05 i 9733/05, presuda od 1.3.2010. i predmetu *K. B. i drugi protiv Hrvatske*, Zahtjev br. 36216/13, presuda od 18.9.2017. koji se obrađuju u ovom radu.

¹⁹⁵ Predlažemo razmotriti stajalište Europskog suda o vezama između pojedinaca koje predstavlja osnovu za utvrđenje povrede konvencijskog prava, odnosno mogućnost da se to stajalište primijeni i u postupcima koji se vode zbog povrede članka 8. Konvencije te na odnose roditelja i djece.

Tako je posebna priroda odnosa između pojedinaca u predmetu *Škorjanec protiv Hrvatske*, Zahtjev br. 25536/14, presuda od 28.6.2017. dovela do utvrđenja povrede konvencijskog prava. Naime, u navedenom predmetu zahtjev Europskom sudu podnesen je zbog povrede članka 3. u vezi s člankom 14. Konvencije (Zabrana diskriminacije). Podnositeljica zahtjeva je smatrala da nacionalna tijela nisu učinkovito izvršila svoju obvezu u odnosu na rasno motivirani čin nasilja usmjeren protiv nje, s obzirom da je bila žrtva zločina iz mržnje zbog odnosa sa Š.Š. koji je romskog podrijetla. Š.Š. je njezin partner te je verbalni i fizički sukob nje i Š.Š.-a s dvije osobe doveo do podizanja optužnice protiv tih osoba zbog sumnje na počinjenje kaznenog djela iz mržnje, i to zbog prijetnje i nanošenja teških tjelesnih ozljeda Š.Š.-u. Nadležno državno odvjetništvo nije smatralo da u odnosu na podnositeljicu zahtjeva postoje osnove za progon po službenoj dužnosti s obzirom da je pretrpjela lakše tjelesne ozljede te nije bila romskog podrijetla. Europski sud je u ovom predmetu utvrdio povredu članka 14. Konvencije u odnosu na podnositeljicu zahtjeva, argumentirajući takvu odluku propustom nacionalnih tijela da utvrde jesu li ju napadači percipirali kao osobu romskog podrijetla. Također, Europski sud je istaknuo da nacionalna tijela nisu obavila temeljitu procjenu situacije i veze između podnositeljice zahtjeva i Š.Š.-a. Konkretno, nacionalna tijela propustila su dati potrebnu važnost stvarnoj ili percipiranoj povezanosti žrtve s drugim osobama koje imaju određeni status ili karakteristike. Razumijevanja smo da je upravo ta povezanost (*eng.* „establishment of a link“) podnositeljice zahtjeva i Š.Š.-a bila ključna te aktivirala mehanizam konvencijske zaštite.

Dakle, sama okolnost postojanja veze (*eng.* „link“) između roditelja i djeteta trebala bi biti dovoljna za razmatranje povrede članka 8. Konvencije u odnosu na dijete, kad je takva povreda utvrđena u odnosu na roditelja, neovisno o opsegu roditeljske skrbi tog roditelja. Posebno je to značajno ako se prihvati zaključak da obiteljska veza predstavlja posebnu komponentu privatnog života. Stoga, ključno je u navedenom pogledu osvijestiti vezu roditelja i djeteta, s ciljem osiguravanja zaštite i vidljivosti prava djeteta na poštovanje privatnog i obiteljskog života. U praksi bi navedeno značilo da bi se posredstvom te veze, u slučaju utvrđene povrede članka 8. Konvencije u odnosu na roditelja, mogla izvesti ista izričita i formalna povreda u odnosu na dijete. Smatramo da bi navedeno doprinijelo najmanje vidljivosti konvencijskih prava djeteta te jačanju svijesti o djetetu kao nositelju ljudskih prava.

zastupnika djetetu. Bitno je naglasiti da navedeni zaključak ne izvodimo iz teksta same presude, s obzirom da je takvo eksplicitno obrazloženje u presudi izostalo, te je bilo neophodno dovesti u vezu analiziranu praksu Europskog suda, što je uključivalo i izdvojena mišljenja pojedinih sudaca Suda.

Kad je riječ o institutu sukoba interesa roditelja međusobno, ili roditelja i djeteta, u postupku pred Ustavnim sudom se takav sukob interesa u analiziranoj praksi rješavao primjenom instituta posebnog skrbnika. Naime, posebni skrbnik u skladu s člankom 240. stavkom 2. točkom 1. ObZ-a zastupa dijete u postupku za koji je imenovan što podrazumijeva i pravo te obvezu ocijeniti je li u najboljem interesu djeteta da u njegovo ime ustavnu tužbu podnese roditelj koji na to nema pravo, odnosno s kojim dijete ne stanuje. Takav ili sličan institut (posebnog skrbnika ili posebnog zastupnika) trenutno ne postoji pred Europskim sudom u vidu posebnog materijalnog i procesnog pravila. Europski sud usmjerava se na ispitivanje pozitivne obveze države koja, između ostaloga, podrazumijeva zaštitu te aktiviranje procesnih prava djeteta, uključivo kroz institut posebnog skrbnika u postupcima pred nacionalnim tijelima. Pored navedenoga, Europski sud s ciljem zaštite prava djeteta razmatra potrebu priznavanja prava zastupanja djeteta roditelju koji ga nema s obzirom na sadržaj roditeljske skrbi, i to priznavanjem tom roditelju *locus standi* u ime djeteta.¹⁹⁶ Naposljetku, predmet A i B protiv Hrvatske primjer je dodatnog, ali ne standardiziranog pristupa Europskog suda u zaštiti prava djeteta na poštovanje privatnog i/ili obiteljskog života, i to putem imenovanja djetetu posebnog zastupnika u postupku pred Europskim sudom.

Izgledno je da u praksi Europskog suda institut posebnog skrbnika djeteta dobiva izraziti značaj. Izvodimo opći zaključak da je propust nacionalnih tijela imenovati posebnog skrbnika djetetu jedan od ključnih, ili pak ključni razlog zbog kojeg se utvrđuje povreda članka 8. Konvencije u odnosu na dijete. Smatramo da takav propust dovodi najmanje do toga da Europski sud u takvim predmetima detaljno i striktno razmatra pozitivnu obvezu države. Međutim, zapaženo je da se u tim slučajevima ne može isključiti suviše formalistički pristup Suda, koji se u svojoj biti sastoji u razmatranju procesne obveze države kroz ispunjavanje formalnih pretpostavki (samo) aktom imenovanja posebnog skrbnika djetetu. Također, istraživanje je ukazalo na to da propust imenovanja posebnog skrbnika djetetu u postupcima pred nacionalnim tijelima nije nužno

¹⁹⁶ Europski sud ovu praksu postupanja opravdava opasnošću da se na određeni interes djece Europskom sudu ne skrene pozornost i da se djeci uskrati učinkovita zaštita njihovih konvencijskih prava. Primjerice vidi: predmet *Strand Lobben i dr. protiv Norveške*, Zahtjev br. 37283/13 (VV), presuda od 10.9.2019. § 157.

osnova za utvrđenje povrede konvencijskog prava, što je razvidno i iz analize predmeta A i B protiv Hrvatske.

U svakom slučaju, predmet A i B protiv Hrvatske je posebno zanimljiv, a u tom smislu i eventualno razvijanje daljnje prakse Europskog suda u smislu standardizacije koja za cilj treba imati i osiguravanje koherentnosti postupanja.

Potvrđivanje hipoteza

Na početku ovoga rada postavljene su tri hipoteze. Prema prvoj hipotezi rada:

1. U praksi Europskog suda ne postoji standardizirani pristup kad je riječ o primjeni instituta sukoba interesa roditelja i djeteta

Hipoteza je potvrđena.

Kad je riječ o pravilima po kojima postupaju Europski sud, ponajprije se razmatra Poslovnik. Naime, Poslovnik je bio u fokusu rasprave i u predmetu A i B protiv Hrvatske, te nije postojalo nesuglasje između Vlade i sudskog vijeća u pogledu potrebe da se Poslovnik dopuni odredbama koje bi definirale institut posebnog zastupnika djeteta. Navedenu potrebu dopune Poslovnika izrijekom priznaje sudac Wojtyczek u svom suglasnom mišljenju¹⁹⁷. S obzirom na protek vremena i izmjene Poslovnika koje nisu izrijekom obuhvatile i pitanja koja se postavljaju uz institut posebnog zastupnika djeteta, za zaključiti je da takva izričita pravila ne postoje. Ako bi se fokus odmaknuo od Poslovnika i usmjerio na sudsku praksu, ne izvodimo drugačiji zaključak, s obzirom da u analiziranoj sudskoj praksi ne nalazimo standardiziranu primjenu predmetnog instituta, iako su se pred Europskim sudom pojavljivali predmeti čije okolnosti slučaja bi opravdale njegovu primjenu. Ipak, ne smatramo da je isključeno da u budućnosti Europski sud interpretacijom pravila po kojima postupaju započne sa standardiziranom primjenom instituta posebnog zastupnika djeteta, možda čak oslanjajući se samo na primjenu načela najboljeg interesa djeteta. Izgledno je da će navedeno ovisiti i o sastavu pojedinog sudskog vijeća, s obzirom da je standardizacija definiranjem posebnih pravila postupanja za sada još uvijek povezana s fragmentiranim idejama i mišljenjima.

Prema drugoj hipotezi rada:

¹⁹⁷ Vidi *predmet A i B protiv Hrvatske*, Suglasno mišljenje suca Wojtyczeka, § 5.

2. Procesna pravila Europskog suda o pravu djeteta na objektivno i nepristrano zastupanje pred Sudom imaju izravan učinak na konvencijsko jamstvo prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života djeteta

Hipoteza je potvrđena.

Kao što je ranije u tekstu prikazano, pravilo *locus standi* u pojedinim situacijama onemogućava razmatranje povrede prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života djeteta. S tim u vezi, izravni učinak na konvencijsko jamstvo prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života djeteta očituje se u činjenici da se primjenjujući navedeno pravilo iz fokusa i vidljivosti gubi pravo djeteta. Neovisno o tome bi li razmatranje povrede konvencijskog prava djeteta dovelo u stvarnosti i praksi do određenog učinka, smatramo bitnim izriječkom u presudama Europskog suda priznati pravo poštovanja privatnog i obiteljskog života, na način da se povreda navedenog prava utvrdi, osim u odnosu na roditelja i u odnosu na dijete u čije ime je zahtjev sudu podnesen. Na opisani način zaobišla bi se izgledno česta premisa o djetetu kao ovisnom i nesamostalnom subjektu.

Općenito, stava smo da bi i u nekim drugim situacijama bilo neophodno utvrditi povredu članka 8. Konvencije. Riječ je o situacijama u kojima se postupak pred Europskim sudom vodi zbog povrede članka 3. i 8. Konvencije, u kojim slučajevima se u pravilu članak 8. Konvencije konzumira člankom 3. Konvencije. Osim kad je riječ o djeci¹⁹⁸, nalazimo da je u situacijama kad se u svojstvu žrtve javlja osoba koja pripada posebno ranjivoj skupini, upravo zbog te okolnosti, potrebno uz povredu članka 3. Konvencije posebno utvrditi i povredu prava na poštovanje privatnog i/ili obiteljskog života.¹⁹⁹

Prema trećoj hipotezi rada:

3. U slučaju kad je utvrđen sukob interesa roditelja međusobno u postupcima odlučivanja o roditeljskoj skrbi u pogledu djeteta, a pojavljuju se i posebno ozbiljne okolnosti slučaja na

¹⁹⁸ Jedan takav primjer je prikazan ranije u radu - predmet *E. L. protiv Litve*, vidi bilj. 32.

¹⁹⁹ Na primjer, to bi bio slučaj u predmetu *Dorđević protiv Hrvatske*, br. 41526/10, 24.10.2012. U ovom predmetu bila je riječ o odrasloj osobi s psihofizičkim poteškoćama, koja je bila nesposobna brinuti se za sebe i u cijelosti je ovisila o majci. U dugotrajnom razdoblju trpjela je kontinuirane verbalne i fizičke napade, i to od djece osnovnoškolske dobi. Europski sud je po toj osnovi utvrdio (samo) povredu članka 3. Konvencije, i smatra se propustio učiniti vidljivim važnost jamstva prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života u odnosu na ranjivu osobu. Dakle, smatramo da je Europski sud propustio uputiti na to da su privatni i obiteljski život nedvojbeno dio života svakog pojedinca, neovisno o posebnim karakteristikama koje se za njega vežu, i neovisno o tome je li pojedinac u mogućnosti razumjeti što oni predstavljaju, ili razumjeti prava koja se vežu za njih.

štetu djeteta, moglo bi se u postupcima pred Europskim sudom presumirati postojanje sukoba interesa roditelja i djeteta.

Hipoteza je potvrđena.

Hipotezu smatramo potvrđenom jer nismo mogli potvrdno dogovoriti na pitanje da je uistinu neophodno u postupcima u kojima dijete pred Europskim sudom zastupa jedan od roditelja, a koji imaju zajednički nazivnik (razvod braka roditelja; sumnja na postojanje posebno ozbiljnih okolnosti slučaja na štetu djeteta) u svakom pojedinom slučaju preispitivati i posebno utvrđivati postojanje sukoba interesa roditelja i djeteta. Razumijemo i uvažavamo okolnost da Europski sud postupi s poštovanjem prema pravima koja proizlaze iz roditeljske skrbi te u najvećoj mogućoj mjeri želi svesti na minimum zadiranje u osjetljivu narav obiteljskih odnosa, no pokazuje se da takav pristup dovodi do nekoherentnosti postupanja i neujednačenosti prakse Suda. Držimo da ta nekoherentnost može imati ozbiljniji negativan značaj i učinak od toga da se kao pravilo uvede presumpcija postojanja sukoba interesa roditelja i djeteta, barem u slučaju kada postoje posebno ozbiljne okolnosti na štetu djeteta, a sukob interesa roditelja međusobno je nedvojbjen.

Polazimo od toga da nema zapreke da se u postupcima pred Europskim sudom presumira postojanje sukoba interesa roditelja i djece u slučaju kad je utvrđen sukob interesa roditelja međusobno u postupcima odlučivanja o roditeljskoj skrbi, a pojavljuju se i posebno ozbiljne okolnosti slučaja. Opisano bi predstavljalo univerzalno pravilo postupanja.

Usmjeravajući se na predmet A i B protiv Hrvatske, smatramo da Europski sud nije dostatno obrazložio: 1. potencijalni sukob interesa majke i djeteta (zašto se smatra potencijalnim, te koje okolnosti su dovele do takvog zaključka), 2. utjecaj (potencijalnog) sukoba interesa majke i djeteta na ocjenu postupanja nacionalnih tijela i 3. zbog kojih razloga okolnost da djetetu nije imenovan posebni skrbnik u postupku pred nacionalnim tijelima nije sama po sebi bila dovoljna za utvrđenje povrede konvencijskog prava. Valja dodatno istaknuti da smo izveli (konačni) zaključak prema kojem je okolnost da u postupcima pred nacionalnim tijelima nije bio imenovan posebni skrbnik djetetu bila jedna od ključnih (ako ne i ključna!) za odlučivanje o potrebi imenovanja djetetu posebnog zastupnika u postupku pred Europskim sudom.

Stoga, provedeno istraživanje upućuje na zaključak da se hipoteze smatraju potvrđenima. Ipak, treba naglasiti da se njihova potvrda u određenom dijelu temeljila i na osobnim zapažanjima, razumijevanju pojedinih razmišljanja (u akademskoj literaturi ili kroz sudsku praksu) i stajalištima koje je tijekom postupka istraživanja oformila autorica ovog rada, a koji ne moraju

koincidirati sa stavom koji bi na ovu ili sličnu temu i pitanja koja se u okviru teme pojavljuju imala neka druga stručna osoba.

Zaključna misao

Važno je naglasiti da su vidljiva nastojanja u praksi Europskog suda u promoviranju i osiguravanju zaštite prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života djeteta, što je bitno i u smislu pojavnosti sukoba interesa roditelja i djeteta.

Općenito, možemo zaključiti da je u praksi Suda vidljiva evolucija zaštite dječjih prava. Tako, treba uzeti u obzir okolnost da Europski sud izrijekom i izravno u svom radu primjenjuje europske, ali i međunarodno priznate dokumente, a time i standarde u zaštiti prava djeteta. Pri tome, razvidno je i da se rad Suda ne svodi na strogo gramatičko tumačenje članka 8. Konvencije, koji ne prepoznaje pojam te načelo najboljeg interesa djeteta, u odnosu na koje prihvaćamo da ga je u praksi izazovno primijeniti. Slučaj ne može biti lišen subjektivnog pogleda, čak i kod najiskusnijih i najstručnijih pojedinaca. S tim u vezi, važno je naglasiti da bilo koji segment koji se u ovom radu ističe kao nekoherentnost Suda u postupanju ne predstavlja kritiku, nego težnju da se prizna i prikaže veliki doprinos Europskog suda u zaštiti dječjih prava, kroz aspiracije koje sam Sud ima, i cijeneći to da Sud prihvaća da postoje okolnosti za koje sam priznaje da ih je potrebno u budućnosti sagledati – u najboljem interesu djeteta.

Svaka promjena treba biti rezultat promišljanja i ne može se dogoditi „preko noći“. Tako je i s novim mehanizmima Europskog suda čija bi primjena trebala biti moguća u smislu daljnjeg razvoja područja zaštite ljudskih prava, pri čemu bi se poseban naglasak stavio na prava djeteta. Navedeno podrazumijeva i suradnju te pravovremenu komunikaciju s nacionalnim tijelima u definiranju objektivnog, transparentnog i, barem u onim ključnim odrednicama – standardiziranog postupanja kao potvrde načela supsidijarnosti. No, kako je prije više od deset godina Korać Graovac pretpostavila da bi se praksa Europskog suda mogla razvijati dalje primjenom Konvencije o pravima djeteta, posebice u slučajevima kad će se odlučivati o pravima koja su dobila snagu načela²⁰⁰, te utvrdila da se nameće pitanje bi li Europski sud trebao

²⁰⁰ Korać Graovac, A., *op. cit.*, bilj. 8., str. 45.

više uzimati u obzir prava djeteta, posebice u postupcima koji se odnose na roditeljsku skrb²⁰¹, nije nemoguće očekivati da će se u tom smislu i pred Europskim sudom započeti razvijati i primjenjivati nova materijalna i procesna pravila.

²⁰¹ Korać Graovac, A., *Hrvatsko obiteljsko pravo pred Europskim sudom za ljudska prava*, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, 4, 2013., 1, str. 51.

POPIS LITERATURE

Knjige i članci:

1. Almeida, S., The respect for (private and) family life in the case-law of the European Court of Human Rights: the protection of new forms of family, <https://iconline.ipleiria.pt/handle/10400.8/861?locale=en>
2. Batistić Kos, V., Pozitivne obveze prema Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine, Zagreb, 2012.
3. Bukovac Puvača, M., Winkler, S., Naknada štete prouzročene povredom prava na poštovanje obiteljskog života, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 44, 2023., 1., str. 107-131.
4. Büchler, A., Keller, H., Synthesis, u: Büchler, A., Keller, H. (ur.), Family Forms and Parenthood: Theory and Practice of Article 8 ECHR in Europe, Intersentia, Cambridge – Antwerp – Portland, 2016.
5. Cambron, R. J., Family Ties: The European Court of Human Rights' Protection of the Family and its Impact in Future Litigation, Case Western Reserve Journal of International Law, 52, 2020., 1, str. 699-714.
6. Collinson, J., Making the best interests of the child a substantive human right at the centre of national level expulsion decisions Netherlands Quarterly of Human Rights, 38, 2020., 3, str. 163-235.
7. Čulo Margaletić, A., Presuda u predmetu A i B protiv Hrvatske, u: Hrabar, D. (ur.), Presude o skrbništvu i lišenju poslovne sposobnosti Europskoga suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2021. str. 135-153.
8. Fomina, L. Yu., Protection of the Right to Respect for Private and Family Life in European Court of Human Rights, European Research Studies, 19, 2016., Special Issue 3, Part B, str. 97 - 110.
9. Choudhry, S., Fenwick, H., Taking the Rights of Parents and Children Seriously: Confronting the Welfare Principle under the Human Rights Act, Oxford Journal of Legals Studies, 25, 2005., 3, str.453-492.

10. Gómez-Arostegui, T., Defending Private Life under the European Convention of Human Rights by Referring to Reasonable Expectations, California Western International Law Journal, 35, 2005., 2, str. 153-202.
11. Hrabar, D., Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava – nov prilog promicanju dječjih prava, u: Hrestomatija obiteljskog prava, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2010., str. 291-304.
12. Hrabar, D., Nova procesna prava djeteta – europski pogled, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, 4, 2013., 1, str. 65-76.
13. Hrabar, D., Zastupanje djece i postupovna prava djeteta pred sudskim i upravnim tijelima u obiteljskopравnim stvarima, u: Hrestomatija obiteljskog prava, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2010., str. 337-354.
14. Hrabar, D., Korać Graovac, A., Omejec, J., Majstorović, I., Čulo Margetić, A., Šimović, I., Presude o roditeljskoj skrbi Europskoga suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2021.
15. Jakovac-Lozić, D., Susreti i druženja djeteta s odvojenim roditeljem u presudama Europskog suda za ljudska prava, u: Hrestomatija obiteljskog prava, Pravni fakultet Zagreb, 2010., str. 377-427.
16. Kilkelly, U., Protecting children's rights under the ECHR: the role of positive obligations, Faculty of Law, University College Cork, Northern Ireland Legal Quarterly, 61, , 2010., 3, str. 245-261.
17. Kleinlein, T., The Procedural Approach of the European Court of Human Rights: Between subsidiarity and Dynamic Evolution, International and Comparative Law Quarterly, 68, 2019., str. 91-110.
18. Korać Graovac, A., Hrvatsko obiteljsko pravo pred Europskim sudom za ljudska prava, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, 4, 2013, 1, str. 39-51.
19. Korać Graovac, A., Povelja o temeljnim pravima Europske unije i obiteljsko pravo, u: Korać Graovac, A., Majstorović, I. (ur.), Europsko obiteljsko pravo, Narodne novine, Zagreb, 2013., str. 25-51.
20. Korać Graovac, A., Sadržaj i doseg prava na poštovanje obiteljskog života u hrvatskom pravnom sustavu, u: Hrestomatija obiteljskog prava, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2010., str. 429-466.
21. Korff, D., The Standard Approach under Articles 8-11 ECHR and Article 2 ECHR, https://scsr.pravo.hr/download/repository/KORFF - STANDARD APPROACH ARTS 8-11_ART2.pdf .

22. Letwin, J. Proportionality, Stringency and Utility in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights, *Human Rights Law Review*, 23, 2023., 3, str. 1-23.
23. Letwin, J., Why Completeness and Coherence Matter for the European Court of Human Rights, *European Convention on Human Rights Law Review*, 2, 2021., str. 119-154.
24. Majstorović, I., *Europsko obiteljsko pravo*, u: Hrabar, D. (ur.), *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2021., str. 491-522.
25. Majstorović, I., *Europski obiteljskopравни sustav zaštite prava djece*, u: Hrabar, D. (ur.), *Prava djece – multidisciplinarni pristup*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2016., str. 39-62.
26. Majstorović, I., *Europski pravni kontekst i značenje za hrvatsko materijalno obiteljsko pravo*, *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, 4, 2013., 1, str. 77 - 92.
27. Majstorović, I., *The realisation of the right of the child to express his/her views – How „visible“ are children in croatian family judicial proceedings?*, *Ljetopis socijalnog rada*, 24, 2017., 1, str. 55-71.
28. Majstorović, I., Šimović, I., Hoško, T., *Obiteljsko pravo*, u: Josipović, T. (ur.), *Privatno pravo Europske unije – posebni dio*, Narodne novine, Zagreb, 2022., str. 765-806.
29. Marković, S., *Konvencijski i ustavni pogled na obiteljski život kroz praksu Ustavnog suda Republike Hrvatske i stajalište Europskog suda za ljudska prava*, u: *Aktualnosti hrvatskog gospodarstva i pravne prakse, građansko, trgovačko, radno i procesno pravo u praksi: godišnjak – 24*, 2017., str. 1-23.
30. Marochini, M., *The Interpretation of the European Convention Human Rights*, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 51, 2014., 1, str. 63.- 84.
31. McGregor, L., *Alternative Dispute Resolution and Human Rights: Developing a Rights-Based Approach through ECHR*, *The European Journal of International Law*, 26, 2015., 3, str. 607-634.
32. Medić, I., *Najbolji interes djeteta u europskim prekograničnim predmetnima*, u: Župan, M. (ur.), *Prekogranično kretanje djece u Europskoj uniji*, Pravni fakultet J.J. Strossmayera u Osijeku, Osijek, 2019., str. 9-59.
33. Miller, A., *Children's hearings system and European Convention*, <https://www.lawscot.org.uk/members/journal/issues/vol-45-issue-05/childrens-hearings-system-and-european-convention/>

34. Mol, C., Strengthening Child Participation rights in the Case Law of the ECHR: A Plea to Consider Child participation systematically from a Children's rights perspective, <https://www.humanrightsincontext.be/post/strengthening-child-participation-rights-in-the-case-law-of-the-ecthr>
35. Moreham, N. A., The right to respect for private life in the European convention on human rights: A re-examination, *European Human Rights Law Review*, 1, 2008., str. 44-79.
36. Mowbray, A., The Creativity of the European Court of Human Rights, *Human Rights Law Review*, 5, 2005.,1, str. 57-79.
37. O'Boyle, M., Practice and Procedure under European Convention on Human Rights Symposium International Human Rights, *Santa Clara Law Review*, 20, 1980., 3, str. 697-732.
38. O'Mahony, C., Child Protection and ECHR, Making Sense of Positive and Procedural Obligations, *International Journal of Childrens Rights*, 27, 2019., str. 660-693.
39. Rittossa, D., Strengthening the rights of sexually abused children in front of the European court of human rights - a tale of justice, fairness and constant normative evolution, *EU and Comparative Law Issues and Challenges Series (ECLIC)*, 4, str. 529-556.
40. Sormunen, M., The Best Interests of the Child in Human Rights Practice : An Analysis of Domestic, European and International Jurisprudence, Doctoral Dissertation, University of Helsinki, <https://helda.helsinki.fi/items/bafd72f0-92ad-4b83-9dbd-b4f0fe79a2fc>
41. Stuberfield, C., Lifting the Organisational Veil: positive Obligations of the European Union Following Accession to the European Convention of Human Rights, dostupno na: <https://classic.austlii.edu.au/>
42. Šimović, I., The right of the child to be heard in the Croatian family law system, *European integration studies*, 19, 2023., 1, str. 221-243.
43. Šimović, I., Presuda u predmetu C protiv Hrvatske, u: Hrabar, D. (ur.), *Presude o skrbništvu i lišenju poslovne sposobnosti Europskoga suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2021. str. 155-177.
44. Tempesta, C. E., Legal Representation as a Critical Aspect of the Realization of the Child's Right to Be Heard, Master's thesis, Universiteit Leiden, <https://www.universiteitleiden.nl/binaries/content/assets/rechtsgeleerdheid/instituut-voor-privaatrecht/jeugdrecht/legal-representation-as-a-critical-aspect-of-the-childs-right-to-be-heard.pdf>

45. Uzelac, A., Rešetar, B., Procesni položaj djeteta i zastupanje djeteta u sudskom postupku, u: Rešetar, B. (ur.) Dijete i pravo – Interdisciplinarni pristup, Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek, 2009., str. 163–198
46. Žižak, A., Nikolić, B., Koller-Trbović, N., Procjena poštivanja prava djeteta u obitelji, u: Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 37, 2001., 2, str. 127-142.

Pravni izvori:

1. Direktiva 2012/29/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća (SL L 315, 14.11.2012.)
2. Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 1/10. i 3/10.
3. Kazneni zakon (Narodne novine, br. 125/11., 144/12., 56/15., 61/15., 101/1., 118/18., 126/19., 84/2., 114/22., 114/23. i 36/24.)
4. Konvencija o kontaktima s djecom (Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 7/08.)
5. Konvencija o pravima djeteta (Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 12/93. i 20/97., tekst Konvencije o pravima djeteta objavljen je u Službenom listu SFRJ, br. 15/90.)
6. Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 11/11., 15/11.- ispravak).
7. Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 18/97., 6/99. - pročišćeni tekst, 8/99. - ispravak, 14/02., 1/06. i 13/17.)
8. Povelja Europske unije o temeljnim pravima (SL C 202/389, 7.6.2016.)
9. Ugovor o Europskoj uniji - pročišćena verzija (SL C 202, 7.6.2016.)
10. Ustav Republike Hrvatske (Narodne novine, br. 56/90., 135/97., 113/00., 28/01., 76/10. i 5/14.)
11. Zakon o Centru za posebno skrbništvo (Narodne novine, br. 47/20.)
12. Obiteljski zakon (Narodne novine, br. 103/15., 98/19., 47/20. i 49/23.)
13. Poslovník Suda, 18. listopada 2021., <https://uredzastupnika.gov.hr>
14. Rules of Court, 3 June 2022, <https://www.echr.coe.int/>
15. Rules of Court, 30 October 2023, <https://www.echr.coe.int/>
16. Rules of Court, 24 March 2024, <https://www.echr.coe.int/>

17. Opći komentar br. 14 (2013.) o pravu djeteta da njegovi najbolji interesi moraju imati prednost, CRC/C/GC14, 29.5.2013., <https://dijete.hr/hr/dokumenti/medunarodni-dokumenti/opci-komentari-odbora-za-prava-djeteta-un-a/>
18. EU Strategy on the Rights of the Child, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child/eu-strategy-rights-child-and-european-child-guarantee_en

Publikacije:

1. Guide on Art 8 of the European Convention on Human Rights, 9 April 2024, <https://ks.echr.coe.int/web/echr-ks/article-8>
2. Practical Guide on Admissibility Criteria, updated on 28 February 2023, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/admissibility_guide_eng
3. Practice Directions, Third-party intervention under Article 36 § 2 of the Convention or under Article 3, second sentence, of Protocol No. 16, <https://www.echr.coe.int/>
4. Positive obligations under the European Convention on Human Rights, A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights, Human rights handbooks, No. 7, Council of Europe, 2007, <https://rm.coe.int/>
5. Priručnik o pravima djeteta u europskom pravu, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Handbook_rights_child_HRV
6. Revizija Smjernica EU-a za promicanje i zaštitu prava djeteta (2017.) (Vijeće za vanjske poslove, 6. ožujka 2017.), Bruxelles, 6. ožujka 2017., 6846/17, <https://www.consilium.europa.eu/hr/press/press-releases/2017/03/06/protection-rights-children/>
7. Smjernice odbora ministara Vijeća Europe o pravosuđu prilagođenom djeci, <https://www.coe.int/en/web/children/child-friendly-justice>

Praksa Europskog suda: <https://hudoc.echr.coe.int/>

1. A i B protiv Hrvatske, Zahtjev br. 7144/15, presuda od 4.11.2019.
2. A i dr. protiv Islanda, Zahtjev br. 25130/20 i 31856/20, presuda od 15.2.2023.
3. A. M. i drugi protiv Rusije, Zahtjev br. 47220/19, presuda od 22.11.2021.
4. C protiv Hrvatske, Zahtjev br. 80117/17, presuda od 8.1.2021.
5. Đorđević protiv Hrvatske, Zahtjev br. 41526/10, presuda od 24.10.2012.
6. Eberhard i M. protiv Slovenije, Zahtjev br. 8673/05 i 9733/05, presuda od 1.3.2010.
7. E. L. protiv Litve, Zahtjev br. 12471/20, presuda od 9.4.2024.

8. E. M. i dr. protiv Norveške, Zahtjev br. 53471/17, presuda od 9.5.2022.
9. K. B. i drugi protiv Hrvatske, Zahtjev br. 36216/13, presuda od 18.9.2017.
10. Keegan protiv Irske, Zahtjev br. 16969/90, presuda od 26.5.1994.
11. K. O. i V. M. protiv Norveške, Zahtjev br. 64808/16, presuda od 15.4.2020.
12. L. B. protiv Mađarske, Zahtjev br. 36345/16 (VV), presuda od 9.3.2023.
13. Marckx protiv Belgije, Zahtjev br. 6833/74, presuda od 13.6.1979.
14. M. C. protiv Bugarske, Zahtjev br. 39272/98, presuda od 4.3.2004.
15. M. M. B. protiv Slovačke, Zahtjev br. 6318/17, presuda od 26.2.2020.
16. Moog protiv Njemačke, Zahtjev br. 23280/08 i 2334/10, presuda od 6.3.2017.
17. Radomilja i drugi protiv Hrvatske, Zahtjev br. 37685/10 i 22768/12 (VV), presuda od 20.3.2018.
18. R. B. protiv Estonije, Zahtjev br. 22597/16, presuda od 22.9.2021.
19. Sahin protiv Njemačke, Zahtjev br. 30943/96 (VV), presuda od 8.7.2003.
20. Scozzari i Giunta protiv Italije, Zahtjev br. 39221/98 i 41963/98 (VV), presuda od 13.7.2000.
21. Strand Lobben i dr. protiv Norveške, Zahtjev br. 37283/13(VV), presuda od 10.9.2019.
22. Škorjanec protiv Hrvatske, Zahtjev br. 25536/14, presuda od 28.6.2017.
23. Van Kück protiv Njemačke, Zahtjev br. 35968/97, presuda od 12.9.2003.
24. X i Y protiv Nizozemske, Zahtjev br. 8978/80, presuda od 26.3.1985.

Praksa Suda EU: <https://curia.europa.eu/>

1. Predmet C-441/19, presuda od 14.1.2021.

Praksa Ustavnog suda Republike Hrvatske: <https://www.usud.hr>

1. Broj: U-III-249/2022, odluka od 12.7.2022.
2. Broj: U-III-1162/2021, odluka od 6.10.2021.
3. Broj: U-III-1336/2015, odluka od 20.5.2015.
4. Broj: U-III-1525/2015, odluka od 17.7. 2015.
5. Broj: U-III-2341/2022, odluka od 7.9.2022.
6. Broj: U-III-4447/2020, odluka od 8.11.2022.
7. Broj: U-III-4519/2021, odluka od 11.11.2021.
8. Broj: U-III-6685/2021, odluka od 29.9.2022.